

KASVATUS

KASVATUSTEADUSLIK AJAKIRI
EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 4

9. AASTAKÄIK. — APRILL 1927

Õpetajad — kasvatajad!

Kui noortel puudub nende meeli valdav tegevus ja huviala, satuvad nad enamasti pahule tegudele ja halvule teile ega allu enam Teie kasvatavale mõjule. Kuid

NOORUSMAA

tellimisega kõrvaldate selle hädaohu.

- „Noorusmaa“ sisaldab ainult väärtuslikku, huvitavat ja noorte kohast lugemismaterjali.
- „Noorusmaa“ jutustused, luuletused ja pildid harivad noorsoo maitset.
- „Noorusmaa“ mitmekesised ülesanded, raadio osakond ja „Noorte vald“, kus noorte oma tööd ilmuvad, pakuvad noorsoole meelivaldavate tegevust ja vaimurikast ajaviidet ning äratavad kõige ükskõiksemaski lapses tegutsemishimu ja pakuvad loomisrõõmu.
- „Noorusmaad“ ei tohi seepärast tellimata jätta ükski õpetaja ja kasvataja, sest „Noorusmaa“ on noorte elujuht.
- „Noorusmaa“ ilmub kaks korda kuus ja maksab veerandaastas 100 mrk., poolaastas 200 mrk., aastas 400 mrk. Tellida saab igast postkontorist.

„Noorusmaa“ I aastakäiku on veel saada.

Hind kerges köites I poolaasta 100 mrk., II poolaasta 200 mrk.

Kokku 496 suurt lehekülge 300 mrk.

Toimetus ja talitus: Tallinna, Rataskaevu 22. Telef. 14-63.

KASVATUS

EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 4

Aprill 1927.

9. aastakäik.

S I S U: Rahvusliku kasvatuses abinõud perekonnas ja seltskonnas — Prof. P. Pöld. Noorsooliikumine ja meie — P. Bokovneff. Uuemaid andmeid süsiniku sarnastamise üle taimedes — Prof. dr. Hugo Kaho. Ameerika Ühisriikide kool — J. Annusson. Kirjanduse arvustusi — R. Reiman. Poeeglase kehalise kasvatuses õppekava eelnõu keskkoolidele A. Rösenberg ja K. Müür. Ajakirjanduse ülevaade — E. Martinson. Kirjandusest. Organisatsioonide teateid. Ametlike teateid ja määrusi.

Rahvusliku kasvatuses abinõud perekonnas ja seltskonnas.

Prof. P. Pöld.

(Kõne, peetud rahvusliku kasvatuses kongressil Tartus, 2. ja 3. jaanuaril 1927.)

Minule on tehtud ülesandeks kõnelda *puhthetnilistest* küsimustest rahvuslikus kasvatuses, ja nimelt abinõudest, millega saavutatakse rahvusliku meele ja tundmuse edendamise seisukohalt soovitavaid tagajärgi perekonnas ja seltskonnas. Et aga nende abinõude õige hindamine ripub suurel määral üldistest *põhimõttelistest* vaadetest rahvuslikule kasvatusesele, selle olule ja võimalustele, siis ei pääse ma mööda oma printsiipsete lähtekohtade fikseerimisest.

Tahaksin ses mõttes rõhutada iseäranis seda, et meil kogu kasvatuses, kui ka rahvuslikus kasvatuses eriti, on tegemist kindla „ideoloogiaga“, s. o. aadetega kui kasvatavate teguritega. Puuduvad need tähistena, siis sumatakse pimedas ümber, teadmata, kuhu astutakse, teadmata, kuhu välja jõutakse. Kasvatus peab saavutama midagi antud seisukorrast kõrgemat ja paremat, ja seda ei saada kätte ilma väärtuste üksteise kõrva ja vastu seadmata, ilma et nende kallal ette võetaks mingi astme-

järjestus madalamaiks, kõrgemaiks ja ülimaltaiks, ilma et öeldakse, mis tuleb jätta kui halvem ja kuhu poole peab kui parema poole püütama.

Edasi pean tarvilikuks alla kriipsutada, et kasvatus üldse, nii ka rahvuslik kasvatus, ei ole teostatav teatavas sihis, ilma et *kogu ühiskond* teadlik ei ole tema vajadusest, kohustusest temas kaasa töötada ja vastutusest tulemuste eest. Kool üksi ei suuda siin suuremat teha peale teatavate tehnikate, mõtete ja vaadete selgitamise ning omakstegevise. Sellepärast peame õppima vaatlema kasvatuses laiemast perspektiivist: kui ühiskonna funktsiooni, kui ühiskonna liikmete mõjuavaldust üksteisele ja kogu ühiskonna ilmele ja eriti noorsoole. *Kõik peame endid tundma kasvatajatena.* Kõik määrame sellega, mis kalliks peame, kuhu püüame, suuna, kuhu meie rahva laev tulevikus välja jõuab. Ei suuda kool näit. karskust noorsoole sisendada, kui ühiskonna mõõduandev tahe ei pea sellest lugu, kui ühiskonna kaaluv osa ei kohusta

ennast sellele. Ideaal, mida ainult välispidi tahetakse, mis millegile ei kohusta, ei kaalu midagi ja ei suuda ka kedagi teist kohustada.

Kui neilt eeldustelt rahvusliku kasvatuselise ülesannet määrata, siis ei peitu see eeskätt mitte rahvustunde õhutamises kunstlike võtete või mingi sugestiooni abil, ei peitu ka mitte rahvusliku egoismi äratamises, vaid rahvusliku eluideaali sisendamises, mis suudab juhtida rahva kultuuritahet, mis sisaldab eneses sügava kohustuse vastavale tegutsemisele, enesepiiramisele ja eneseohverdusele oma paleuste heaks.

Kuigi ei saa öelda, et meie rahvuspaaleused oleksid täiel määral selgunud, on ometi siin midagi, mida meie tunustame. Meie tahame olla iseseisev rahvas, tahame omalt kohalt lähendada inimlike elu ja ühiskonna põhi-probleemid. Seda oleme näidanud loomusunniliselt oma südamega, oma elava aktiooniga, kui tarvis oli seista vabaduse eest ja verd pandiks anda oma iseolemise eest. Peame nüüd oma iseisvusele sisu andma ja seda teeme, kui hakkame elama inimese täiselu; kui võitleme vaimlike elusisude pärast; kui tahame olla täisisikud, kes ei ole tungide tummad sulased, vaid nende valitsejad; kui tahame olla täiskodanikud ja tõsine riik. Ainult sel kombel tõuseme kõrge male ja lahendame ka oma majanduslikud raskused.

Seda elusisu, neid aateid ei tarvitse me ei tea kust otsima minna. Oleme inimesed, nagu teised rahvad, kanname enestes neid samu põhivastolusid, peame samu põhivõitlusi, mis on pidanud inimesed tuhandet aastat enne meid ja peavad praegu teised rahvad meie kõrval. Ainult oma tingimustest, oma andmetega peame nad lahendama, vastavalt oma rahvuslikele põhikarakterile ehk vaimstruktuurile, vastavalt oma annetele ja võimetele, oma ajaloole, oma riikliku, kultuurilise ja majandusliku elu iseärasustele.

Ma formuleeriks mõned neist põhivastoludest: kas bestiaalne kirgedel rahuldamine nautimises või enesevalitsus vaimlike olemise üleolekus; kas kõlbliline kohustus või kõlblus ilma kohustusega; kas kristlus või goetheline pa-

ganlus või absoluutne agnostitsism; kas kunst kunstile, mis ennast suleb igasugusele kõlblisele kohustusele, või kunst kogu inimliku olemise väljendusena, millest kõlblus, ei ole eraldatav; kas platooniline aristokratism, fascistlik terrorism, proletariaadi diktatuur või demokraatlik solidaarsus ja vastastikune vastutus riikliku elualusena jne.

Sellastest lõppküsimumustest ei tohi me mööda minna, sest nende lahendusest ripub meie rahvuslik tulevik, meie ajaloo kujunemine. Ei tohi me nende küsimustega ka mitte mängelda mingi moe, mingi tuju pärast, vaid peame neist kinni haarama isikutena, kes kaalule panevad kogu personaalsuse, kogu elu leidmise tõsiduse ja kes kompromisse ei tee. Ja läbi võitlema peame need küsimused, sihiks seades ühise rahvusliku eluvaate leidmise. Kas ja kudas selle saavutame, on teine küsimus, kuid sinna püüdes terve olemisega oleme alles kasvatajad ja suudame ka rahvuslikult kasvatada.

Sest kasvatus on elu vormimine vaimlike väärtuste juhatusel ja hegemoonial. Ta suubub üksiku ja rahva juures lõpult enesekasvatusse, mida teostatakse aadete sihinäitel. Kasvatuselise eelduseks on haritavus, s. o. võimalus teise kuju omandada, mis vastab paleustele ja sihtidele.

Sellelt seisukohalt tuleb mõista minu väidet, et rahvuslikku elutüüpi ei saa paremaks tõsta loomakasvatuse („Züchtung“) teel, vaid ainult kõrgemate vaimlike väärtuste kaudu. Kuna loomakasvatuses selles suhtes valitseb majandusliku kasulikkuse või meeldivuse j. m. printsiip, ja looma käsitatakse abinõuna oma otstarvete teostamisel, ei saa muidugi samuti suhtuda üksiku inimese olemisse. Mis võiks siin olla mõõdupuuks väljalikule? Kas ainult mingisugused füüsilised tunnused, paremused, nõrkused, päritavad vead? Kas on pärvus, eriti vaimlike pärvuse seadused nii kindlad ja selged, et nendele saab rajada vastava elupraktise? Põhjatult kirjandus pärvuse üle uuemal ajal näitab ainult, kui vähe teatakse selles küsimuses inimese kohta. Ei ole veel tõestatud Galton'i ja Mendel'i pärvusteooriad vaimlike ala kohta.

Ja arusaadav: *ei pärandata vaimliselt mingeid omadusi*, s. o. kindlasti fikseerunud vaimlisi talitus- ja toimetusviise ning olenguid, maha arvatud liigi elu alalhoiu põhifunktsioonide täitmiseks tarvilikud instinktid, mis on väljakujunenud otstarbekohased reaktsioonid nendega koordineeritud kindlatele äritustele. Kogu vaimlise elu aluseks olevad päritud seaded (dispotsoonid) on, mida kaugemale ja mida erinevamalt individuaalne elu areneb, seda *ebamäärasemad*, seda *paljutähenduslikumad*, kuigi mingisugune üldsuun on antud. Alles kokkupuutumine inimlise kultuuriga annab neile seadetele kindlama sisu ning tähenduse ja arendab nad teatavateks omadusteks. Võib öelda sellepärast, et inimese arenemine ei ripu ainult pärivusest, nagu kinnitavad nativistid ega teiseltpoolt ainult miljööst, ümbrusmõjudest, nagu väidavad empiristid, vaid pärivusandmete ja ümbrusärituste *konvergensist*, lõikumisest, nagu seda tõendab William Stern. Võimatu on ülepea eraldada puhtpärivuse produkti inimese vaimlistes omadustes ja võimetes ümbrustegurite mõjust, sest kui mingi kalduvus meile nähtavaks saab, on ta juba ümbrusmõjude all olnud.

Ei julge sellepärast tõsine inimene nii puudulikkude andmete põhjal teiste inimeste kohta saatust mängima hakata, vaid tuleb seda pidada päratu arusaamatuseks, kui kõneldakse rahvatüübi paremaks tegemise mõttes kergelt joodikute, epileptikute jne. sterilisatsioonist või kastratsioonist, arvestamata jättes kogu isiku *irratsionaalsust*, s. o. seda, et inimene ei ole seletatav kui elav olevus ainult üksikutest, temas leiduvatest elementidest. Asume aga sellasele teele, siis jääb viimati meditsiin ka ülearuks, siis peame varssi ehk laste väljaheitmist pooldama hakkama, nagu see oli viisiks vanasreekas ja Roomas, või vanadele, kes ei ole kasulikud, notiga pähe lööma. Sarnasel seisukohal kaoks ka ideaal võidelda haiguste ja ihuliste nõrkuste vastu, kaoks usk regeneratsioonisse. Ja inimeste väljavalikul pääseks valitsema keskpärasus. Oleks ära võetud ka kohustus nõnda elada, et „vanemate patud ei nuheldaks laste kätte“, sest abinõu nende pattude kus-

tutuseks ja edasipäranduse takistamiseks on alati käepärast.

Veel üks eelväide.

Ükski rahvus, ka kõige suuremadki, ei saa täiesti autarkiliselt, isennast rahuldavalt edeneda, nagu ei suuda seda ka üksik isik. Veel vähem võime seda meie väikerahvana, kes omas kultuurilises arengus tahab astuda teiste rinda, kel juba aastasajalised traditsioonid tagaseinaks ja põhjaks. Iga rahvas vajab rahvusena *äratust ja täiendust teistelt rahvusindivididelt*, kui ta ei taha ühekülgsusse langeda ja kivineda.

Sellega pole öeldud, et peame teistelt ainult vastu võtma, retsipeerima, liiati välispidiselt. On selge, et kõik pealiskaudne teistelt laenamine, teistele järeletegemine, kaotiseerib vaimliselt, sünnitab segadust ja lagunemist. Peame küll retsipeerima, kuid kõike assimileerides, oma vaimlisse olemisse organiseerides. Meie kultuuri tähtsam küsimus on usulise, eetilise, teadusliku, kunstilise, õigusliku j. m. elu *süvendus*, mis võimalik, kui ammutame *teadlikult*, kuid ikka ainult *sisemiselt tarvidusel* inimsoo rikkamatel vaimuvarasalvedest, ja seda, mis meie vaimule kongeniaalne ning mis ilmutab inimsust tema kõrgeimal ja puhtamal kujul.

Kõigest eelöeldust järgneb, et perekond ja seltskond (mille alla kool kuulub, ainult kaudselt, nii nagu ma minule antud teemist järeldan) suudavad rahvuslikult kasvatada sel määral, mil *rahva elu põhiküsimused* on saanud üksikutele ja kogu seltskonnale peamiseks elusisu ja püüdmise küsimusteks, mille eest võideldakse mitte võimu pärast, vaid põlevast tõsidusest. Teiste sõnadega: kodu ja seltskond avaldavad rahvuslikult kasvavat mõju kõige suuremal määral selle kaudu, mis nad rahvuslikult *teevad ja on*, mis nende elu väljendustes rahvuslikult ehtne ja võltsimatu. Kunstlikud võtted siin ei aita; neil puudub kasvatuses nõutav *seemine tõde*.

Rahvusliku kasvatuse *mõjuvamaks abinõuks* on *hea üldkasvatus*, mis viib *kohusetundele lähema ümbruse* vastu, mis äratab huvitundmisele nende vastu ja nende aitamisele, kellega kokku puututakse, kes eluteel ette satuvad ja abi

vajavad; — on kasvatus *enesepiiramisele*, et oleks teistele anda, ja kasvatus *aatekohasele teole*. Mitte ilusaid sõnu tegema ei pea me õpetama, vaid — tegusid, mis muidugi kõrgete mõtete ja vaadete tõusta ei või. Meie üks suurematest õnnetustest on see, et meil põhimõtted midagi ei maksa, et nad paljudele ainult ilusaks sildiks, mida aga mitte selle vääriliseks ei peeta, et nende järele ka toimida. Paremaks tõenduseks sellele on meie karskus, millel palju poolehoidjaid—põhimõttelisi, kuid vähe tegelikke.

Neil eeldustel võime nüüd kõnelda *erilistest abinõudest*, mis aitavad äratada, teritada ja kinnitada rahvusteadvust, rahvuslikku tundmust ja vaimu.

a) Peatun siin natuke esimese abinõu, *emakeele kallikspidamise ja puhashoidmise* juures perekonnas, koolis ja seltskonnas. Laps peab kõigepealt emakeelt õppima oma vaimlise arenemise pärast, milles keelel põhjanev tähendus. Ei ole õige enne võõrast keelt omandama hakata, kui *oma* põhiehituselt ja tähtsamalt sõnatagavaralt käes ei ole. Kogu võõrkeele õpetus tuleb rajada emakeelele, sest teda ei õpita mitte samuti järele aimates kui emakeelt, mis on ülepea esimeseks keeleks lapse suus, vaid enam teadlikult.

Tõsiseks kohuseks meie emakeele suhtes on selle päranduse likvideerimine, mille oleme saanud ajaloolt, et meie haritlased, vähemalt need, kes vene koolis käinud, oma keelt koolis ei ole õppinud. Peame selle vaeva võtma, et teda õieti valitsema õpime. Peame teda ka edasi arendama, kuid see sündigu *orgaaniliselt*, keele vaimus, see sündigu *joukkukuhoiu nõuetel*, sest keel on ikkagi *vorm*, meil on aga tarvis kogu elu ennast vormida, elu *sisu* leida. Selles mõttes ei ole ma radikaalsemat keeleuendust pooldanud. Mis mind selle juures pahandanud, on tuju: kellegile meeldib partitsiibi lõpp „tet“ senise „tud“ asemel või muud sarnast ja teised tehku järele. Just kui vilistatakse koerale ja tema karaku üle kepi. Ma ei ole küll mitte keelemees, kuid pean ütleva, et meil keelt uuendades liiga vähe on tungitud keelekujunemise, tema

sotsiaalse tähenduse ja psühholoogia põhiprobleemidesse.

b) Rahvusliku kasvatus abinõuna seisab edasi tähtsal kohal tutvustamine rahva *ajalooga*, kui *rahvusliku* ajalooga. Siin saab perekond mõndagi teha suulise traditsiooni, jutustuste teel isade, vanaisade, onude, koduküla inimeste ja rahvakangelaste tegudes, kui ka lastekohase kirjanduse tarvitamise abil. Suurem ülesanne jääb siin loomulikult koolile, kus isamaa ajalugu süstemaatilisel läbi võetakse, ja ajaloolistele teostele, mida täiskasvanud loevad. Kuid millal mõjub ajalugu rahvuslikult? Siis, kui luuakse pidev ühendus endiste rahvapõlvede ja meie aja vahele, kui jälgitakse näit. seda, mis esiisad oma töö ja vaevaga korda saatnud meie praeguse majanduselu aluste rajamisel; kui süvenetakse sellesse, kuidas nemad oma kõrgemaid vaimlisi tarvidusi rahuldanud, ka siis, kui võõras vägi tegi inimese tööloomaks, ja mis nad meile sellest pärandanud; kui vaadeldakse, kuidas nemad võidelnud oma maa ja vabaduse eest, millel põhjaneb meie iseseisvus jne. Mitte kunstlik idealiseerimine ja mineviku ilustamine, nagu see oli omane endistele vene õpperaamatutele, ei mõju rahvuslikult kasvatavalt, vaid *tõde*, mis püüab mõista endiste põlvede elu noil aegadel antud oludest ja tingimustest, mis näitab meie esivanemaid tõsiste inimestena töötamas ja võitlemas, kõigi oma nõrkuste ja *pahedega*, kuid ka kõigi oma *teadmiste* ja voorustega.

d) Ajaloolise teadvuse äratamiseks aitavad kaasa *rahvuslike* *tähtpäevade pühitsemine* ja rahvuslike kangelaste (suurmeeste ja -naiste) mälestamine avalikkude pidustustega, rahvuslike pidupäevade väline esiletõstmine ja eraldamine äripäevadest kodudes ja koolides vastavate kommete läbi. Nagu pühapäev teistest päevadest kui iseäraline peab erinema riietumises, toidus, tegevuses j. m., nii omandagu ka rahvuslikud tähtpäevad oma iseäralise ilme, mis kõneleb lapsele ja noorsoole nende tähtsusest.

e) Rahvusliku ajalooteadvuse kasvatamise abinõude hulka kuuluvad kõik asjastatud ajalootunnistused, nagu *mäles-*

tussambad, — tahvlid, pildid rahvussuurmeestest ja suursündmustest avalikkudes paikades, rinnakujud, pildid j. m. kodus ja koolis, mis panevad lapse küsima nende tähendusest ja vanemaid ning kasvatajaid jutustama vastavatest isikutest ja sündmustest.

g) Rahvusliku ühtekuuluvuse ja iseloomise teadvust aitavad kinnitada *rahvuslikud sümbolid*, lipud, vapid j. m., mida tarvitatakse pidulikkudel puhkudel maja ehteks, toa ja laua kaunistuseks, linna ilustuseks jne.

h) Rahvuslikult äratavalt ja selgitavalt mõjuvad riigi ja rahva elu küsimusi käsitlevad *ajalehtede kirjutised*, avalikud kõned ja läbirääkimised, lihtsad kõnelused ja jutuajamised kodus söögilaua taga, perekondlistel koosviibimistel jne. Siin langeb nii mõnigi seeme, mille vilja alles pärast nähakse. Kuidas vanemad asju hindavad, kuidas nad räägivad meie riigist, mis soovitavaks peavad või hukka mõistavad, kõik see mõjustab laste vaateid ja hinnanguid. Ja et *ajakirjandus* iga päev pea igasse kodusse astub ja kõige sellega, mis ta pakub, rahvuslikku vaimu loob või maha kisub, siis kuulub tema sellelt seisukohalt kõige tähtsamate tegurite hulka rahvuslikus kasvatuses. Sellepärast peaks ajakirjandus alati teadlik olema sellest *vastutusest*, mis tema peal lasub rahva vaimlise kujunemise eest.

i) Sama maksab *kirjandusest*, mille kasvatab mõju koduse ja koolise lugemise kui ka raamatukogude ning lugemislauade kaudu küllalt tuttav. Mida lapsed ja täiskasvanud alatasa siit ettekujutustena vastu võtavad, see määrab tunduvalt nende mõtteühenduste käigud, nende fantaasia liikumised, nende soovid ja tahtmused. „Der Mensch ist, was er isst“, see sõna maksab eriti vaimlisest toidust. Isikud, kellega kirjandus meid kokkupuutesse viib, on see seltskond, milles me liigume. „Ütle mulle, kes on su sõbrad, ja ma ütlen sulle, kes sa oled.“

Selles mõttes ei vääri rahvuslikult kasvatava teose nime mitte iga toode, mille autor algupära poolest kuulub eesti rahvusesse, vaid ainult need teosed, mis sündinud elutõsidusest, otsin-

gutest ja võitlustest vaimliste väärtuste pärast. Kõik, mis loonud silmapilkne meeoleolu ja tuju, mis ainult iseennast näeb ja mingit vastutust üldsuse ees ei tunne, ei kuulu siia.

j) Õeldust selgub juba, mis arvata eluruumide, koolide ja muude kohtade kaunistamisest *rahvuslike kunstiteostega*, rahvusliku kujutava kunsti tutvustamisest kunstikogude, muuseumide j. m. kaudu.

Samal põhjusel piirdun palja loeteluga järgnevate abinõude juures, nagu: k) rahvusliku muusika ja laulu edendamine kodus, koolis, kontsertide kaudu; l) rahvuslik teater; m) rahvusliku kirjanduse-, laulu ja muusikapäevad ning peod, kunstinäitused jne.

n) Rahvuslikult kasvatavad veel rahvuslikud *kombed, riided, mööbel*, toidud j. m., kui nad on *tõsiste nõuete* rahuldajad. Kombest eraldi järgmist: Ta on iseäranis viisaka kombena suuremalt osalt rahvusvaheline keel, mis väljendab meie respekti teise inimese ees. Ometi on siin rahvuslikud varjundid võimalikud, kui me mõnesuguste tunnete jaoks teiste vastu leiame omapäraseid väljendusi, mis ilusad, mis tundmussisule vastavad. Rahvuslike kommete loomisel peame eriti sellest teadlikud olema: kuidas teeme midagi ja koraldame *esimest korda*, nii kujuneb see kergesti traditsiooniks, mis edasi kestab.

Ma olen siin puudutanud ainult üksikuid asja külgi. Võib olla öeldakse: „Küll on seda vähe, mis otsekoheste abinõudena ja võtetena näidatud!“

Jah, *imesid* siin tõesti ei tehta, kui *vaim*, kui alus õige ei ole. Paljas *rahvuslike pooside võtmine* ei aita. See muutub kergesti kelkimiseks ja tühja koti püstiajamiseks. Ehk saab sel teel mõnda sugereerida, kui terakene tõtt on James Lange tundmusteoorial (Meie oleme sellepärast kurvad, et meie nutame, mitte nagu harilikult öeldakse: meie nutame sellepärast, et oleme kurvad). Välimus võib teataval määral ka sisu anda. Kuid kasvatust sellele rajada ei saa. Selle kestev mõju tõuseb *sisemusest, seesmistest väärtustest*. Ja nende taotlemine olgu meie rahvusliku kasvatuselise ülem küsimus, tähtsam abinõu.

Noorsooliikumine ja meie.

P. Bokovneff.

Kõneldakse palju noorsooliikumisest, aga üldiselt ei ole küllalt selge, mida õieti noorsooliikumine enesest kujutab. Et tutvuda noorsooliikumise psühholoogiliste põhjustega ja eeldustega, maksab jälgida saksa psühholoogi ja kultuurfilosoofi *Eduard Sprangeri* sellekohaseid uurimisi saksa noorsooliikumise kohta.

Noorsooliikumine on olemas igal ajajärgul, saab aga eriti nähtavaks, kui ta ei peitu ainult noorte hingedes, vaid väljendub ja viib ühingute ja liitude loomisele. Esialgu on ta ainult *samavanuste koondamine*, millel tähtsus ainult noorsoole. Samavanusega kihid mõistavad üksteist paremini sarnase tüübilise hingestruktuuri tõttu, ja neil on suur tung liitumiseks. Eriti paistab see silma laste ja vanade juures, kuid märgata on seda ka noorte seas. Noortele on liitumine raskem, sest nad kuuluvad sellesse omapärasesse eluajajärku, mil ei olda enam laps ega ka küllalt küps tõsisele tööle. Selle ajajärgu saatus on — mitte täieõiguslikuks loetud saada. Kui seda tunnustamise nõudmist ei rahuldata, siis tekib lõhe noorte ja täiskasvanute vahel. Noorte elu raskuskese kaldub siis õhkkonda, mis vaba täiskasvanute mõõtudest. Nad hakkavad mõõtma oma normidega ja iseseisvust otsima.

Igaüks tahab kusagil tähele pandud saada. Kui see tung ei leia rahuldamist seltskonnas, viib ta noore inimese hulkumisele ja juhtumusotsimisele. Kuigi sel nähtusel on oma halvad motiivid, ei saa eitada siiski tema väärtuslikke motiive. Siin tulevad nähtavale romantilised kalduvused, et noortele vastab teine elu stiil, kui seda pakub kultuuriseltskond. Kui siin mõjuvad sarnased väärtuslikud motiivid, mis viivad noorsugu täisealistest eemale ja omavahelisele koondumisele, siis on meil tegemist kultuurliikumisega.

Leidub noorsooliikumises iseloomusid, kes liituvad ilma positiivsete ideaalideta. Olles mitte enam lapsed ega ka veel täiskasvanuks tunnustatud, valivad nad võimaluse, mis veel üle jääb. Nad

mõtlevad: meie ei tahagi olla täiskasvanud, me tahame noored olla ja jääda. Tänapäevse kultuuri nõuded noorte vastu muutuvad ikka suuremaks. Noor inimene ei tunnista omale, et ta kultuurõhkkonda ei pääse, vaid päästab ennast toonitades: mina ei taha sugugi sinna pääseda, sest et seal väärtust ei ole. Kuivõrt noorsooliikumine on tingitud sellastest motiividest, sel määral on ta meie kultuuri negatiivne sümptom; tähendab, noor inimene põgeneb elu tõsidusest.

Kui uurida noorte vahetõrget seltskonnaga, on kõigepealt märgata, et noored leiavad seltskonna olevat kindla ja keerulise kujundi: 1) seltskond ei ole kujunenud noorte soovi järele. Ta on juba olemas, ja see võtab palju aega, enne kui noor inimene võib sellest produktiivselt osa võtta. 2) Seltskond seob inimesi ainult üldjoontes ja teatud otstarbeks, noored selle vastu tahavad anduda täie hingega sellele organisatsioonile, kuhu nad kuuluvad. 3) Täiskasvanute seltskond on läbi ja läbi organiseeritud ja normeeritud, alates riigi seadustest ja lõpetades läbikäimise vormidega. Noorele aga on niisugune välispidine normeerimine vastutahtmist. Ta soovib iseseisvust ja tegutsemisvabadust, olgugi et ta pea leiab, et ilma iga-aastaste seadusteta läbi ei saa. 4) Seltskonnas on arenenud äärmuseni tööjao- tuse ja spetsialiseerumise printsiip. Elu on mehaniseeritud ja ei võimalda täie hingega andumist, nagu see omane noortele. Liitumine tekib täiskasvanute hulgas mitte loomulikult, vaid etteavatsetud ja läbimõeldud plaani järgi.

Niisugusel ajajärgul, nagu see oli enne ilmasõda Saksamaal, kus elu on omanud väga kindlad ja kivenenud vormid, on noorsooliikumine eriti tugev. Siis valmib uus kultuuri ajajärk. Sellane liikumine on vaimline revolutsioon, ta on rohkem kui lihtis sugupõlvede võitlus. Niisuguse liikumise näiteid leiame „Sturm und Drang“ ajajärgul, romantismis ja naturalismis ja meie praeguses noorsooliikumises.

Oma sisu saab noorsooliikumine tundmuselu rohkusest, mis iseloomustab küpsemisajärku, nagu meie seda leiame Rousseau „Us Heloise'is“, Goethe Werteris ja romantismis. See tundmuselu leiab toitu kuupaistest, tähis taevast, metsast, merest, mägestikust, tormist, õhtust, varemest, vanadest linnadest. Armastatakse kõike, mis lüüriline, ja selles on eesõigustatud pateetiline, efektiline, aga mitte tasakaalustatud vormid. Eesõigustatud on subjektiivsed tundmused, kuna objektide eneste vorme ja seadusi ei tunnustata. Sellepärast on kunstis ülekaal subjektiivsel kujutamisel, mistõttu *ekspressionism* on noortele vastav kunstistiil.

Noorsooliikumises on märgatav ka pedagoogiline püüdmine, ühine tung aate vastu. Nooremad leiavad siin inimesi, kes neid juhivad oma vaimustusega. Tekib uus *esteetilis-fantastilise ilmega elu stiil*, milles füüsiline elurõõm, romantiline rändamishimu, loodusemaitsmine, poesia, erootiline joon sõpruses, rahvapärased ja Rousseau propageeritud primitiivne elu mängivad tähtsat osa. Sotsioloogilisest vaatepunktist ei ole siin organisatsiooni ega põhikirja, hääletamist ega valimist; kõik näeb siin välja kasvavat vabast korraldamatust kooselust. Juhivad need, kellel tugevad isikulised omadused, kellel loomulik juhtimisvaim ja peaasjalikult arusaamine nendest, kes on mõni aasta nooremad. Siia ei kuulu kõik isiklusetu, kõik, mis on ratsionaliseeritud ja mis on tingimata siduv. Noorsooliikumine on *korraldamatu lainetamine*; niipea kui ta omab kindlamad vormid, pole ta enam noorusepärane.

Üldiselt on noorsooliikumises *hingelu rikastamist* märgata. Sellepärast võib noorsooliikumist selgitada mitmest küljest. Ajaloolisest vaatepunktist on praegune noorsooliikumine viimane laine sellest suurest liikumisest, mis läheb läbi uuemaaja seltskonna alates Prantsuse revolutsioonist ja mis viib individualistliku emansipatsiooni vastu. See haaras järgimööda kolmanda seisuse, proletariaadi, naised ja lõppeks noorsoo. Nõnda on noorsooliikumine *kõvendatud individualism*. Sellega on seotud kõlblise autonoomia nõudmine, tähendab, vaba

vastutus enese eest, mis vastandiks iga sugusele välisele autoriteedile. Individualiteedi kultuur muutub siin juba individualiteedi kultuseks. Iga liige selles ringkonnas võib vabalt oma omapärasust arendada. Tema ühiskondlik väärtus seisab just selles, et ta on omapärane mikrokosm. Kuigi individualism oli varemalt olemas, viis ta üksikute isikute isoleerimisele, kuna käesolev individualism *kasvab välja ühiskondlikust elust*. See on uus nähtus noorsooliikumises. Sellejuures ei ole aga noorsooliikumine tingitud inimkonna armastusest ega tahtmisest oma teenetega organisatsioonile kasulik olla. Pea läbielamine on siin vastastikune *äratamine ühiskondlikule elule*. Noored inimesed on üksteisele vastastikku äratajateks. Nad avalduvad üksteisele, kuid mida nad just avaldavad, seda on raske öelda. Peaasjalikult avaldavad nad muidugi oma noorust, oma puhtust, oma aadete rohkust. Vaevalt võib seda positiivselt formuleerida. Noorsooliikumine ise ei tee seda. Temal ei ole programmi ega tahagi seda. Just tema korraldamatuses seisab tema mõte. Alnult üks joon on temas selgesti määratud, nimelt *vastolu küpsele kultuurilmale*, mis noorsoole paistab täitsa hingetu, kuiv ja kivinenud. Sellest vastolust elab noorsooliikumine.

Sisult võib äratamine, uuestsündimine olla väga mitmesugune: kosmopoliitiline, rahvuslik, agressiivne, radikaalne ja eitav. Alati on siin tundmus, et noored on täidetud elava voolava vaimustusega. Ja see jõud, mis kõigi selle taga peitub, on *tugeva eluvoolu läbimurdmine ühekülgetest kivinenud kultuuri vormidest*. See jõud seob ühte noored, niihästi rahvusmeelsed kui kommunistid, usueitajad kui usupooldajad.

Nõnda on meil tegemist üheltpoolt väärtuste juurekasvuga, teiselt poolt aga ei saa eitada teatava produktiivse jõu kaotamist. Täitmata igatsuses ja üksilduses peitub jõud, ja näib, et see läheb noorsooliikumises kaduma.

Tuleb küsida, *missugusel seisukohal peab asuma kasvataja noorsooliikumise asjus*. Mingil tingimisel ei ole soovitatav noorsugu enda hooleks jätta. Et noored täiskasvanuist lahku löövad, on,

nagu öeldud, tingitud sellest, et noorsugu tahab juhtimist ja et ta leiab vähe arusaamist vanemalt. Kui täiskasvanud oskavad seda tumedat tungi, mis noortes esile tuleb, pedagoogiliselt õieti kasutada, siis arenevad noored täitsa korralikult. Neile on vajalik 1) tunne, et nad on millegikski tarvilikud, 2) teatav väline hiilgus, mis tõstaks nende fantaasiat. Et sellele vastu tulla, antagu neile 1) teatav kohustus, amet, ja 2) vabamad elutingimused väljaspool meie soliidset, küpset tööilma. Selleläbi võib ära hoida noorsoo lahkulöömise täisealisist.

Kui noor inimene on juba lahkulöömisele kaasa läinud, siis ei pea kasvataja teda selles segama, et mitte kaotada oma viimast mõju temale. Temal tuleb tähelepanelikult jälgida noore inimese arenemist, et uut hädadohtu ära hoida. Selleläbi, et noor inimene võtab osa noorsooliikumisest, lükatakse edasi tema astumine täisealiste seltskonda, ja tekib hädadoht, et see arenemise retardando teda sellele viib, et ta laseb mööduda paraja momendi täisealiste seltskonda üleminemiseks. Kasvataja ülesanne on tee leida, kuidas hiljem seda tarvilikku üleminekut toimetada. On kaks võimalust, millest tuleb hoiduda: 1) ta võib sattuda kindlusetusse ja kaotada oma elu tubliduse, ja 2) ta ärkab äkki oma nooruse idealistlikust uneilmast ja muutub sellaseks olevuseks, kellel ei ole mingisugust vaimlist huvi ega kõrgemat eesmärki. Sellane isik ei näe hiljem oma nooruse vaimustuses midagi muud kui nooruse rumalusi, ja ta on palju halvem nendest, kellel juba varakult oli oma elukava kindlasti silme ees. Kus aga see üleminek sünnib rahulikult, seal hoitakse osa nooruse vaimustust ka hilisema elu jaoks alal.

Tuleb tähendada, et noorsooliikumine ei ole leidnud küllalt *kindlat* elu stiili. Tänapäevses noorsooliikumises *nuudub veel tugev mehine joon*. On iseloomustav, et noorsooliikumise poolt kirjanduse alal ei ole seni midagi nimetatamisväärilist loodud. Alles tegelikus elus saame näha noorsooliikumise õiget väärtust. Tegelikult elu jaoks on tarvis tunda ilma, inimesi, tööd ja kohustusi. Praegu ei või veel kindlaks teha, kas noored inimesed, kes noorsooliikumise

läbi elanud, seisavad nende ülesannete kõrgusel. Kui val maal ei saa ujuda. Alles elukutse kohusetäitmine näitab, kui palju jõudu need uued ideaalid avaldavad reaal-elus. Noorsooliikumise tuleproov seisab just selles, kuivõrt ta lahendab elukutse probleeme.

Lõppeks tuleb küsida, *kas meil Eestis on niisugune noorsooliikumine?* Kui noorsooliikumise all mõista ainult samavannuste koondamist, missugust leidub igal ajajärgul, siis on ta muidugi ka meil olemas. Sellega ähvardab ka meid esimene eelmäinitud hädadohtudest, nimelt, et noorsugu vabaneb küpse kultuuri mõjudest ja normidest ja hakkab oma normidega mõõtma ja iseseisvust otsima. Seepärast on ka meil kohased eelnimetatud pedagoogilised abinõud noorsoo lahkulöömise ärahoidmiseks. Sel alal on meil mõndagi tehtud. On katsutud koolides noorte vastutustunnet tõsta seeläbi, et neile antakse teatavad kohustused ja ametid. On katsutud anda noortele vabamaid eluvõimalusi väljaspool täisealiste seltskonda: sport, laagrielu, ühingute ja liitude loomine. See viib meid järgmisele küsimusele: *kas noorsooliikumine on meil olemas ka kultuurliikumise mõttes?* Kui praegust koolinoorsugu võrrelda meiega, meie nooruspäevil, võib konstateerida, et praegused noored on teistsugused kui meie omal ajal. Üldine on nähtus, et praegused noored ei taha nii palju ja nii tõsiselt töötada õppimise alal kui endine põlv. Eriti mehaanilist tööd ei saa neilt nõuda endises ulatuses. Teiselt poolt on nad aga palju iseseisvamad ja suhtuvad ellu suurema kriitikaga. Rohkem kui meie ajal on noored huvitatud poliitikast, sotsiaalprobleemidest, ühiskondlikust elust, kuid ka lõbustustest.

Juba see asjaolu, et tänapäevne noorsugu on teistsugune kui vanem põlv nooruse ajal, tõendab, et teatav kultuurliikumine on aset leidnud. Küsimus seisab ses, millest on see tingitud. Ei või olla kahtlust, et suuremat osa mängisid siin suured poliitilise elu muudatused. Ajaloolised faktid on mõjutanud meie noorsugu. Kas noorsugu on aga sel ajal *ise* midagi loonud, mis meid õigustaks oodata temalt uue kultuurajajärgu tekkimist? Räägitakse ja kirju-

tatakse meil palju noorsooliikumisest ja peetakse noorsoo-päevi, aga üldiselt leiame, et siin puudub suurem huvi ja vaimustus. Seni on sellest liikumisest ka uusi ideid vaevalt tekkinud. Võib olla, on see tingitud sellest, et noorsooliikumine on meil noor ja tulevikus areneb veel. Praegu on veel vara otsustada. Mulle isiklikult paistab, et noorsooliikumine on meil kahvatu sellepärast, et eeltingimused puuduvad. Nagu tähendatud, noorsooliikumine elab üldiselt vastuolust vanematele kihtidele ja nende vaadetele. Mida ägedam on see

vaadete lahkumine, seda tugevam on noorsooliikumine. Meil aga ei ole märtgata niisugust väga suurt lahkuminekut. Eesti seltskond on alles võrdlemisi noor, ja seal ei leidu midagi, mis võiks paista noortele hingetu, kuiv ja kivinenud. Kui öelda, et noorsooliikumine on vaimline revolutsioon, on sõda, siis on ta meil sõda ilma vaenlaseta. Sellepärast näib mulle, et praegune seisukord on niisugune, et meil kultuurarenemist on oodata mitte sugupõlvede vastastikusest võitlusest, vaid vanade ja noorte koostööst.

Uuemaid andmeid süsiniku sarnastamise üle taimedes.

Prof. dr. Hugo Kaho.

(Referaat II üleriiklikul loodusloo ja geograafia õpetajate kongressil Tartus, 29. XII. 1925.)

Keemiline analüüs näitab meile, et taime kuivolluses kaalu järele on alati ligikaudselt pool süsinikku. Järelkult oleneb taime kuivolluse suurenemine suurel määral sellest, kuipalju taim jõuab keemiliselt süsinikku siduda, teda taimolluseks ümber töötades. On ammu juba kindlaks tehtud, et kõik süsinik tuleb taimesse süsihapugaasi näol, mis piltlikult rääkides, ühendub taimes oleva veega, süsivesikuid moodustades, kusjuures vabaneb hapnik. Nagu teada nimetatakse see füsioloogiline protsess — süsiniku sarnastamiseks ehk süsiniku assimilatsiooniks.

Füüsiko-keemiliselt seisukohalt on süsiniku sarnastamine väga keeruline protsess, mille üksikasjad täpsa eksperimendi abil veel lõpuni pole selgitatud ja mille üle arvamised veel siamaani lahku lähevad. Igatahes uue ajal on kahe teadlase — Willstätter'i ja Stoll'i tööd süsiniku assimilatsiooni ja klorofüll'i keemia alal leidnud kogu teaduslikus ilmas tunnustamist ja teinud mõndagi, mis siamaani hüpoteetiline oli, katsete varal kindlaks. Nende teadlaste saavutustest räägime peajasjalikult allpool. Peab tähendama, et süsiniku sarnastamine taimedes, mis meie maa-
kera orgaanilises elus, esimese järgu

tähtsusega, on probleem, mis alati teadlasi lahendamisele meelitanud ja tähtsamad saavutused keemias ja füüsikas peegelduvad kohe ka selle probleemi uurimisel.

1. Formaldehüüdi hüpotees süsiniku sarnastamisel.

Süsihapugaasist ja veest süsivesikute tekkimine hapniku vabanemisel ja valguse energia neelumisel on keemiliselt seisukohalt fotokeemiline taandamine reaktsioon. Et laboratooriumis süsihappest ja veest ühe ainsama reaktsiooni abil pole korda läinud süsivesikuid sünteesida, siis tuli arvata, et ka taimedes süsivesikud ei teki algainetest ühel hoobil, vaid reaktsioon peaks minema üle mitmesuguste vaheastmete. Kunstlikult saadi suhkur laboratooriumis esimest korda 1861 a. vene teadlase Butlerow'i poolt sipelgahappe aldehüüdist ehk formaldehüüdist.

See aldehüüd on vees hästi lahustuv gaas, 40%-st lahust tuntakse müügil formaliini nime all. Tal on omadus kergesti polümeriseeruda, s. t. ta molekulid ühenduvad, suuremaid molekule moodustades. Kui näiteks, ühenduvad kaks molekuli, siis tekib valge, vees lahustuv keha paraformaldehüüd, ühenduvad kolm molekuli — kristalliline, vees lahustumatu

keha — trioksumetüleeni,¹⁾ mis soendamisel laguneb jälle gaasiliseks formaldehüüdiks. Trioksumetüleeni lupja piimaga soendades sai Butlerow formsi — heksooside segu, s. o. suhkrud kuue süsiniku aatomiga, mis seisavad viinamarja suhkrule lähedal.

Sellest saavutusest lähtudes seadis Baeyer 1870 a. hüpoteesi üles, mille järele süsiniku sarnastamine taimedes läheb üle vaheastme — formaldehüüdi.

Teatavasti toimub süsiniku assimilatsioon ainult leherohelise — klorofüllil abil. Klorofüllil on teatav sarnadus nii ehituse kui keemilis-komponentide poolest vere värvolluse hemoglobiiniga. Klorofüllil on magneesiumi aatomile neli pürroolituuma umbes samutigi seotud, nagu hemoglobiinil samased neli pürroolituuma aatomile.

Vere värvollus seob enese külge hästi süsinik-oksüüdi CO. Baeyer arvas, et analoogiliselt hemoglobiinile klorofüll sama hästi süsinik-oksüüdiga ühendub. Nimelt päikese valgusel toimub klorofüllil abil süsihapugaasi — CO₂ dissotsiatsioon ehk lagunemine süsinik-oksüüdiks CO-ks ja hapnikuks. Süsinik-oksüüd ühendub vee vesinikuga ja moodustab formaldehüüdi. Viimane kondenseerub edasi suhkruks. Kokkuvõetult oleks Baeyer'i hüpotees järgmine:

I. CO₂ = CO + O, süsihapugaas laguneb süsinik-oksüüdiks ja hapnikuks.

II. CO + H₂O = CH₂O + O, süsinik-oksüüd ühendub vee vesinikuga formaldehüüdi moodustades hapniku vabanedes.

III. 6CH₂O = C₆H₁₂O₆, formaldehüüd kondenseerub ehk liheneb suhkruks.

Baeyer'i hüpotees on põhjaneva tähtsusega ja kutsus esile pärast terve rea süsiniku sarnastamise hüpoteese (üle kümne), mis lähevad üksikasjades tema hüpoteesist lahku, kuid kõik tulevad nii või teisiti formaldehüüdi juure, mis taimes suhkruks kondenseerub. Nõnda siis formaldehüüdi hüpotees, s. t. et süsihapugaasist ja veest, sel või teisel teel sarnastamise kestel moodustub sipelgahappe aldehüüd, on tänapäev väga tõenäolikuks saanud.

¹⁾ Formaldehüüd — CH₂O, paraformaldehüüd — (CH₂O)_n, trioksumetüleeni — (CH₂O)₃; formaldehüüdi polümersatsiooni suhkruks võib skemaatiliselt nii väljendada: 6CH₂O → C₆H₁₂O₆.

Nagu öeldud, tekib Baeyer'i järele alguses süsinik-oksüüd CO. Katselisel teel näidati aga varssi, et taimed ei suuda süsinik-oksüüdist kuigi suurel määral süsinikku assimileerida ja järelikult on vähe tõenäolik, et süsinik-oksüüd esineb süsihapugaasi laandamisastmena assimilatsioonil. Just see asjaolu kutsus esile terve rea Baeyer'i hüpoteesi teisendeid, milledest tähtsaks tuleb lugeda Erlenmayer'i hüpoteesi. Viimane esineb ka praegu kõige sagedamini õpperaamatuis.

Erlenmayer loeb süsiniku sarnastamise lähteaineks mitte süsihapugaasi (CO₂), vaid süsihappe (H₂CO₃), sest süsihapugaas, kui anhüdriit, tungides läbi veega küllastatud rakuseina, ühendub veega osalt süsihappeks (või süsihappe monohüdraadiks). Erlenmayer arvab edasi, et süsihape taandub sipelgahappe aldehüüdiks üle vaheastme — sipelgahappe, nõnda siis — süsihape → sipelgahape → formaldehüüd. Viimane kondenseerub heksoosiks-suhkruks. Kokkuvõetult võime kujutada E. hüpoteesi järgmiselt:

I CO₂ + H₂O = H₂CO₃ — veest ja süsihapugaasist tekib süsihape.

II H₂CO₃ → H₂CO₂ → H₂CO —
süsihape sipelgahape formaldehüüd
süsihappe astmeline taandumine.

III 6 H₂CO → C₆H₁₂O₆ — formaldehüüd
polümeeriseerub suhkruks.

Oletades, et süsihappes üle teatavate vaheastmete moodustuvad lõppude-lõpuks taimedes süsivesikud, on väga loomulik otsida neid vaheühendeid, peamiselt formaldehüüdi, taimis. Ja kuni uuema ajani pole puudunud arvurikkad katsed selles suunas. Väga tähelepanuvääriline on asjaolu, et seda teoreetiliselt äärmiselt tähtsat ühendit ühelgi korral pole leitud. Tõsi küll, et mõnel juhul siiski minimaalsed hulgad formaldehüüdi leiti. Nii kaks saksa keemikut — Curtius ja Franzen analüüsisid 180 kg põõkpuu lehti ja leidsid veidi enam kui 1/10 grammi formaldehüüdi; nagu aga kõige uuemal ajal teised keemikud (Fincke) näitasid, tekib sipelgahappe aldehüüd metüülalkoholist, mis lehtedes sageli leidub, reageerides analüüsil tarvitatud reaktiividega.

Viimasel ajal tarvitatakse äärmiselt tundelikkude värvilist reaktsiooni formaldehüüdi leidmiseks — see on fuksiin-värvilishape soolhappe lahuses, millega võimaldub näidata veel selgesti $\frac{1}{500000}$ grammi formaldehüüdi. Kuid kõik katsed viimast leida taimedes ka selle reaktiiviga ebaõnnestusid ja praegu on suurem hulk teadlasi loobunud sellest. Nimelt oletatakse, et formaldehüüdi kondenseerumise reaktsioon suhkruks on kiirem, kui ta moodustumise reaktsioon ja selle tõttu muutub ta kohe n. ü. tekimisel — in statu nascendi — heksoosiks (suhkruks). Nii siis formaldehüüdi mitte leidumine vabas olekus taimis ei lükka seda hüpoteesi ümber. Ka teisi hüpoteetilisi vaheprodukte süsiniku sarnastamisel pole õnnestunud leida seal, kus nad arvatakse moodustuvat — nimelt klorofüllteras. Teiselt poolt on väga tõenäolilik oletada, et süsiniku assimilatsiooni lähteühend on süsihape ja et viimane järk-järgult, astmeliselt taandub ja mitte ühel hoobil — nagu seda Baeyer ja tema hüpoteesi pooldajad arvasid. Edasi on raske oletada, et kõik vaheproduktid nii kiiresti lõppühendiks muutuksid, et neid oleks taimis võimatu leida. Ettetoodud vastuolud lahendavad Willstätter'i ja ta abiliste uurimused.

2. Willstätter'i uurimused süsiniku assimilatsiooni alal.

Kui keemik-eriteadlane, töötades vastavalt uuemaaja teaduse nõuetele sisse seatud laboratooriumis ühes andekate abilistega, Willstätter kontrollis uuesti läbi umbes 10 aasta jooksul kõik süsiniku assimilatsiooniga ühenduses olevad küsimused, tehes katseid ja analüüse kõige laiemas ulatuses. Ta saavutused loetakse mõõduandvateks mainitud alal.

Assimilatsiooni vaheproduktide uurimisel lähtus W. assimilatsiooni koefitsiendist s. o. mahulisest vahekorrast, mis saabub sarnastamisel neelatud süsihappugaasi ja eritatud hapniku vahel. On kerge teoreetiliselt näidata, et kui süsihappest tekib sipelgahape, siis neelatud CO_2 — maht on kaks korda eritatud hapniku omast suurem; kui süsihappest moodustub oblikhape, siis on neelatud CO_2 — maht eritatud hap-

niku mahust neli korda suurem, s. t. kui süsiniku assimilatsioon läheks ainult nende hapeteni, siis oleksid assimilatsiooni koefitsiendid vastavalt kaks ja neli, kuna formaldehüüdi ja ka suhkru tekkimise puhul mõlema gaasi mahud on võrdsed, s. t. assimilatsiooni koefitsient on võrdne ühega. Allpool toodud võrrandid selgitavad seda näitlikult.

Kui tekib sipelgahape sarnastamise vaheproduktina — $2\text{CO}_2 + 2\text{H}_2\text{O} = 2\text{HCOOH} + \text{O}_2$, siis on assimilatsiooni koefitsient — $\frac{2\text{CO}_2}{\text{O}_2} = 2$.

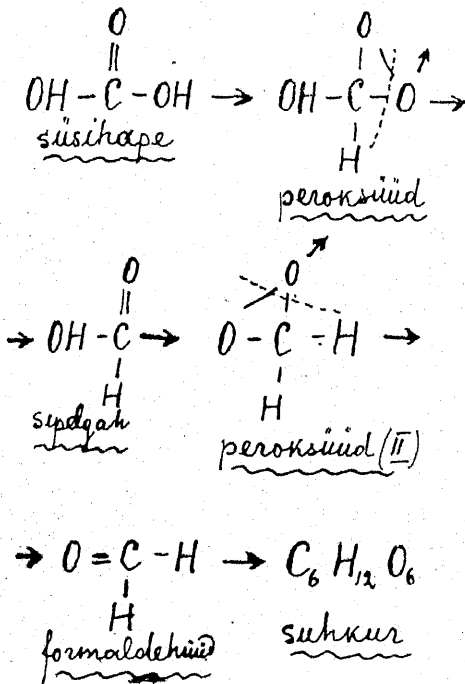
Oblikhappe tekkides — $4\text{CO}_2 + 2\text{H}_2\text{O} = 2\text{C}_2\text{H}_2\text{O}_4 + \text{O}_2$ on assimilats. koef. — $\frac{4\text{CO}_2}{\text{O}_2} = 4$. Formaldehüüdi ja suhkru moodustumise puhul — $\text{CO}_2 + \text{H}_2\text{O} = \text{HCOH} + \text{O}_2$ ja $6\text{CO}_2 + 6\text{H}_2\text{O} = \text{C}_6\text{H}_{12}\text{O}_6 + 6\text{O}_2$ — assim. koef. on vastavalt $\frac{\text{CO}_2}{\text{O}_2} = 1$ ja $\frac{6\text{CO}_2}{6\text{O}_2} = 1$.

Sipelgahape ja oblikhape on teoreetiliselt võimalikud sarnastamise vaheastmed ja nende ühendite moodustumist võiks kergesti assimilatsiooni koefitsiendist järeldada.

Willstätter määras täpsalt kõik-sugu välistingimustel assimilatsiooni koefitsiendi suuruse väga mitmesugustel taimedel ja leidis üllatavalt, vastandina endistele andmetele (Bonnier ja Mangin ja t.), mille järele see koefitsient ühest kuni pooleteiseni kõikus, et ta kaunis täpsalt igal juhul on võrdne ühega (välja arvatud vähesed erijuhud). Sellest W. järeldab, et süsihape redutseerub sarnastamisel kuni süsinikuni, mis hüdraadina esineb; ainuke süsinikhüdraat ühe süsinik-atomiga molekulis on formaldehüüd. Sellega võiks ainult formaldehüüd olla esimese vaba assimilatsiooni produkt. Edasi näitas W., et sarnastamise kestel klorofüll hulk lehes samaseks jääb, samuti ka hulkline vahekorrad klorofüll a ja b vahel. Lastes süsihappugaasi voolu keemiliselt puhta klorofüll lahusesse, W. leidis äärmiselt tähtsa tõsiasi, nimelt tekkinud süsihape ühendub klorofüllimagnesiumiga, viimase klorofüll

molekulist karbonaadina välja tõrjudes. Sellele ja veel mõnede teistele faktidele tuges seab W. järgmise assimilatsiooniteooria üles: süsihappugaasist ja veest moodustunud süsihappe ühendub klorofülliga kergesti lagunevaks ühendiks klorofüllimagneesiumi aatomi läbi ja jääb magneesiumi külge kuni reduktsiooni lõpuni, s. o. kuni formaldehüüdini, mis kohe vabaneb. Klorofüllile liitunud süsihappe taandamine läheb astmeliselt, nimelt süsihappes toimub sise- aatomite ümberrühmitus, kusjuures süsihappe muutub formaldehüüdperoksüüdiks (ülihapendiks). Viimase küljest killustub nüüd ära esimene hapniku aatom, teatavasti annavad peroksüüdid enestelt kergesti hapnikku ära. Järele jäänud süsihappe osa (klorofüllil küljes) vastaks sipelgahappele. Kuid siin toimub jällegi aatomite ümbergrupeerumine peroksüüdiks ja sellest eraldub teine hapniku aatom, taandamine läheb siin formaldehüüdini. Viimane vabaneb kohe peale tekkimist ja kondenseerub suhkruks in statu nascendi. W. näitas, et formaldehüüd klorofülliga ühendit ei anna ja peab sellepärast moodustudes tase kohe vabanema.

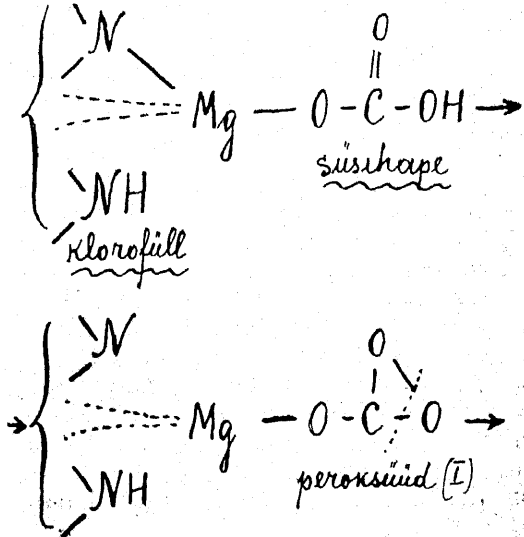
Allpool toodud keemilised valemid selgitavad W. hüpoteesi näitlikult:

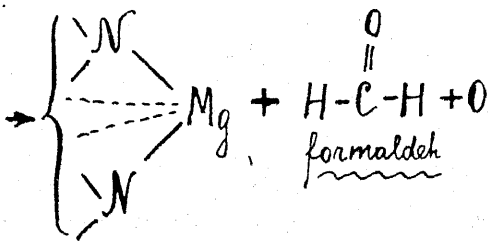
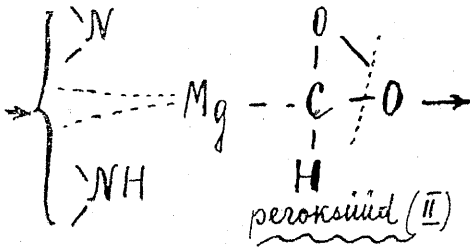
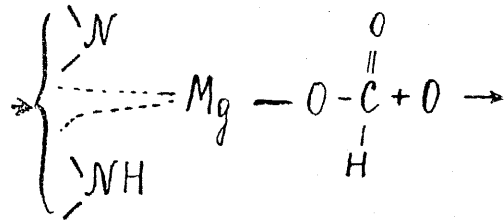


Võrreldes süsihappe struktuurvalemiga ta kõrval oleva peroksüüdiga, näeme, et aatomite arv mõlemal sama on, muutunud on peaaesjalikult hapniku aatomite sidemed süsinikuga, nimelt peroksüüdi on mainitud sidemed kõik lihtsad, mille tõttu ta kergesti ühe hapniku aatomi (täppjoonega eraldatud ja noolega märgitud) ära annab. Hapniku eraldades jääb aatomite rühmitus molekulis samaseks, peale järelejäänud hapniku aatomi, mis sidemete vabanemisel süsinikule nüüd kahekordse sidemega liitub. Vabas olekus vastaks saadud ühend sipelgahappele. Kuid viimases toimub jällegi aatomite ümberrühmitumine peroksüüdiks (II) umbes samuti nagu see süsihappes aset võttis (võrd. süsih. ja peroks. (I), sipelgahappe ja peroks. (II)): mõlemad järelejäänud hapniku aatomid on süsinikuga lihtsate sidemetega seotud. Eraldub veel kord hapniku aatom (noolega märgitud) ja moodustunud sipelgahappe aldehüüd polümeriseerub kohe suhkruks.

Asja lihtsustamiseks on ülal esitatud valemites süsihappe taandamine formaldehüüdiks näidatud vabal süsihappel. Tegelikult toimub see taandamine aga ühenduses klorofülliga, millega on ka seletatav asjaolu, et reduktsiooni vaheastmeid vabas olekus pole võimalik leida. Nagu eespool tähendatud liitub süsihappe klorofüllimagneesiumile.

Järgnev skeem annab ülevaate süsihappe reduktsioonist ühenduses klorofülliga. Viimases on ainult osa esitatud.





Süsihappe taandamine soordub valguse energia abil kuni formaldehüüdini.

Viimase kondenseerumine suhkruks ei tarvita enam valguse energiat. Valguse energia on süsihappe reduktsioonil peaausjalikult niiviisi tegev, et tema abil toimub alati aatomite ümberrühmitumine ülihapendiks (peroksüüdiks). Viimased teatavasti lagunevad ise kergesti, nagu vesinik-ülihapend, mis seistes ühe aatomi hapniku ära annab ($\text{H}_2\text{O}_2 = \text{H}_2\text{O} + \text{O}$). Peroksüüdide lagunemist kiirendavad teatavad entsüümid — katalaasid. On tõendus, et ka süsihappe reduktsioonil toimub katalaasitaoline entsümaatiline tegevus, mis kiirendab peroksüüdide (I ja II) lagunemist. Nõnda siis on valguse energia tarviline ainult selleks, et süsihappes ja ta esimeses reduktsiooni astmes aatomeid nii ümber paigutada, et tekiks vastavad ülihapendid, mis siis juba ise annavad ilma energia tarvitamata hapniku ära.

Lühidalt kokku võetuna on W. assimilatsiooniteooria järgmine.

Süsihape liitub taimesse tulles klorofüllil magneesiumile. Seejuures ei muutu klorofüll sugugi: ta ei lagune ega teki uuesti, vaid jääb konstantseks nii hulgalts kui struktuurilt. Ta tegutseb siin kui isesugune sensibilisaator, mis valguse energiat liitunud süsihappele üle viib, kusjuures viimane taandub formaldehüüdiks. Formaldehüüd kondenseerub vabanedes kohe suhkruks. Taandamise kestel on süsihape klorofüllile seotud ja sellepärast pole võimalik leida taandamise vaheastmeid vabade ühenditena. Ka on puhas klorofüll, nagu W. näitas, äärmiselt tundelik hapete vastu ja kui taandumise vaheastmed, sipelgahape, vabaneks klorofüllist, siis lõhuks nad klorofüllil ära, kuna viimasele seotuna ei avalda nad talle mingit mõju. W. jätab lahtiseks küsimuse, kas süsihape alul klorofüllile hariliku süsihappe kujul liitub, sest olgu tähendatud, et viimane astub üldse raskesti reaktsioonidesse. Teised teadlased, nimelt Noack ja iseäranis Warburg arvavad, et kloroplasti saabudes süsihape muutub reaktsioonivõimeliseks, s. t. ta läheb mõnesuguseks praegu tundmatuks vormiks üle, mis kergesti reageerib ja mille mainitud autorid nimetavad aktseptoriks. Klorofüll on kloroplastides kolloidselt lahustunud ja süsihappe liitumine klorofüllile ja reduktsioon toimub kolloidjaokeste pinnal, s. t. seal, kus klorofüll piirdub kloroplasti värvitu stroomaga. Siin on tegemist pinna reaktsiooni-adsorptsiooniga. Kolloidkeemiast teame, et mida tugevamini mõnesugune ühend kõvale või vedelale pinnale korjub ehk adsorbeerub, seda paremini tõrjub ta pinnalt ära teisi ühendeid, mis nõrgemini adsorbeeruvad. Süsihappe esialgne korjumine klorofüllil kolloidjaokese pinnale kloroplastis on adsorptsiooni nähe ja ta suhtes on maksev tähendatud adsorptsiooni seadus. Ühendid, mis tugevamini korjuvad klorofüllil kolloidjaokese pinnale kui süsihape, tõrjuvad viimase pinnalt ära ja peatavad vastavalt sellele ka assimilatsiooni. Nii kõiksugu narkootiliste ainete, uretaanide ja teiste ühendite assimilatsiooni allasuruv tegevus on proportsionaalne nende

adsorptsioonile. Koguni rohke suhkru korjumine raku takistab süsiniku sarnastamist osalt seeläbi, et suhkur reageerivale pinnale korjub ja süsihappe adsorptsiooni takistab. Ei ole veel seni korda läinud väljaspool kloroplaste niisuguseid klorofüllil kolloidlahuseid saavutada, milledes süsihappe adsorptsioon samuti soorduks, nagu füsioloogilistel tingimustel ja seetõttu pole veel saadud klorofüllil abil süsinikku väljaspool raku sarnastada. Tähtsaks asjaoluks on siin entsüümi katalaasi puudumine, millela peroksüüdide lagunemine toimub äärmiselt pikkamisi.

Ei selle entsüümi tegevuse tähtsuse üle assimilatsioonil lähem ülevaade saada, puudutame veel lühidalt teisi Willstätter'i saavutusi.

W. määras täpsalt ära mitmesugustel juhustel vahekorra klorofüllil hulga ja assimilatsiooni tegevuse vahel. Selleks tõi ta uue mõiste taimefüsioloogiasse n. n. assimilatsiooniarvu (Assimilationszahl). Sellega tähendab ta grammides süsihapugaasi hulga, mis 1 gramm klorofüllil küllaldases valguses ja — CO₂ juuresolekul 1 tunni jooksul sarnastab.

Seni pole leitud väga kindlat vahekorda klorofüllil hulga ja assimilatsiooni tegevuse vahel. Arvati, et samas taimes sarnastamise energia tõuseb ligikaudselt klorofüllil hulga suurenemisega, kuna mitmesugustel taimedel resp. taimeliikidel ta võib olla väga mitmesugune. Igatahes vanemad uurijad arvasid, et assimilatsiooni energia on klorofülliterade hulga (=klorofüllisisaldusele) enam-vähem proportsionaalne. Näiteks olgu toodud üks C. A. Weber'ilt võetud tabel. Siin on teatavate taimede assimilatsiooni energia ja klorofüllil terade hulk Tropaeolum majus'e (mungalille) sarnastamisenergiaga ja klorofüllil hulga võrreldud.

Tab. I.

Taim.	Assimil. energia. %	Klorofülliterade hulk. %
Tropaeolum majus	100	100
Phaseolus multiflorus	72	64
Ricinus communis	118,5	120
Helianthus annuus	124,5	122

Esitatud tabel näitab väga head kooskõla klorofüllil hulga ja assimilatsiooni energia vahel. Kuid säärane kooskõla on siin kaunis juhuslik ja võiks ette öelda, et suuremat arvu taimi uurides, ka suuremad kõikumised klorofüllil hulga ja assimilatsiooni energia vahekorras esineksid.¹⁾

Willstätters uuride, täpsema meetodiga, ei saanud proportsionaalsust klorofüllil hulga ja assimilatsiooni energia vahel tõestada. Ta leidis, et assimilatsiooni arvud üldiselt väga laiaades piirides võivad teisenduda.

Normaalsetel lehtedel kõiguvad nad umbes 6 ja 9 vahel, s. t. 1 gr. klorofüllil sarnastab 1 tunni jooksul 6 kuni 9 gr. CO₂. Noortel lehtedel kevadel on ass.-arvud umbes poole suuremad ja langevad arenemisega varssi harilikule tasapinnale tagasi. Sügisel on ass.-arvud väga mitmesugused: nad võivad üle keskmise tasapinna tõusta, või sellest allapoole langeda. Iseäranis suured ass.-arvud esinevad normaalselt kollaste lehtedega taimedel n. n. aurea-varieteetidel ja peale selle veel etioolitud taimedel. Lähemalt illustreerib seda järgmine tabel.

Tab. II.

		Assim. arv.
Normaal-lehed.	Vaher } juunis	7,7
		Pärn } 6,6
	Jalakas } juulis	6,9
		Loorber } 5,9
Noored lehed.	Tamm, 11. V.	10,9
	— „ — 20. V.	15,8
	— „ — 9. VI.	9,0
	— „ — 20. VI.	7,8
Etioolitud lehed.	Türgi uba, kollased lehed	70
	— „ — rohekas-kollased	133
	— „ — kollakas-rohelised	24
	— „ — roht-rohelised	13,3
	— „ — valguses kasvanud	9,4

¹⁾ Klorofülliterade lugemismeetod on vähe täpne. On võimatu kõiki kloroplaste lehes loetella, nad loetellakse ainult teataval väikesel pindüksusel ja sellest arvutatakse nende hulk kogu lehel. Viga võib siin tõusta kuni 20%-ni.

Kollase varieteedi l.		
Leedripuu (sambucus), normaal		6,6
	— „ — kollane varieteet 1)	120
Tamm, normaal		7,8
— „ — kollane varieteet		55
Pärn, 30. VI. täisroheline lehed		5,4
— „ — 18. IX. valkjask-rohelised		11,1
— „ — 10. X. täiskollased		2,3
— „ — 10. X. rohekad, värskelt langenud		0,3
— „ — 9. X. kollakad, värsk. lang.		0

Esitatud tabeli andmetest võib järeldada, et üldse mingit kindlat vahekorda klorofüllil hulga ja sarnastamise energia vahel ei ole. Mitmesuguste taimede lehed, sisaldades 1 gr. klorofüllil assimileerivad tunnis 1 kuni 130 gr CO₂. W. veel mõningaid teisi tõsiasju arvesse võttes, tegi sellest järelduse, et võrdsetes välistingimustes on assimilatsioonile peale klorofüllil massi veel üks teine tähtis tegur mõduandev, mille tegevusest sarnastamise kiirus täiel määral oleneb. See tegur on entsüüm katalaas.

Nagu ülal tähendasime, kiirendavad katalaasid ülihapendite reduktsiooni. Katalaase on kerge taime organites näidata. Kui näit. panna värskaid ristikehina lehti²⁾ prooviklaasi ja valada peale müügil olevat 3%-st vesinik-ülihapendit, siis tekib kohe enam-vähem tugev gaasi vullide vool, mis hapnikuna osutub. Järelikult võivad katalaas-entsüümid mitu sada korda peroksuüdi lagunemist kiirendada. Kui nüüd arvesse võtame, et klorofüllil tegevus piirdub sellega, et ta muudab valguse energia abil süsihappe ja ta reduktsiooni vaheastmed ülihapendiks, kuna viimase lagunemise kiirus oleneb katalaasi tegevusest, siis saame aru katalaas-entsüümi väga tähtsast osast assimilatsioonil. Peroksuüdi lagunemine iseenesest äärmiselt pikkamisi

1) Kõigil neil juhtudel, kus kollastel lehtedel esinevad kõrged ass.-arvud, nagu 70, 120, 133 j.t. pole assimil.-energia lehe pindüksuse peale arvatud mitte suurem, kui normaalsetel lehtedel, sest kollastel lehtedel tuleb klorofüllil iga pindüksuse peale umbes sedavõrt vähem, mida suuremad nende ass.-arvud võrreldes normaalsetega.

2) Et lehed kütikulaga kaetud, mille läbi ülihapend aeglaselt diffundeerib, on soovitatav kontakt-pinna suurendamiseks lehed tükkideks rebida.

võrreldes katalaasi tegevusega¹⁾ ja katalaasi puudumisel oleks sarnastamise kiirus mitu sada, võib olla aga tuhandekorrad aeglasem keskvaartusest ja vist küll vaevalt järelekatsetav. Katalaasi moodustumise ja püsimise tingimused ei ole mitte alati samased klorofüllil omadele ja sellega on seletatav suur teisendumine ass.-arvudel. Klorofüllil rikastes lehtedes on olemas katalaasi keskmiselt ja vastavalt sellele ka assimilatsioonil energia suurus keskmine. Klorofüllilivaestes lehtedes, nagu kollastel varieteetidel või etioolitud lehtedes, on katalaasi nähtavasti ülikülluses ja sellega ongi siin seletatav intensiivne sarnastamis-tegevus. Vaatamata vähesele leherohelise hulgaile on neil taimedel assimilatsioon võrdsel lehe pinnal samagi suur, nagu normaalselt rohelistel taimedel. Samuti on ka katalaasi kaunis rohkesti noortes lehtedes. Sügise lehtedes on asi nii, et kord kannatab vähem soodsamates välistingimustes ainult klorofüllil ja mitte entsüüm ja sel puhul on ass.-arvud umbes normaalsed ja võivad veel veidi kõrgemadki olla. Kuid teinekord kannatab rohkem entsüümi tegevus ja selle tõttu langevad ass.-arvud alla. (On aga sügisel tingimused nii klorofüllil, kui ka katalaasi tegevusele ebasoodsad, siis langeb assimilatsioon varssi nullini. Nõnda siis on assimilatsioonil esimesel astmel s. o. süsihappe taandamisel kaks tähtsat tegurit tegevad: klorofüllil, mis toimetab endodermilist protsessi—süsihappe aatomite ümberpaigutamist päikese energia abil ja entsüüm-katalaas, mis sooritab moodustunud ülihapendil reduktsiooni ilma välise energia juurevooluta. Assimilatsioonil lõppproduktide seisukohalt on mõlema teguri töö oluline tähtsusega ja et mitmesugused välistingimused neile mitte ühesuguselt ei mõju, vaid kord ühe, kord teise moodustumist või tegevust pea edendavad, pea takistavad, sellest olenebki asjaolu, et mõnel juhul väike hulk klorofüllil teeb suurema füsioloogilise töö ära, kui teisel juhul suur hulk.

1) Kuivõrt katalaas ülihapendite lagunemist kiirendab, sellest võib saada ettekujutus, kui võrrelda H₂O₂ lagunemist iseenesest s. o. vaadelda vullide voolu puhtal vedelikul ja ristikehina lehtede resp. lehetükkide juuresolekul.

Ameerika Ühisriikide kool.

J. Annusson.

(Järg).

Kooli seesmine elu.

Kooli seesmise külje juures peatudes katsume leida neid ülesandeid, mida ameerika koolil täita tuleb. Samuti nagu meie, ootavad ameeriklased, et kool nende lapsi tublideks inimesteks peaks kasvatama. Iga korralik ameerika kodanik peab olema suure orientatsiooni ja oludega kohanemise võimega; sattudes ükskõik mis oludesse peab ta seal hakkama saama.

Kinolindil armastavad ameeriklased oma mehi kuhugile võõrale maale — Aafrikasse, Aiasiasse või Euroopasse — saata ja seal mingisse hädaohtlikku seisukorda asetada. Kuid janki kunagi ei kohku, lennaku kas või pommid ta ümber, ja kui tal sada vaenlast kallale tungimas on, siis notib ta üksinda ja paljaste kätega kõik maha; mehed aina lendavad, ja tähis-lipu au on kaitstud. Sama julgus peab igal ameeriklasel ka harilikus elus olema.

Sellase tugeva isiku kasvatamisel kool püüab individuaalset külge sotsiaalsega lepitada ja noort inimest varakult harjutada ühiskonna järele vajadust tundma. Kõige algatusvõime ja omapärasuse juures ei tohi ta kunagi eita-vallt vaadata oma ümbrusele ja kaas-kodanikkudele; usaldades ennast peab ta ka teisi usaldama. Sellaseid sihte üles seades ei saa ameerika kool ei puhtindividuaalset ega puhtsotsiaalset laadi kanda ja tema töö on ühtlaselt isiku kui ka ühiskonna liikme kasvatamine.

Kool ei tohi ilmaaegset tööd teha ega asjata lapse aju ning jõudu koor-mata ega aega raisata. Igal ainel, mida kool õpetab, peab olema teatud eluline väärtus. Kuigi seda iseenesest aru-saadavat nõuet iga maa kool silmas pidada katsub, näib ometi, et koolikava eluliseks muutmises ehk vitalisatsioonis just ameeriklased on saavatanud suuri-maid tagajärgi.

Elu on mitmekülgne, ja ka inimesed kui isikud ja kodanikud on mitmesugu-sed. Vastavalt tuleb nende kasvatamises mitmesuguseid sihte seada ja mitmeid

teid tarvitada, s. t. õpilasi tuleb mitme-suguste teadmistega ja oskustega varus-tada. Euroopa kool ei ole siin kuigi julgelt talitanud; kõigile püüetele vaata-mata on kool pidanud jääma elutuks ja seda nimelt seltskonnas kui ka õpet-laste seas valitseva eelarvamuse pärast, et inimene saab olla haritud ainult siis, kui ta teatud mõõdupuule vastava hulga selleks eriti kindlaks määratud teadmus-test on koolis läbi õppinud. Igaüks mäletab seda raskust, millega läks korda loodusteaduselisi aineid vanade keeltega üheväärilisteks tunnustada. See „haritud inimese“ mõistet määrav mõõdupuu on ka praegu palju tähtsamal määral maksmas, kui me seda teada tahame. Ameerikas puudub sellase eesõigusta-tud haritlase tüüp, puudub ka selle tüübi kasvatamiseks määratud paindu-matu õppekava. Võib isegi öelda, et selle „haritud inimese“ mõõdupuu küt-kes viibivaile isikuile ameerika kooli õppekava oma mitmekesiduse poolest tundub järjekindluseta ja isegi metsi-kuna.

Täitsa pöörasena kuulduv mõnele õigeusklikule aine õpetajale, et amee-rika keskkool ilma „tema aineta“ noori inimesi ellu ja kogunisti ülikooli laseb. Kuigi see kavade muutlikkus algkoolide kohta maksev ei ole, on tal siiski suur kaudne mõju kogu nende tegevusele. Tema mõjul ei vaadata ka algkooli kava üksikute peatükkidele kui sellastele, mida tuleb õpilase luusse ja lihasse tuupida, vaid sihitakse rohkem üldise arenemise kui kava „mõistmise“ poole.

Selle tagajärjel on sellased ained, millel ei ole otsekohest õpetuselist täht-sust, kuid mis muidu õpilase arenemi-seks kasulikud, palju varemalt kooli aset leidnud, kui see Euroopas mõeldav oli. See on ka põhjuseks, miks vana ja uue maailma koolide kursuse sisu, vältus kui ka saavutused tihtilugu ühe ja sama mõõdupuuga mõõdetavad ei ole. On õige, et ameerika keskkooli lõpetaja harilikult palju vähem „teab“ kui saksa ning võib olla isegi eesti abiturient, kuid küsimus on, kes neist

mõnesugustel juhustel paremini orienteeruda suudab ja kes neist edaspidises elus suuremat mitmekülgsust avaldab.

Vana euroopa kooli puhtintellektuaalse laadi juures oli kehaline kasvatus täiesti õpilase enese ja looduse hooleks jäetud; Ameerikas sai ta aga terves süsteemis võrdlemisi vara tähtsa koha. Selle laadi järele, kuidas seal kehalist kasvatust korraldatakse, on viimane ühtlasi ka seltskondlikuks kasvatuseks, kuna osa kehalisest kasvatusest kannab spordi laadi ja viimane on praegusel ajal tähtsaks seltskondlikuks avalduseks.

Kehaline kasvatus saab laialise arenemise võimaluse iseäranis suurte võimalate ja mänguplatside kaudu, mis koolidel tarvitada. Paljudel koolidel on avavad maa-alad, mis mõnes kohas ulatuvad kümnete hektaarideni.

Ometi ei ole võimlemine ainus tee, mille abil kehalise arenemise eest hoolitsetakse. Last püütakse vaadelda kui arenevat organismi, mille jaoks koolituba kui ka kodu ei ole mitte alati kõige soodsamaks keskkonnaks. Seda teatakse terves maailmas ja püütakse lapse tervislikke väärtusi võimaluse järele ravitseda ning suuremate äparduste eest hoida. Näit. on ju ka eesti koolidel oma arstid, kellel koolielu suhtes tähtsad ülesanded täita. Osalt ainelistel põhjustel on see töö aga poolikut laadi. Meie arstide ülesmärkimised jäävad üksikute koolide aktide vahele ilma et neist kuigi palju tegelikke järeldusi tehtaks. Kuigi Ameerikas sel alal veel palju teha jääb, võiksime sealt ometigi palju õppida. Huvitav on muu seas just katsed kodu õpilase kehalise arenemise eest hoolitsemiseks tööle rakendada. Tehakse rohkesti propagandat koduse tervishoiu alal: trükitakse vastavat selgituskirjandust ja saadetakse inimesi juhataste andmiseks kodudesse. Propaganda meetodid on sagedasti järeleaimamise väärilised. Ei peeta nii palju pikki teoreetilisi kõnesid, vaid valitakse teatud üksik küsimus, näit. hammaste puhastamine, räägitakse selle vajadusest, näidatakse kuidas seda teha, antakse lapsele hambahari ühes pulbriga kin-

gituseks ja vanematele asjakohane piltidega kaunistatud raamatuke.

Püütakse aga ka õpilaste seisukorda parandada, kui on põhjust karta, et mõne arenemine ei lähe korralikult või et neid mingisugune haigus ähvardab. Mitmes koolis nägin, kuidas normist madalama kaaluga õpilaste eest hoolitseti; neile anti suure vahetunni ajal korralik eine ja viidi siis nende jaoks eraldatud ruumi tunniks ajaks puhkama. Õpetajad jutustasid, et see meetod annab väga häid tagajärgi ja õpilased kodu ning kooli ühise hoole all varssi raskuses juure võtavad.

Terves kehas ka terve vaim — selle hüüdsõna järele käib muu seas eriti kehalise kasvatus spordiline osa. Sport peab noore kodaniku julgeks, elurõõmsaks kasvatama ja temas ühistunnet arendama. Juba alg-, eriti aga keskkoolides ja kõrgemates õppeasutistes mängivad koolidevahelised võistlused suurt osa koolielus. Arvan, et ma sugugi ei liialda, kui kooli-sporti üheks ameerika kooli kodanikukasvatuse tähtsamaks osaks nimetan. Nüüd aga üldse mõni sõna neist võtetest, millega ameerika noorsugu iseseisvaks ja aktiivseks arendatakse.

Juba esimesest õppeaastast peale antakse õpilasele mõnesuguseid ülesandeid, millega temas teadmine areneb, et ka tema õlul lasub teatud osa vastutust seltskondliku heakorra ja koolitöö tagajärgede eest. Need ülesanded on alul väga lihtsad, kuid muutuvad kord-korralt keerulisemaks, kuni täieliku õpilaste omavalitsuseni, mis on maksev kõigil kooliastmel.

Õpilaste omavalitsus ei ole uus; temaga on ka meil nii heade kui ka halbade tagajärgedega katseid tehtud; Ameerikas on see mõte eriti laialises ulatuses teostamist leidnud.

Mõnesuguste kirjelduste tagajärjel oli mul arvamine, et ameerika koolis distsipliin jätab palju soovida. Mitmes koolis viibimine sundis mind aga teisele otsusele. Tundides kui ka vahetundides olles saad mulje, et sealne kool võib just distsipliini poolest meie omale mitmeti eeskujuks olla. Tundide ajal on klassides kord eeskujulik, koolis valitseb täielik vaikus. Ka vahetundi-

des ei ole silmatorkavat ulakust ega kõrvululukustavat müra, vaatamata sellele, et õpetajaid ei näe karmi kätt tarvitatvat. Klassi minnes leiata õpilased täies tööhoos; tihtilugu on töölaad aga seesugune, et ta mõne õigeuskliku vanakooli mehe mõtlema paneks. Esimeseks üllatuseks on, et õpilased õpetaja ega külaliste sissetulekul, nagu meil viisiks, nobedalt püsti ei karga, vaid rahulikult tööd jätkavad. Külalise tulek toob ainult siis töösse katkestuse, kui klassile seletatakse, kes külaline on ja mis otstarbel tulnud. Sellane harjumus on muu seas hea just kooli tundma õppimiseks. Teil on teadmine, et töö harilikus korras edasi läheb ja saadavad muljed sellepärast rohkem tööle vastavad.

Õpilaste ja õpetajate vahekord on rohkem seltsimehelikkusele kui võimule tugenev. Õpetajaga kõneldakse ilma kohmetuseta, nagu kodus vanemate inimeste või sõbraga; ka külaline leiab õpilases juba väikese kodaniku ees, kellele mõttessegi ei tule, et on tarvis kellegi ees ilma erilise põhjuseta kartma lüüa. Nagu kodus harilikult, nõnda ka koolis õpilane ei hakka külalisega tutvumisel sügavalt kummardama ja kontse kokku lööma, vaid küsib ainult ameeriklasele omast tervitamisviisi tarvitades teilt isalikult: „How do you do?“ Esialgu kõlab see pisut veidralt, eriti kui enese kooliajast sisse dresseeritud viisakuse kombeid oled harjunud mingiks möödapääsmatult tarvilikuks läbikäimise-vahendiks pidama; pärastpoole aga leiad, et viisakus ega sõbralik läbikäimine selle all sugugi ei kannata; asute kiiremalt asja juure ja pealegi trööstib teie noor uus sõber teie kui ehteurooplase ärdat südant jutu lõpul viisaka „Very glad to have met you“-ga.

Jutuvestmisel leiata õpilases sõbralikult vastutuleliku isiku, nagu korralik ameeriklane kunagi; tal on teile nii mõndagi ütelda, eriti mis tema koolisse puutub. Kool, kus ta õpib, on kõige parem kogu maailmas ja õpetajad „nice fellows“. Tema tõsist väljendusviisi kui ka kooli töökäiku ja õpetajate vastutulekkust arvesse võttes usud hea meelega, et see nõnda on.

Ühelt ja teiselt poolt on imestavaid märkusi kuuldavale tulnud, et ameerika koolis veel ihunuhtlus valitsevat. Selle kohta on igas osariigis vastavad määrused; mõnes on kehaline karistus keelatud, mõnes lubatud, kusjuures on ette nähtud, kelle hooleks selle täidesaamine jääb (vanemad või õpetajad). Tegelikult näib aga asi olevat nõnda kujunenud, et seda õigust vaevalt keegi korralik õpetaja tarvitab. Avalik arvamine kui ka pedagoogilised vaated on selle juba hukka mõistnud ja see oleks õpetajale enesele vaesuse-tunnistuseks, kui ta vitsakimpu tarvitama hakkaks.

Koolikorra eest hoolitsemine ja korralikkujatele karistuse määramine on harilikult õpilaste omavalitsuse käes ja need toimivad selles osas sagedasti õige asjatundlikult ning mõjuvalt. Omavalitsuse pea tähtsus seisab aga rohkem üldise korra loomises ja õpilaste isetegevusele kasvatamises kui tehtud vallatuste eest nuhtlemises. Õpilaste omavalitsuse laiema võimu kandjaks on õpilaskogu, kes endale juhatuse (valitsuse) valib; juhatuse kõrval töötavad mitmesugused erikomisjonid. Juhatuse toob vahete-vahel tähtsamad küsimused õpilaskogule otsustamiseks.

Omavalitsuse kõrval on õpilastel aktiivsuse avalduse võimalused mitmesugustes ringides. Nii omavalitsuse kui ka ringide tegevust toetab kool igal võimalusel. Iseäranis kergendab ja edendab tööd asjaolu, et selle jaoks suuri vahetunde ning osalt ka harilikku õppeaega kasutada lubatakse. Õpilaste omavalitsuse organiseerimine ja isetegevuse elustamine ongi ameerika kooli tähtsaimaid võtteid sotsiaalse kasvatusalal.

Vanas koolis oli õpilaskond nagu korratu kari, mida oli hädaohtlik täies kogus kokku lasta. Vahetundidel tuli kõigi üllatuste ärahoidmiseks järelevalvet kõvendada. Ainsaks kogumisvõimaluseks oli hommikupalve, kus muu seas ka juhus oli eelmisel päeval toimetatud eksimuste eest noomitusi anda ning uute tegemiste eest hoiatada. Õpilaskonnal kui sellasel mingit eluavaldust ei olnud, või olgu siis ainult mõnesugustel revlutsioonilistel juhtudel, kus õpilased omal algatusel aktiivseks said.

Ameerika kool pakub õpilastele võrdlemisi rohkesti kogumisvõimalusi, kusjuures seal õpilastele rohkesti vabadust antakse oma loovaid jõude väljendada ja arendada. Harilikult on juba kooli tunnitabelis teatud aeg n. n. avamisharjutuste jaoks eraldatud, mis igal hommikul järjekindlalt peetakse. Avamisharjutuste jaoks mingit ametlikku kava ei ole ja iga kool korraldab neid omal viisil ja ka mitte alati ühe ja sama šabloonil järgi. Toon näite ühest Honolulu algkoolist kolmandal-neljandal päeval pärast sügisest koolitöö algust.

Kool asub mitmes majas, millest peahoone suurem kiviehitus, teised aga avarale platsile asetatud kerged puuhooned, harilikult üheainsa klassi jaoks ehitatud. Juba ligi tund aega enne koolitöö algust hakkavad õpilased järkjärgult ilmuma ja kogunevad mitmesse juhuslikku suuremasse kui ka vähemasse rühma. Õpetajaist ei ole veel kedagi kohal; vaatamata sellele on laste tegevus iga korralikkuse piiris; mängitakse ja viidetakse aega. Ilmuvad üksteise järele õpetajad; varssi on õpilased klasside või huviringide järele nende ümber. Veel mõni minut mängu; kõlab vali kellahääli ja silmapilkselt õpilased kogunevad oma klassi õpetajate ümber; nüüd liiguvad nad reastikku teatud klasside järjekorras kooli peahoonesse neid trepil ootavast koolijuhatajast mööda. Kogutakse maja teisel korral asuvasse ruumikasse saali, kus kõigi jaoks toole jätkub.

Juhatajal on midagi, mida ta kõigile õpilastele ütelda tahab; selle järele tuleb avamislaul, umbes vaimuliku sisuga, kuid mitte kiriklik, ja väga armsa ning lõbusa viisiga. Ta viib õpilase nii koosoleku kui ka terve päeva jaoks tõsisse kuid elurõõmsasse meeleolu. Laulu järele astub ette keegi õpilaste omavalitsuse esindajaist, kes teatab, et kooli soovib astuda keegi uus õpilane, nii ja nii vana, selle ja selle nimega, ning seisab siin kõigi ees; harjunud viisi järgi tuleb temalt mõnesuguseid teateid saada, enne kui ta vastu võetakse. Õpilaskonna juhatase poolt pannakse nüüd väike eksam toime, mille peale kandidaadil vastata tuleb. Eksam on lihtne; küsitakse, kui vana sa oled,

kui kaua ja kus koolis käinud, kas meie kooli määrusi tunned ja neid täita soovid jne. Vastused on rahuldavad ning kandidaat otsustatakse vastu võtta; tuletatakse temale meele, et tal on õnn linn vanemasse kooli astuda, kus juba teatud traditsioonid olemas ja loodetakse, et uus õpilane omalt poolt kooli au hoida ja tõsta aitab.

Selle järele tuleb jälle laul, siis kõne ühe õpetaja poolt, siis grammofonil lõbus lugu mingist operetist. Nüüd järgnevad üldharjutused koolijuhataja takti järele. Juhataja loeb ühest kuni kümneni; iga numbri juures teevad lapsed mingi eriliigutuse; näit. kui nad alguses istusid, siis number ühe juures tõusevad püsti, kahe juures istuvad uuesti pingile; kolme juures panevad käed lauale, nelja juures kaovad kõik (umbes 1200 õpilast) oma laudade alla, mis iseenesest õige ootamatu efekti loob. Vaatamata sellele, et koolitöö alles kolme-nelja päeva eest alanud ja rohkesti uusi õpilasi, läheb harjutus väga siledalt. Muidugi muutuvad liigutused aegamööda mehaanilisteks, kuid esialgu paindusid nad õpilaste mälule ja tahtmisele. Sellastel harjutustel on tähtsus massi koostöötamisele õpetamises ja tähelepanu harjutamiseks.

Avamisharjutustel pakuvad õpilased sagedasti ka omalt poolt midagi, kuid õpilaste isetegevus avaldub harilikult rohkemal määral gruppide ja õpilaskonna üldkoosolekutel. Viimaseid peetakse tarviduse järele 1—2 korda nädalas, harilikult suurel vaheajal pärast einet. Ollakse juba kehakinnitust saanud, siis kogutakse saali kokku ja seal võib nüüd saada kena pildi õpilaste algatusest ja isetegevusest. Toon näite ühe keskkooli koosolekust Los Angelesis.

Koosoleku avamise järele koolijuhataja teatab, et täna on võimalus haruldast külalist tervitada ühelt kaugelt maalt, mille nimi on Eesti, ta usub, et igaüks sellest kaugest maast midagi kuulda tahaks. Muidugi on teie kohus seda rõõmustavat uudishimu rahuldada. Selle järele algab koosolek oma ettemääratud käiku.

Algul muidugi hoo saamiseks üldlaul, siis aga ilmub näitelavale salk-

kond poisse ja varssi on seal korralik jazz-band hoolega tegutsemas; mängitakse kõige veidramaid ja naljakamaid asju. Järgneb mingisugune õpilaste improvisatsioon-näidend; kuigi kõige tühisema sisuga, siiski kajab saalist mängijatele lõpmatu naerulagin vastu.

Mängule järgneb deklamatsioon ühe naisõpilase poolt on väikeseks vahepalaks kõige tähtsama osa eel. Näitelavale ilmub jalgpalli õpetaja ja seletab, et kõige lähemal ajal koolil ühe teise keskkooliga löömine tuleb — on vaja valmis olla. Õieti on see fakt kõigile juba ammu teada, oodatakse seda päeva ju ligi terve aasta jooksul. On ju jalgpalli-võistlus kooli, sagedasti aga ka terve ümbruse suuremaks pidupäevaks. Tähtsamate ülikoolide võistlusi jälgib kogu maa. Võistlus ise kestab ainult tundi paar, kuid ettevalmistused ja mängueelse meeoleolu loomine vajab suurt eeltööd ja näib, et just spordi kaudu kodaniku kasvatus omale elu ja hinge saab. Kuskil ei ole inimene nii kange kolgapatrioot kui spordivõistlustel, suur kolgapatrioot on aga ka tühtlasi hea isamaalane.

Spordiõpetaja kõne oli ainult sissejuhatuseks õigele meeoleolu loomisele. Ta teeb käeliigutuse ja näitelavale ilmuvad kolm poissi, kellest üks oma korda seletab, et just see kool, kus nad kõik õpivad, võitma peab. Võidu saavutamiseks peab aga kogu kool kui üks mees väljas olema. Oma kaasatundmisega peab kool mängijaid õhutama asutise au kaitsma. Kuid mängijail peab tõesti teadmine olema, et terve asutis nende seljataga on; ja kuigi neil pole mängus aega vaadata, kuulda võivad nad ometi. Ja jumaluke, milleks on siis need paartuhat noort kõri! Sellepärast laskem ühes meeles oma sõjahüüdu kuulda!

Kõik kolm näitelaval seisvat noortmeest võtavad, üksteise vahele mõni samm maad jättes, koorijuhi seisaku: nende ühise komando järele karjub terve kool kui üks mees Manual Arts kooli sõjahüüdu:

Cheer boys, cheer, for Manuals got
[the ball,
Rah! Rah! Rah! We'll never make
[a fall,

And when we hit that line,
There'll be no line at all.

Rah! Rah! Rah! jne.

Vaimustus kasvab ja kipub üleääre keema. Nüüd veel hümn Alma Materile ja tulevase meeoleolu läheb iga mees oma tööle. Võib kindel olla, et tulevase lahingus mängijad viimase vereatilgani võitlevad ja nende seljataga truitl kohale ilmunud kaasõpilaste hüüded nende vahvust kahekordseks kindlustavad. Harilikult võtab kool endale istekohad ühes koos, et siis mõjuvat meelevaldust teha.

Lihtsalt võttes võiks seda organiseeritud mürategemiseks nimetada, kus igal mehel on õigus oma häälepaelu nõnda pingule tõmmata, kui need vähegi kannatavad. Seda on aga mõnikord lapsele kui ka vanale hädasti vaja. Ühes sellega kujuneb õpilasel teadmine, et tema valju ülespidamise vastu koolil siis midagi ei ole, kui see õigel ajal sünnib ja et distsipliini nõue on praktiliste vajaduste poolt ette kirjutatud.

Nagu mujal, nii on ka Ameerikas algkooli kava võrdlemisi paindumatu. See oleneb õieti vist küll puhttegelikest põhjusist, kuna ju põhimõtteliselt vaevalt kellegil selle vastu olla võiks, et ka algkool õpilaste kalduvus silmas peaks. Kuid ameerika kool arvestab sellega lähedas ühenduses olevat tegurit — õpilase võimet. Nagu eelpool tähendatud, on ameerika kooli kava keskmise õpilase jaoks korraldatud. Klassis on aga keskmiste kõrval ka tugevaid ja nõrku edasijõudjaid; kuidas nendega teha? Meie koolis saadakse sellega nõnda toime, et targemale osale keelatakse liig-tark olla, kuna nõrkade kohta arvatakse, et nad on korralikuks edasijõudmiseks liiga rumalad, olgu siis, et mõni eratunni andja ta peastab.

Ameerika õpetaja näib külla algkooli oludest õpetust võtnud olevat. Kui seal õpetajal võimalik on ühes ruumis isegi kaheksa õppeaastaga töötada, miks siis peaks võimatu olema normaalklassis ühest ainsast õppeaastast mõnel juhusel grupe korraldada! Ja nõnda tehaksegi. Juba varakult õppeaasta alul õpetaja jaotab lapsed igas aines kolme rühma, võimiste kohaselt. Võib

juhtuda, et mõni laps satub ühes aines keskmiste, teises aines nõrkade, kolmandas tugevate hulka. Õpetaja ei pea sugugi raskeks kolme rühmaga töötada, ja kuna iga rühm tema jaoks tarvitavate meetoditega maksimaalselt edeneb, siis on ta tagajärg kõikide kohta võttes isegi parem kui ühes ainsas grupis. Kellele see uskumatult kõlab, see tuletagu ainult meele, palju vaeva ja paksuverd kulub nn. nõrkade järelevedamisele. Iga õpetaja teab, kui lootusetu on viletsaid õpilasi näit. matemaatikas teistega koos edasi viia. Palju parem on aga töötada nõrkade grupiga eraldi. Muidugi peab selleks üks soodustav eeltingimus olema, nimelt ei tohi töö aluseks võtta õppekava vaid õpilasi; sarnasel korral muutub nii mõnigi imelik asi loomulikuks ja arusaadavaks.

Meie koolis on õpilane klassi külge köidetud; ainult mõnel, õppimises geniaalsel isikul läheb korda tema ümber olevaid sidemeid katkestada ja enne kindlaks määratud tähtaega järgmisse klassi pääseda. See on omalt poolt tunnuseks, et meie kooli kava on määratud tugevamate õpilaste jaoks ja sellepärast suur osa õpilasi peab üle jõu töötama.

Ameerika koolis on klassi ja õpilase sidemed palju lõdvemad juba eelpool tähendatud grupilise õpetamise viisi tagajärjel. Tihti võib selguda, et teatud klassi tugevama rühma õpilane on sama arenenud kui järgmise klassi nõrgema rühma liige; selle otsekoheks järelduseks on muidugi selle õpilase ülemasse klassi paigutamine. Juhub aga, et see õpilane on ainult mõne aine poolest järgmisest klassist nõrgem, siis tuleb kool temale teisel teel vastu, nn. hõlbustus-õpetaja kaudu.

Hõlbustus-õpetaja (opportunity teacher) on õieti lisaõppejõud, kelle ülesandeks on nii nõrku kui tugevaid õpilasi aidata ja neile abiks olla koolis õige koha leidmises. Eks ole koolile kõige suuremaks komistuskiviks just need õpilased, kes oma õnnetu saatuse läbi või mõnel muul põhjusel on sattunud mingisugusesse vale seisupaika. Ameerikas arvatakse, et kool suudab selle küsimuse palju kergemalt lahendada,

kui õpilane ise või eratundide andja. Selleks ongi lisaõppejõud, kelle palgamaksmiseks krediitide leidmine on sagedasti kooli enese mure. Suuremates koolides lahendatakse küsimus mõnesuguste kulude kokkuhoidmisega. Näiteks antakse koolile õpetajate palgamiseks krediiti õpilaste arvuga (õpilaste arv korrutatud klassi tundide arvuga). Kui koolijuhataja paigutab igasse klassi rohkem õpilasi, kui eelarves ette nähtud, siis vabaneb sellega teatud summa, mille eest võib hõlbustus-õpetaja palgata.

Koolides, kus sarnane jõud töötab, võite tema klassis tihti ainult paar õpilast töötamas leida. Tema juure saadetakse õpilased, kelle kohta on jõutud otsusele, et nad on mõnes aines liiga nõrgad, või et nad on oma klassi kohta üleliigselt arenenud. Õpetus on täiesti individuaalne. Klassiõpetaja kui ka hõlbustus-õpetaja teevad alguses kindlaks, milles last vaja aidata, ja sagedasti mõne päevaga jõuab õpilane oma klassi tasapinnani või saab järgmisse klassi edasi.

Gruppides töötamine ja hõlbustus-õpetaja ei ole mitte juhuslik üksiku kooli võtte, vaid mõlemad võib laialdaseks, ameerika kooli iseloomustavaks nähtuseks pidada.

Suurt rõhku pannakse ameerika koolides raamatu tarvitamisele. Peab tunnistama, et meil see küsimus on võrdlemisi söödis. Osalt oleneb see meie kirjanduse kehvusest ja kooli raamatukogude kõhnusest, kuid nii mõnigi kord peab tõe au andes ütlema, et meie kool selles küsimuses ei kasuta isegi neid väheseid võimalusi, mis tal olemas.

Eestis tuntakse harilikult ainult saksa või vene kirjandust. Kui oli päevakorral küsimus, kas meie koolidesse esimese võõrkeelena saksa või inglise keel võtta, siis oli üks motiiv, mis teiste hulgas saksa keele kasuks ette toodi see, et saksa kirjandus olevat inglise omast rikkam. Seda kinnitati aga tihti mingisuguse eelarvamuse alusel, dogmaatiliselt, ilma et oleks katsutud väidet arvudega tõestada.

Kõige parem oleks lahendada seda küsimust täpsate andmete varal. Kuid

juba lihtne raamatukogude vaatamine annab umbkaudse aimu ingliskeelse kirjanduse rikkusest. Ka harilikkude alg- ja keskkoolide kogud on aukartust äratavad. Harilikult on raamatukogude kõrval ka ruumikad lugemistoad.

Raamatukogu tarvitamiseks ja lugemistoas töötamiseks on kooliajal nähtud ette eritunnid, kus õpetaja annab õpilastele raamatukogu tarvitamise kui ka lugemise tehnika kohta juhatusi. Selle eeltöö alusel on pärast klassis võimalik õpilastele iseseisvaid töid määrata ja neid selle juures jällegi raamatukogusse saata.

Pütie kooli kava ja tööd õpilase indiviiduumi kohaseks teha annab tööväljakuse suhtes väga häid tagajärgi; paljud andekamad õpilased lõpetavad kaheksa-aastase algkooli kursuse 6—7 aastaga, ja kuna sama meetod on maksimas ka keskkoolis, siis jõuab ka seal igauks oma annetekohase kiirusega edasi.

Ei ole vahest asjatu siin kohal meeletuletada, et ameerika kool peab töötama mõnes suhtes raskemates tingimustes kui meie oma. Suur osa õpilasi tuleb kooli puuduliku inglise keele valdamisega või koguni täiesti umkeelsena. Kool peab oma kasvandikud nii keele kui meelega poolest ameeriklasteks tegema. Keeleoskuse poolest mitmel astmel seisvat õpilaskogu on aga palju raskem õpetada, kui meie ühtlast massi. See on nn. ameerikanisatsiooni raskem osa, kuid nähtavasti saavad ameerika koolimehed sellega hiilgavalt toime.

Muidugi on kõik asjad ainult võrdlevalt head või halvad. Nõnda jätab ka ameerika kool nii mitmeski asjas soovida ja sealsed õpetajad on ise esimesed, kes paremust otsivad. Muu seas on päevakorral eelpool nimetatud klassi või ainesüsteemi küsimus.

Harilikult on iga pedagoogiline uuendus ühendatud suurte rahaliste kuludega. Üks haruldastest juhtudest, kus reform ka aineliselt kasulik, on viimasel ajal moodseks saanud eriklasside ja õpilaste rühmadesse jaotuse korraldus. See on huvitav juht, kus puhtpraktilise küsimuse lahendamine on toonud ka ühtlasi üldpedagoogilistes probleemides uusi seisukohti.

Gary linn Indiana osariigis oli asetatud raske küsimuse ette, kuidas koolides ruumipuudust lahendada. Kuigi Ameerika linnadel majade ehitamiseks rohkem ainelist jõudu, kui meie omadel, siiski on ka neil raske rahvaarvu kiire kasvamise tagajärjel õpilaste arvuga sammu pidada. Sagedasti tuleb ehitada koolidele ajutisi hooneid, või leida muid erakorralisi lahendusviise. Nõnda pidi ka Gary koolivalitsus leidma abinõu, kuidas ilma suuremate kuludeta kooli' ruume juure võtta. Üks nupukas kooli nõunik leidis abinõu, mis alguses näis olevat puhtkohaliku tähtsusega lahendusviis, kuid järk-järgult sai ikka laiema tähelepanu osaliseks ja esineb praegu rohkem pedagoogilise vooluna kui ainelise kitsikuse tunnusena. Oma sünnipaiga järele on see süsteem tuntud Gary kooli nime all.

Õeldakse, et sellest koolisüsteemist kõige paremini aru saab, kui näidata, mida Gary kool enesest *ei kujuta*. Oleks Gary oma kooli korraldamisel käinud harilikku rada, siis oleks tal praegu umbes tosin harilikke väiksemaid telliskivist ehitatud koolimaju — seebikaste, nagu neid armastatakse nimetada. Neis majades valitseks tuntud kõigile mõnus koolikord, mille meetodid osalt juba aastasadade eest välja kujunenud ja kus ei ole ei õpetajail ega koolivalitsusel suurt peamurdmist. Garys leiti aga, et senine kool on jäänud oma seesmise ja ka välise korralduse poolest ajast maha. Kui enne koolilt ainult teadmisi nõuti, siis oodatakse talt nüüd laialdast füüsilist, vaimlist ja sotsiaalset kasvatust. Sellele nõudele vastavalt on tarvis kõigepealt kava muuta, temasse ühiskondlikku tegevust, vabaaja kasutamist, töökodade tegevust ja majapidamise õpetust sisse paigutada. Kooli tegevus kui ka sihid ja distsipliin tulevad asetada moodse hingeteaduse, eetika ja sotsiaal-filosoofia alusele. Oieti ei ole need nõudmised Garys esimesena üles seatud ja ei ole ka Gary ainus koht, kus seda küsimust katsutud ühel või teisel viisil lahendada. Gary on üheks katseks paljude teiste hulgas, selle juures aga õnnestunud katseks.

Gary reformi võiks nimetada katseks luua nüüdisaja linnaelule vastav algkool. Seda katsuti saavutada kavade rikastamisega uute ainete võrra ja õppetegevuse mitmekesistamisega, milleks kool mitmesuguste töökodadega, võimlaga, auditooriumiga, kööbiga ja söögisaaliga, Froebeli kooliga jne. varustati. Senise klassi ainuõpetaja asemele pandi maksma tööjaotus, mis pakub õpilasele vaheldust ja huvi, ühtlasi aga võimaldab õpetajaile erinemise kui ka abinõudega varustatud eriklassi korraldamise. Tegelikult küljest leiti olevat kasulik panna kool kahekordse komplektiga töötama. Need muudatused on praegugi veel Gary nimelise koolisüsteemi aluseks ja selle tüübi järele korraldatud koole leidub Ühisriikides juba sadu, kui mitte tuhandeid.

Kui kool töötab näit. 1600 lapsega, siis jaotatakse viimased vana süsteemi järele 40 klassi à 40 õpilast; nende laste paigutamiseks kuluks 40 klassiruumi ja mõni lisaruum, alljärgneva skeemi järele:

40 klassituba + mõned lisaruumid.

Gary kool nõuab aga ainult 20 klassiruumi kuna ta oma kasvandikud kahte rühma à 800 õpilast jaotab ja laste üldkogust ainult üks pool, s. t. 800 last klassiruumi tarvitab, teinepool aga samal ajal viibib mänguplatsil, laboratooriumides ja töökodades, võimlas, aias või auditooriumis.

20 klassi.

					Auditoorium
					Töökoad
					Laboratooriumid
					Mänguplatsid, aiad, võimla, raamatukogu

(Järgneb).

Kirjanduse arvustusi.

V. Tamman ja A. Rull.
Huvitaja, IV jagu.

Lugemik IV õppeaasta jaoks. V. Tammani kirjastus, Tartus 1925. 312 lhk. Hind?

R. Reiman.

Autorid määravad ja põhjendavad oma raamatu sihti ja süsteemi „Saatesõnas õpetajale“:

„Et üsna suur protsent algkooli õpilastest lõpetab neljanda õppeaastaga tegelikult oma koolikäimise, on vist küll tarvilik, et nemadki saaksid mingisuguse algelise tutvusvõimaluse meie tähtsamate kirjanikkudega nende kirjatoode kaudu, mille varal õpilastel oleks võimalik harida oma kirjanduslikku maitset ja arusaamist. Ses mõttes on katsutud käesolevasse lugemikku koondada päälle rahvaluule võimalikult rohkesti nii meie oma üldtunnustatud autoreid, kui ka tähtsamate võõraste rahvaste omi noorsoo kirjanduse alalt.
Algupärandid on järjestatud autorite järele ajaloolises järjekorras vanemaist nooremateni, alatas Fählmanni ja Kreutzwaldiga ja lõpetades Tuglase ja Lutsuga. Järjestades autoreid vanematest nooremateni pole aga sugugi tahetud pakkuda mõnda kuiva ja üksikasjalikku kirjan-

dusloolist lugemikku, vaid et vanemad autorid nii keeleliselt kui stiilselt esinevad lihtsamini ja nii raamatu tarvitamisel jõutakse järjest kergemalt raskemale, lihtsamalt sügavamale ja peenemale.“

Autorid on tahtnud võtta oma lugemikule kirjandusloolist põhimõtet. Raamat seisab koos kahest jaost. Esimene — Eesti autorid ajaloolises järjekorras, 248 lhk. — sisaldab 33 järgmist eesti autorit: Fählmann, Kreutzwald, Jannsen, Koidula, Hurt, Jakobson, Kuhlbars, Veske, Reinwald, Pärn, Kunder, Bergmann, Saal, Bornhöhe, Eisen, Suburg, Kitzberg, Jakob Liiv, Tamm, Aspe, Sööt, Juhan Liiv, Haava, Vilde, Peterson, Mändmets, Enno, Tammsaare, Lattik, Suits, Ridala, Tuglas, Luts, igaühe kaasas „näopiilt ja lühike elulugu“. Teises osas — Tõlked, 60 lhk. — on 16 autorit: Andersen, ven.Grimm'id, Lagerlöf, Tolstoi, Rosegger, Stowe, Aho, Bürger, Runeberg, Topelius, Schiller, Goethe, Müller, Chamisso, Avertšenko ja üks nimetu.

Täiesti mõttetu on algkooli IV õppeaasta lugemikus kirjanduslooline kontsentratsiooni-põhimõte. Mitte „tuvumisvõimalus tähtsamate kirjanikkudega“ (arvult 33!) ei moodusta emakeele lugemise peasisu IV õppeaastal, vaid isiksuse arendamine kodumaise elu isiklikkude ja ühiskondlikkude valdade tunnetamisega ilukirjanduse kaudu. Need eluvallad — inimene kutses, töös, ühiskonnas, looduses, olevikus ja minevikus jne. — esitavad äärmiselt mitmekesiseid sisunõudeid lugemispaladele. Selle juure tuleb veel esteetiline ja pedagoogiline printsiip — lugemismaterjal olgu kirjanduslikult väärtuslik ja vastaku IV õppeaasta arenemisastmele. Kõigi nende nõuete täiendamisel kirjanduslooline valik mitte ainult ei piira ja takista, vaid koguni eitab. Autorid eksivad täiesti, kui nad eeldavad, et ajaloolises järjekorras jõutakse „järjest kergemalt raskemale, lihtsamalt sügavamale ja peenemale“: tarvitseb kõrvutada näit. 52 (Fählmann'i „Koit ja Eha“) 5, 7 ja 9 (Kreutzwald'i „Ma teretan sind, hommik“, „Mu laul“ ja „Viru laulik“) ning § 134 (Tuglas'e „Kevade“), 136, 137. (Luts'u „Lauka poiste meriõnnetus“ ja „Kivi-lõhkumine“).

Kuid autorid on pidanud materjali-valikus ja korralduses ajaloolist põhimõtet ainult esimeses jaos. Teine jagu — Tõlked — on oma valikult ja korralduselt täitsa *juhulik*, ilma mingi juhtiva ja siduva põhimõtteta.

Kitsas kirjanduslooline printsiip on toonud lugemikku I ossa sisulise *üheskülsuse*. Mõnd ainevalda on vaevalt riivatud; mõnest ainevallast on jälle toodud ühelaadilisi töid liiga palju, nii et nad juba tüütavalt korduvateks muutuvad ja sellega ainult värskuse võtavad, kui neid kõiki lugeda, nagu nõuab kirjanduslooline põhimõte. Näit. on eriti palju luuletusi priiuse tulekust, mõtte- ja tundelaadilt pea samad — Koidula'lt, Veske'lt, Reinwald'ilt, Bergmann'ilt, Jakobson'ilt, Haava'lt, kuna mõnd teist kodumaa mineviku ja oleviku momenti ei nähtagi; või kevadepilti: Jannsen, Reinwald, Bergmann, Liiv, Enno, Suits, Ridala, Tuglas, kuna mõndki looduseelu momenti käsitab üksik puudulik töö või ei olegi, jne. See ühe-

külgne kirjanduslooline valik sagedase ainete korduvusega on ainult lugemiku suureks paisutanud — 312 lehekülge, muidugi ka hinna (mille autor-kirjastaja jätnud märkimata).

Kõige selle arvilise materjalirohkuse juures on *eriteemide* vald hoopis piiratud. Puuduvad näit. kangelaslood (välja arvatud 2 väikest poolikut „Kalevipoja“ lõiget), vähe on üldse tervikulisi töid inimesest elukutses ja ühiskonnas, mil just eriti suur väärtus sel õppeaastal.

Peale selle on olemasolevas materjalis väga palju, mis on vääritu esteetiliselt, küsitav pedagoogiliselt või kasutud katked pikemaist tõist.

Ainult lugemispalade tõsine kirjanduslik väärtus juba algastmel tagab õpilase nii üldise kui esteetilise arengu ja õige ning iseseisva lugemise tulevikus. „Huvitaja“ IV jaos on väga palju lugemispalu, mille *kirjanduslik* väärtus küsitav või jälle väga väike. Neid on psühholoogiliselt võltse, põhjendamatuid, ehitatud anekdootidele ja kunstlikkudele kombinatsioonidele. Olgu nimetada: § 3 (Fählmann'i „Kriibus-kraabus“), § 14 (Jannsen'i „Maatargad“), § 29 ja 31 (Jakobson'i „Helmesti“, „Saareniidu Truuta“ ja „Heinalised“), § 51 ja 52 (Pärna „Vridrik Virk“ ja „August Õiglane“), § 80 (Äspe' „Väikesed öövahid“), § 136 (Luts'u „Lauka poiste meriõnnetus“), § 165 (Tennmann'i „Usuõp. lug.“ II), § 166 (Avertsenko' „Eksami ülesanne“) j. t. Palju luuletusi on hallid, luuletud, elutud piltidelt ja ideedelt, enamasti kalduvad kuiva, abstraktsesse targutusse ja refleksiooni, sagedasti vormi- ja keelevigased. Näit. § 15, 17, (Jannsen'i „Rõõms laulja“ ja „Kevade-laul“), § 23 (Hurda „Enne ja nüüd“), § 25 (korduslaul „Läksin metsa kõndimaie“), § 30 (Jakobson'i „Lahke vihmakene, tule“), § 36, 37, 38 (Kuhlbars'i „Jää jumalaga isamaja“, „Püha öö“ ja „Lute aegade väraval“), § 47, 49 (Reinwald'i „Musta kuubi“ ja „Palve“), § 57 (Bergmann'i „Kevadel“), § 64, 66 (Eisen'i „Õitse, kasva, ela“ ja „Koju“), § 76 (Jak. Liiv'a „Ma teretan“), § 77, 79 (Tamm'e „Orjakivi“ ja „Ahervars“), § 81, 85 (Söödi „Järve kaldal“ ja „Kadunud paradiis“), § 97, 98 (Haava' „Eesti kodu“ ja „Sääl meil kasvab kaunis kodu“); kehvad, enamasti vormitud tõl-

ked: § 156 (Bürger'i „Tubli mees“), § 159 (Schiller'i „Niglas“), § 164 (Chamisso' „Hiiglamängukannid“, mille koha tõlkija lubamatult üle kandnud Haanja Munamäele!) j. t. Sarnased luuletused ei pääse lugedes mõjule, jäävad läbi elamata ja äratavad õpilastes antipaatiat luuletuste vastu.

Edasi ei arvesta autorid oma valikus õpilase *arenemisastet*. Välja minnes kirjandusloolisest põhimõttest, on võetud töid, mille meeolud ja ideed on kindlasti üle jõu IV õppeaasta õpilasele ega pääse mõjule, vaatamata mõnegi pala tõsisest esteetilisest väärtusest. Sellistena olgu nimetada: § 5, 7, 9 (Kreutzwald'i „Ma teretan sind, hommik“ — romantiline üksindusmeeleolu, „Mu laul“, „Viru laulik“ — luulefilosoofilised vaatlused), § 20 (Koidula' „Üles unest“ — ärkamis-aegsed ühiskondlikud ohud ja lahkeliid), § 58, 60 (Bergmann'i „Õhtul“ — lõpulrefleksioon „Süda vaene, ka jää vait ja maga rahuga“, „Töötus“ — abstraktnemõtteluule), § 75 (Jakob Liiv'a „Ma teretan“ — sama), § 113, 114, 115 (Enno' „Höögamine“, „Igatsus“ ja „Võiks otsast alata“ — sümbolistlik elu-, aate- ja iluotsingute luule), § 123, 124, 126 (Suits'u „Mehed“, „Ühte laulu tahaks laulda“ ja „Elu tuli“ — filosoferiv aate- luule), § 131 (Ridala' „Luiged“ — küps looduselamus), § 145, 146 (Lagerlöf'i „Väikese Elsi kuninga“ ja „Suremata palmipuu“ oma religioosliku elamusega) j. t. Teiseltpoolt esineb ka palju töid, mis on IV õppeaasta õpilasele liiga kerged, vähe-pakkuvad, vahel sisutud ja huvitunud, sest et kordavad või veidi teisendavad nooremail õppeaastail loetut, mil nad oleksid suurema väärtusega. Suurem osa neist on muinasjutud. Neist olgu nimetada: § 6 (Muinasjutt „Vaeslapse käsitsevi“), § 68 (Suburg'i „Valge karu“), § 69 (Kitzberg'i „Piibehehe-neitsi“), § 104 (Peterson'i „Lindude ja loomade sõda“), § 110, 111, 117 (Enno luuletused „Kevade-rõõm“, „Väike rohusirts“ ja muinasjutt „Jonni-Juku“), § 139 (Andersen'i „Ingel“), § 142, 143, 144 (venn. Grimm'ide „Jänes ja siil“, „Seitse kaarat“ ja „Õnnelik Ants“), § 147, 148, 149 (Tolstoi' „Hüpe“, „Tark kohtunik“, „Vabadik ja pahareti-poisike“), § 150, 151, 152 (Rosegger'i „Metsalillekene lume

all“, „Kui vanaema ära viidi“ ja „Mu esimene raudteesõit“), § 154, 155 (Aho' „Hell sisetunne“ ja „Jutt jänesest ja poisist“), § 158 (Topelius'e „Võitlus Vägila kantsil“). Valdavam osa neist nooremaile õppeaastale kohaseist töist on pärit raamatu tõlgete osast.

Kooli lugemismaterjal peab teenima kasvatusel *eeetilisi* sihte — mitte kitsas-õpetlikke moraali-tendentse, vaid üldkõlb- lisi jõude, mis ühendavad üksikindiviidi kaasinimestega, ühiskonnaga, panevad elama kaasa kõigele inimlikule, äratavad temas huvi, aktiivsust elutegevuse vastu. Sellepärast peab see materjal olema positiivne ja optimistlik — temas esi- negu kunstikujudena tõe ja headuse ideaalid, kuid õiglastena. Negatiivsete piltide käsitlestki kandku usk ideaali- desse. Sellise üleetilise nõudega välja minnes leiame „Huvitajast“ jällegi hulga puudulikku lugemisvara. Kõigepealt mõ- nigi lugemispala pealetikkvalt tendent- siline, kunstlikult moraali jaoks „kokku seatud“. Näit. § 23, 31 (Jakobson'i „Helmeste“ „Saareniidu Truuta“ — „ärge mõistke kohut, et teie üle kohut ei mõisteta!“), „Heinalised“ — kadeduse palk), § 51, 52 (Pärn'a „Vidrik Virk“, „August Öiglane“ — juba nimedki ütlevad!), § 45 (Bergmann'i „Hommikul“ — „Ja kuule, ööbik hüüab ju kiitust Loojale ja tänu laulda püüab maailma lsale. See isa meeles kannab ka sind, mu lapsuke“ jne.), § 80 (Aspe' „Väike- sed öövahid“ — palu kõvasti, siis jumal aitab magajatki), § 158 (Topelius'e „Võit- lus Vägila kantsil“ — lumesõjast tule- mus: „Au neile, kes lasevad endid ennem surnuks lüüa, kui trummipulga käest viskavad, kui vaja on seista või langeda isamaa eest“) j. t.

Teiseks on mõne lugemispala kas- vatav väärtus küsitav oma ideede nega- tiivsuse, kõlblise ükskõiksuse või tühi- suse tõttu. Negatiivsena tunduvad näit. § 10 („Reinuvader ja Mesikäpp“ — õiglase petmine ja parastamine õnne- tuses), § 16 (Jannsen'i „Asjatu hirm“ — inimese põhjendatud surmahirmu pilkamine), § 86 (Söödi „Isamaa kut- sub“ — sõjakad lööksõnad: „Püss, minu sõber. Su haaran ma kätte teades, nii murtakse vaenlase trots! Vuliseb vae- nus ka punane läte: püüdele pahale

tehakse ots. Kes võib mind keelata, küttesse köita, tagasi hoida, kui annan ma tuld!"). Ükskõiksed ja või tühised oma kõlbliselt kandejõult on näit. § 3 (Fählmann'i „Kriibus-Kraabus“), § 31 (Jagobson'i „Helmeste“, „Heinalised“ — vastastikune sissevedamine), § 51 (Pärn'a „Vidrik Virk“ — rahakorjame: „... ja kui Vidrik sai kahekümne-aastaseks, oli tal juba kakssada rubla pangas!“), § 120 (Lattik'u „Nälgi“ — näljase poisikese õrritamine vorstidega, mille tagajärg keelenäitamine), § 166 (Avertsenko' „Eksami ülesanne“ — ei naeruväärista mitte ainult poissi tema röövliriomantikaga, vaid kooli ta ebaeluliste ülesannetega) j. t.

Kümmekond lugemispalu moodustab lühikesed käärilõikelised katked pikemaist tõist. Sellistena ei ole nad enam esteetilised eluüksused, tervikud, vaid kasutud, segased, sisutud ajaviitjad lugemisel, kuna eluterviku arendav-kasvatavast mõjust ei saa olla juttugi. „Kalevipojast“ on kaks lühikest lõiget „Kalevipoeg soome sepa juures“ (11) ja „Kalevipoja söttaminek“ (12). See on ka kõik, mis raamatus üldse kangelaslugudest. Kõigepealt ei anna need kaks katket midagi, kui meie ei kuule edasi tegelaste tegude otstarbest, IV õppeaastal oleksid kohasemad tähtsamad osad „Kalevipojast“ jutustustena (muidugi teatavate sisuüksustena). Edasi on täitsa kasutud katked: § 53 (Pärn'a „Lahvardi Kristjan ja metsavaht Tõmm“), § 56 (Kunder'i „Kroonu onu“ katke — I vaatusest), § 62 (Saal'i „Ootamatu õnn“ — ebaselge), § 63 (Bornhöhe' „Jaanus ja Oodo“ — katke täiesti sisutu, poolik), § 71 (Kitzberg'i „Karjase kauplemine“ — katkena negatiivne sisult), § 89 (Juhan Liiv'a „Käkimäe kägu“ — pooleklõigatud kirjeldus), § 105, 106 (Peterson'i „Punu müümine“ — novellist „Ühe härja elulugu“ ja „Rajumaa Madis“ — novellist „Kolonistid“ — kasutud), § 108 (Mändmets'a „Võhma Jaagu õnnetus“ — novellist „Vana püss“ — ebaselge), § 133 (Tuglas'e „Saariku Polla“ — novellist „Hunt“ — kasutu), § 137 (Luts'u „Kivilõhkumine“ — novellist „Suvi II“ — tarbetu).

Raamatus on veel 33 (I) „lühikest elulugu“. Nad on 10–20 realiseid ja ei

sisalda midagi peale daatumite, kohtade ja nimede loetelu ning paari abstraktse targuteleva lause. Biograafiliste elupiltide kasvatavat väärtust neil kuivadel, ükskõiksetel ridadel ei ole. Nad ei arvesta põrmugi IV õppeaasta õpilase mõtlemislaadiga ja on täiesti kõlbmatud. Näiteks E. Peterson'i „elulugu“:

„Ernst Peterson sündis 17. aprillil 1868. Väandra kihelkonnas Kadaka kooliõpetaja pojana. Õppis Väandra ja Tori kihelk.-koolis ja Tartu õpetajate seminaris. Oli siis kooliõpetajaks Vändras, Sindis, Põltsamaal, Kose-Üuemõisas ja Rakveres (1889–1906). Asus a. 1906 Tallinna, kus ta praegu on realkooli eesti keele õpetajaks. E. Peterson on meie siimapaistvam maaelu realistlik kujutaja. Ta käsitleb enamasti elu varjukülgi, piitsutab väikekoodanlikku mõtteilma ja paljastab ühiselulisi paiseid, vallates lugejat oma elava ja mahlaka keelega. Ta tähtsamad jutud „Paised“ I (1899), II (1900), III (1901). Täielikuma ja elavama maaelu kujutuse esitab ta „Rahvalugustajas“ (1904). Pääle selle on ta kirjutanud näidendid „Sõnajala õis“ ja „Üus minister“ (1922) ja hulga teisi jutte ajalehtedes ja ajakirjades.“

Mõningad neist elulugudest sisaldavad eksimusigi. Näit. on toodud Söödi luuletuskoguna „Rahvalauluvara“ (1923), Ridala' „Ungru krahv“, „Merineitsit“, „Toomas ja Mai“ olevat luuletuskogud jne. Kirjanikkude sünnipäevad on ebaloomulikult vana kalendri järgi.

Lugemiku *stiilis-keeleline* külg on võrdlemisi korrektne. Autorid on hoolega parandanud kõik praegusesse keele, mis algkooli lugemikus hädatarvilik. Kuid miskipärast on nad läinud lubamatute sisuliste muutusteni. Näit. Fählmann'i muinasjutu „Koit ja Hämarik“ (2) on nad ristinud „Koit ja Eha“, Ridala laulus „Noorusmaa“ (130) teises salmis:

„ja vaikne hämar metsatee,
koivalu,
mis kustus õhtul üle vee.
Kuis unuks see!“

asemel on: „ja vaikne hämar metsatee
ja valu, mis kutsus õhtul üle vee.
Kuis unuks see.“

Ei saa olla nõus ka luuletusis stroofide ümbertegemisega, sest siis jäävad rütmüksused ja riim silmast varjule. Näit. samas „Noorusmaa“ on tehtud luuletaja kuurealine stroof neljarealiseks, Suits'u „Oma saar“ (12) neljarealine kaherealiseks, Enno luuletustest „Õhtu kodutalus“ (112) ja „Võiks otsast alata“ (115) on ühendatud kahé rea

kaupa, kuna stroofid täiesti kaotatud, Tamm'e „Kurja küüsis“ (78) on tehtud seitsmerealine stroof neljarealisteks, „Ärkvel“ (76) read kahe kaupa ühendatud ja stroofid kaotatud jne. Nii üldse 50 luuletuses, s. o. üle poole.

Lõppeks märgin tüübilisemaid stiililis-keelelisi vigu ja puudusi.

Stiil ja süntaks. a) Germanisme ja tarbetuid sõnu: end valmistas (110), end ta ette maha laskis (112), läbielamine pro elamus (278); ega sa ometi ei unusta (5), ega ka tema maja (5), et nad ta kasvandiku tahtsid ära hukata (18) j. t. b) *Kongruents:* ... ostja nimi ja maja koht oli tal meelest koguni läinud (5), kaks ilusat tütarlast seisis (14), ... elasid kaks taluomanikku (49), teadmataks ajaks (92), käis Rannu ja Rõngu vallakoolides (130), nõnda sõitsid Laanevälja rahvas kiriku poole (164) j. t. d) *Objekt:* ... ja palusid Tiit kahe nädala pärast jälle tulla ning väike tütreke kaasa võtta (17) j. t. e) *Lauselühend:* Edasi minnes (mürin läks?) tõusis mürin... (11), Isatalu õueväravasse jõudes (kes?) näis koht talle hoopis võõras (15). g) *Interpunktsioon* kannatab võrdluis ja apositsioones. h) *Sõnatähendus:* oma pro enda ja vastupidi „meie enese külast“, aga: omale ülespidamist teenida (47); omama pro omandama (249), meeleldi = meelega (245); aulsate — lugu (?), reaalseid jutte pro realistlikke (168) j. t.

2. *Üldortograafilisi:* apra pro hapra (248), piramiidid pro püramiidid (265), jänü pro janu (265), sädendavat pro sätendavat (18). arhivaarius pro arhivar (37), Peterburi pro Peeterburi (216), Eesti kogudus (216), aga: eesti keel (221).

3. *Morfoloogilisi.* a) *Käänmine:* kurmis pro kurmus (236), jääpanke pro -panku (246), roosais pro roosades (197), palgetega pro paletega (235), sigarid pro sigareid (64), kujutelmis pro kujutelmas (244), maija pro majja (16) oma käänmata, aga vahel: omas (110), omad (274), omaks (275), omi (280), me — genetiivina (15), igat pro iga (245) j. t. b) *Pöörmine:* telli pro tellida (5) sõude-maies, veeremaies pro sõudemassa, veeremassa (27), pureda pro purra (64), külmada pro külmata (107), minagi peaks pro peaksin (64), käänis (231) aga keeras, pööras (251) j. t.

4. *Derivatsioon.* a) *Suffiksid.* -lin ja -line ebakindlus: pateetline (222), kühmiline (235); -mine teoresultaadi tähenduses: juhtumist (10) jne. b) *Liitsõnad:* pikavarrega (5), maaall (13), kaheteraga (66), ettetuppa pro eestuppa (70), noorea pro noorea (168), möödaminnes pro mööda minnes (244), sügavtundelise-maist pro sügavatundelisemaist (203) j. t.

5. *Trükkvigu* ei ole palju: mõlder (5), rahvust pro vahvust (55), paistnd (247) j. t. Trükkitehniliselt on raamat hea.

Resüme: Autorite kirjanduslooline põhimõte on lugemiku hukutanud. Kui kõik ebakohased ja kõlbmatud palad maha arvata, jääb lugemikust minu arvates väevalt pool järgi. See ülejääk aga on oma ainevallalt väga ühekülgne, kitsapiirilne ja täiesti korraldamata. Sellepärast on võimatu kasutada seda lugemikku käsiraamatuna IV õppeaastal. Ei saa lahti muljest, et kirjastaja V. Tamman on lugupeetud A. Rulli nime varjul tahtnud ise „äri“ teha.

Poeglaste kehalise kasvatuse õppekava eelnõu keskkoolidele.*)

A. Rosenberg ja K. Määr.

(Järgneb)

IV liik.

A. Hüplemised ja võimlemissammud.

Täiskükis jalasirutused kõrvale. Varvastel seisust täisküki võtmine jala sirutusega kõrvale. Ühel jalal teise heitmise — kõrvale ja siit ette sissepoole. Ühe jala sirutamise ja ette ja

teise — taha 180° pööretega. Varvastel seisust jalga õhus 3 korda kokku lüüa. Paarides jala sirutusega kordamööda sama või vastaspoolse — kõrvale ja ette — samapoolse. Galopp taha. Hüpenõõriga kohal ja liikumisel. Hüplemisi võib ühendada käte liigutustega ja lii-

kumisega ning raskendada tempo kiirendamisega. Kestvus vaheldamisi puhkusega kuni 2,5 min. ja vahetpidamata 45 sek.

Hõlkehüpe. Kahekordne shotikeks. Ristkeks. Valsisamm.

B. Tants.

Vals paremale. Polka vasakule. Hüpetants. Sepp. Tuljak 4 tuuri.

6) Kergemad jooksud.

Kestvusjooks kuni 4 min. Kiir- ja teatejooksud kuni 40 m.

V liik.

Erilised kereharjutused.

A. *Pingutavad painutused*: põlvilistest põlvili tõusmisega harkseisust, algseisust (redelil või poomil); seisust toetusega abaluude all (poom); kaasabiga seisust toetusega õlavartest.

B. *Abaluu-, selja- ja kõhulihaste-harjutused*.

Passiivsed painutused kaasabiga (selja sirutused — istes, põlvilistes põlvilseisus, seisus, rippes jne.). Kere painutused taha (rinnust): istest, põlvilistest, põlvilseisust põlvseisust, harkseisust, algseisust — kätega kuklal, kõrval ülal, kepiga pea peal; varvasseisust kõrvale kallutusväljaseades taha, väljaastest kõrvale, varvastel seisust, seisust kinnitatud jalaga, põlvseisust jalg sirutatud kõrvale, seisust varvastel varvastele tõusmisega — kätega õlgadel, kõrval, rinnal, pea peal, kepiga turjal. Rinna tõstmine lamades kõhuli: kätega kuklal, pea peal, kepiga turjal; lamades toetuspunktidega reitel — kätega puusal, selja taga, taga koos, kõrval all, kepiga taga all. Kere kallutused ette: harkseisust, sammseisust, kõrval, algseisust, sulgseisust, põlvilseisust kaasabiga — kätega kuklal, kõrval ülal, kepiga pea peal; varvasseisust kõrval, väljaastest kõrval, seisust kinnitatud jalaga — kätega kõrval õlgadel, pea peal, kepiga turjal. Kere painutused ette: varvasseisust kõrval, kallutusväljaseades taha, kallutusväljaastest ette — kätega õlgadel, kõrval, pea peal, kuklal, kõrval — ülal, ülal, kepiga turjal, pea peal jne., kätega jalgadast varvastest jne. kinni haaramisega.

Kõhulihaste-harjutused. Kere kallutused taha: kägaristes, sirgistes, hark-

istes, (jalad kinnitatud või kaasabiga) — kätega kuklal, pea peal, kõrval ülal. Kere painutused ette (kere tõstmine): lamades selili (jalad kinnitatud või kaasabiga — kätega pea peal, kuklal, kõrval ülal, kepiga turjal ja pea peal. Jalgade liigutused: lamades selili, käed all või kuklal — jalgade tõstmine, kõverdamine ja sirutamine, ringitamine, rattasõit, ujumisliigutused jne. Rippes põlvede tõstmine ja sirutamine, jalgade tõstmine upripesse ette ja taha, vinkel, jalgade tõstmine üle abinõude. Kere kallutused taha: põlvilistes, põlvseisus, põlvilseisus — kätega kuklal, kõrval — ülal, kepiga pea peal. Seisust ette kinnitatud jalaga, väljaastest taha — kätega kuklal, pea peal, kõrval ülal, kepiga pea peal. Tugilamades käte ja jalgade (jala) liigutused.

C. *Vahelduvad kereharjutused*.

Painutused kõrvale: istes (maas, pingil jne.) põlvilseisus, põlvseisus, põlvilistes, harkseisus, algseisus, sulgseisus, varvasseisust kõrval, väljaastest kõrval, seisust kinnitatud jalaga — kätega pea peal, ülal, üks käsi ülal, teine õlal, kepiga pea peal ja ülal; põlvilseisust jalg sirutatud kõrvale, väljaastest kõrvale, varvastelseisust, poolkükis — kätega kõrval, õlgadel, kuklal, pea peal, kepiga turjal, üks käsi ülal, teine puusal või selja taga. Lamades kõhuli (jalad kinnitatud või kaasabiga) — kätega kuklal, pea peal, kepiga pea peal. Lamades küljeli puusa toetusega pingil (jalad kinnitatud või kaasabil) — kätega õlgadel ja pea peal. Tugilamades kõrvale — käte ja jala liigutused.

Pöörämised: istes, põlvilistes, põlvilseisus, harkseisus, algseisus, väljaastest kõrvale — kätega kuklal, kõrval — ülal, ülal, kepiga pea peal, üks käsi kõrval, teine õlal, rinnal või ülal; väljaastest kõrval, väljaastest kõrval, põlvseisust jalg sirutatud kõrvale — kätega kõrval, õlgadel, pea peal, kepiga turjal, üks käsi kõrval, teine selja taga, rinnal, õlal või pea peal.

Väänämised: istes, põlvistes, põlvseisus, harkseisus, algseisus — kätega pea peal, kuklal, kepiga pea peal; väljaastest kõrval — kätega selja taga koos, puusal, õlgadel kepiga turjal.

D. *Roomamised.* Eelmistes klassides läbivõetud roomamisviiside kordamised.

Märkus: Kere liigutusi tehakse ka ühes käte kõverdamisega, sirutamisega, peopesade pööramisega, käte vibutamise, pea liigutustega jne. õppeaastal nimetatud olekute piirides.

VI liik.

Võimlas: Käärhüpe põiki, keerhüpe põiki hooga, kaarhüpe 90° pöördega sissepoole, hundihüpe 90° pöördega — sangadeta ning kaarhüpe, vargahüpe, üle pea hüpe — kõverdatud kätega — sangadega hobusel ehk kitsel. Harkhüpe põiki (hobusel). Käärhüpe (kitsel). Sügavushüpe 170° sm. kõrguselt. Läbivõetud hüpete kordamine, suurendades kõrgust, kaugust ja kõrguskaugust.

Spordiplatsil. Kaugushüpe — hooga 425 sm. ja hoota 210 sm. Kõrgushüpe — hooga 125 sm. ja hoota 95 sm. Teivashüpe 180 sm. Kolmikhüpe hooga 900 sm. Tehniliselt õiged hüpped.

B Kestvamad jooksud ja raskemad jooksumängud.

Jooksud.

Võimlas või spordiplatsil. Kestvusjooks 12 min. Kartulijooks ja teatejooksud saali oludele vastava maa pikkusega. Jooksud tagurpidi, kolme jalaga, kappi — pumpamisega, üle takistuste, ühenduses — vedamisega, ronimisega, roomamisega, hüpetega jne. Keksimised suurendades kestvust.

Mängud: Korvpall, teatejooksud mitmes teisendis.

Spordiplatsil. 50 m — 7,4 sek., 60 m — 8,6 sek., 75 m — 10,6 sek., 100 m — 14,5 sek., 1000 m — 3 min. 30 sek., 1500 m — 6 min. 75 sek.; tõkkeid 5 à 9,14 sm. Teatejooksud edasi-tagasi ja liikuva stardiga kiirjooksude maapikkuse piirides. Jooks 5 kg raskusega kuni 60 m. Kartulijooks 4 à 20 m. Murdmaa — 15 km.

Mängud: Korv- ja käsipall. Teatejooksud mitmes teisendis.

Rännakud. Rännakud kuni 12 km ühekordse puhkusega. Kestvad ja kaugemad ekskursioonid kasvatusliku eesmärgiga ja vastupidavuse järelekatsumise. Looduseliste takistuste võitmine.

Ujumine. Ujumine rinnuli ja küljeli 25 m. Stiilselt ja ökonoomselt õige ujumise viis.

Uisutamine. Iluuisutamine ja kiiruisutamine aeglase võistluse elemendi sissetoomisega ja ettevaatuse abinõude tarvitusele võtmisega.

Suusatamine. Aeglane võistluse elemendi sissetoomine. Kiirjooks.

Aerutamine. Sõudmised lühemate maade peale, kontrollides võimisi ja keha hoidu.

VII liik.

Rahustavad harjutused.

Aeglane käik, hingamise harjutused ja kergemad jasemete ning kere liigutused vere ringvoolu ja hingamise normaalolekusse viimiseks.

IX õppeaasta.

I liik.

Korra- ja riviharjutused.

Rühmaõpetus: Rühma koosseis. Põhivõistlused. Ülemate kohad. Jagude paigutus rühma koosseisus. Rühma liikumised. Kogumine joonele ja kahte viirgu. Üleminekud ühest joonest teise. Kolonnide moodustamine. Üleminekud ühest kolonnist teise. Joone liikumine ja suuna muutmine. Ümberrivistused.

II liik.

Ettevalmistavad harjutused.

A. *Käigud ja sammud.* Kiir-, varvastel-, võimleja- ja rütmilinekäik. Käimine: väljaastetega kõrvale ja ette väljapoole, väljaseadega ette ja kõrvale, käed — õlgadel, puusal, rinnal, kuklas, kõrvale, ees, kõverdatud kõrvale ja taha ning viimisega siit üles; täiskükis, väljaastetega kõrvale 180° pöördega ja ette, käed — õlgadel, puusal, rinnal, kuklas, kõverdatud kõrvale ja taha ning viimisega siit ette ja kõrvale; kallutusväljaastetega kõrvale, käed — puusal ja kõrvale; takteerimisega 5/4 ja 4/4 taktis. Ülal nimetatud käimise viisid, käte ringitamise, vibutamise jne.

B. *Harjutused abinõudeta* (korrigeeriva iseloomuga). Kallutusväljaseade kõrvale ja ette, kallutusväljaseade kõrvale, käed ülal, ringitaoliselt ülal, ülal sees-

ja väljaspool. Kallutusväljaaste ette ja taha, käed õlgadel, pea peal, kuklal, kõrval-ülal. Täiskükk ühel jalal, käed rinnal. VIII. õp. a. läbivõetud seisakud ühenduses eritaoliste käte olekutega, VIII ja eelmises õp. a. läbivõetud olekute piirides.

Märkus: Vaata VII õp. a., kuid kere liigutusi võib teha — sirutatud seisakutes kätega ka ülemistes olekutes, raskendades neid täitmise kordade suurendamisega ning VIII õp. a. ja VII õp. a. läbivõetud seisakutes.

C. *Harjutused keppidega.* Läbivõetud kepiolekud, punkt B-s nimetatud käte olekutele vastava raskusega, ühendatud punkt B-s nimetatud seisakutega ja kere liigutustega vastavalt märkusele.

Kaitse ja pealetung.

D. *Harjutused nuiadega* (kus seesugused olemas). Keskmised ringid eesfrontaalses tasapinnas: kõrval — sisse ja väljapoole, vasakule ja paremale; all — vasakule ja paremale. Väiksed ringid: a) eesfrontaalses tasapinnas: all ja kõrval — vasakule ja paremale. b) Tagafrontaalses tasapinnas: all (ühe käega) — sisse ja väljapoole; kõrval — sisse ja väljapoole. d) Sagitaalsetes tasapindades: all, ees ja taga (väljaspool kätt, käsi) — ette- ja tahapoole. e) Horisontaalses tasapinnas: ees ja kõrval, pealpool kätt (kahe käega) ja allpool kätt (ühe ja kahe käega) — sisse- ja väljapoole. Läbivõetud väikeste ja keskmiste ringide ühendamine suurte ringide ja kaartega.

E. *Loomulikkude harjutuste ettevalmistus* (Spordiplatsil või võimlas). Hüpete, visete ja jooksude ettevalmistavad harjutused, tehniliselt (ökonoomselt) õige stiili saavutamiseks.

III liik.

A. *Tasakaaluharjutused.*

Põrandal. Kaalseisud: a) ette kõverdatud jalal, käed — kõrval ülal, ülal; b) ette sirutatud jalal, käed — kuklal, ringitaoliselt ülal ja kõrval — ülal; c) kõrvale, käed — kuklal, õlgadel, alumine ülal — ülemine all; d) põlvel, käed — kuklal; e) taha, käed kõrval, puusal all. Punktides „a“ ja „b“ nimetatud seisakutes võib teha käteolekute vahetusi, ringitamisi, vibutamisi jne.

Seistes ühel jalal — käte, kere ja jala üheaegsed liigutused.

Tasakaalupuul. Käimine ette: käed — kõrval, kuklal, pea peal, rinnal, õlgadel ja nimetatud olekute vahetusega; raskusega ühes ja mõlemas käes; jala liigutustega; käte ja jala liigutustega; üleminekud rippest ja seisust maas — seisu ja istesse tasakaalupuul. Kõrgus 180 sm. Käimine ette, kätega — ülal ja viimisega ülemistesse olekutesse. Käimine ette põlvele laskumisega, kätega — kõrval, kuklal, pea peal, ülal — käte olekute vahetusega nimetatud olekutes — raskusega ühes ja mõlemas käes. Käimine tagurpidi, käed — ees, kõrval, õlgadel ja nimetatud olekute vahetusega. Pöörded käigul. Käimine ette väljaseade võtmisega ette ja taha, kätega — kõrval, õlgadel, kuklal ja nimetatud olekute vahetusega. Kõrgus 130 sm. Käimine tagurpidi, väljaseade võtmisega ette ja taha, kätega — ülemistes olekutes ja käte viimisega ülemistesse olekutesse. Raskuse kandmine seljas käies ette. Mõödakäimised. Tasakaaluvõitlus (üksik- ja rühmavõistlusena). Käälseisu võtmine ette, käed kõrval, õlgadel, kuklal. Kõrgus 80 sm.

B. *Ripp- ja tugiharjutused.*

Liikumine loodsihis — a) ette — rööbastel ja üks käsi rööpal, teine pulkadel; b) taha — rööbastel ja üks käsi rööpal, teine pulkadel; c) ette, õtsetega kõrvale — rööbastel ja üks käsi rööpal, teine pulkadel; d) taha, õtsetega kõrvale — rööbastel ja üks käsi rööpal, teine pulkadel; e) kõrvale rööpal ja pulkadel; f) kõrvale, õtsetega kõrvale — rööpal: harilik, kõverdatud kätel — jalad sirutatud ette, ette sirutatud jalgade harki ja kokkulöömisega, jalgade sirutamise ja ette.

Liikumine loodsihis — a) ette — pulkadel, b) taha — pulkadel; c) ette, õtsetega kõrvale — pulkadel; d) taha, õtsetega kõrvale — pulkadel; kõrvale õtsetega kõrvale — pulkadel: harilik, sirgetel kätel — jalad sirutatud ette, ette sirutatud jalgade harki ja kokkulöömisega, jalgade sirutamise ja ette; harilik, kõverdatud kätel — põlved kõverdatud ette ja siin sääre-säärte sirutamine ette. (Järgneb).

Ajakirjanduse ülevaade.

E. Martinson.

Maa- ja linnaõpetajate palga- oludest.

„Päevalehe“ 23. numbris polemiseerib „Maaõpetaja“ artiklis „Maa- ja linnaalgkooliõpetajate seisukorras“. „Päevalehe“ 8. numbris ilmunud artikli „Õigluse nimel“*) autori M. V.-ga „Maaõpetaja“ väited on järgmised:

1. „Enam kui pooltel maakoolidel de facto ei ole sugugi maad, iseäranis neil koolidel, mis Eesti iseseisvuse ajal on asutatud küll mõisates, küll „lossides“. Toob näiteid, kus maa küll olemas paberil, kuid maad kasutada ei saa. Nii ei ole siis maaõpetajate enamik maa suhtes paremas seisukorras, kui linnaõpetajad.

Puuduvad, kahjuks, kindlad andmed selle kohta, mitmel maaõpetajal on maa tarvitada. Huvitav oleks teada saada, mis on koolide ülalpidajad, koolivalitsused ja ka koolid ise selleks teinud, et „avalikkude algkoolide seaduse“ 29. paragrahv ei oleks jäänud ainult paberile.

2. „Maaõpetaja“ küsib: „Kumb nõuab enam peaaegu tööd ja kombineerimist, kas 4 õpilasele ühes klassis üht õppeainet õpetada, või 29 õpilasega ühes klassis 4 õppeainet ühes tunnis läbi võtta? (sest Rassi koolis näiteks töötab üks õpetaja 4 klassiga! ja teistes maakoolides paremal juhtumisel 2—3 klassiga!)*“

Ei ole õige üldküsümuse lahendamisel — kus on kergem töö: maal või linnas — välja minna liig erandlikkudest juhistest: et üks õpetaja ühes tunnis peab õpetama 4 õppeainet. „Maaõpetaja“ arvab sedagi „paremaks juhtumiseks“, kui õpetajal tuleb korraga õpetada 3 klassi. Sellest on ju loogilik järeldus, et enamail juhtudel tuleb maaõpetajail töötada korraga rohkem kui kolme klassiga. See ei ole aga õige.

3. „Maaõpetaja“ leiab, et majanduslikud olud maal ei ole paremad kui

linnas. „Need ajad on ammugi möödas, kui lastevanemad (õpetaja protesti peale vaatamata) õpetajale üht ja teist söögi- kraami „kingituseks“ töid!“

Kas M. V. on siis linnaõpetaja majanduslikke olusid sellepärast halvemaks pidanud, et linnas ei olevat viisiks õpetajale „kingituse“ toomine, et sellepärast „maaõpetajal“ tarvitseks õhata (hüüumärk lause lõpul), et need ajad ka maal on möödunud? (E. M.)

„Nüüd ei saa õpetaja maal küladest enam mitte midagi ka raha eest ostal (NB. Talurahval omal on igast asjast puudus!). Piim viiakse meiereisse ja talumees ise ostab sealt omale või tagasi. Niisama ostetakse ka jahud ja muu toidukraam. Sedasama tuleb teha ka maaõpetajal. Hind alevites on mõneski asjas veel kõrgem kui linnas, ja lisage toiduainete hinnale veel 300-500 marka veokulusid juure, siis näete, et maaelu (ostu peal) on praegusel ajal kallim, kui linnas! Pealegi ei ole igal ajal ka seda saada, mis tarvis.“

4. „Maaõpetajale“ on „täiesti arusaamata M. V. kaebus „kultuurinimese algeliste nõuete mitterahuldamise võimalus!“*). Linnaõpetajal on alati head raamatukogud käepärast, on võimalus ametivendadega elavalt läbi käia, muusikat nautida, loenguid jne. kuulata, kuna maaõpetaja sellest kõigest loobuma peab. Linnas on õpetaja ametnik (!? E. M.), kes oma tunnid ära on annud ja oma prii aega sedaviisi kasutab, kuidas ta ise heaks arvab. Tema kohustused on igatahes kindlaks määratud. Maal aga on õpetaja täiesti „seltskonna“ päralt ja see töö nõuab enam veel eneseohverdamist kui koolitöö.

5. „Maaõpetaja“ leiab, et algajate õpetajate tung linna on seletatav sellega, et „maal tuleb „algajal“ niipalju kõrvalisi kohustusi täita, et „algaja“ lihtsalt sellega toime ei saa ja katsub linna pugeda, kus asi palju lihtsam.“

*) Selle artikli sisu kokkuvõtte ilmunud k. a. „Kasvatuse“ 1. numbri 40. leheküljel. E. M.

**) Tsiteeritud kohtades kirjaviisi muutmata. E. M.

*) Sellega on M. V. tahtnud öelda vaid seda, et kultuurilisi nõudeid ei saa rahuldada raha puudusel. E. M.

6. „Maaõpetaja“ leiab, et „praegusel oludel hakata kadestama „maaõpetajaid“ linna omade ees, on kitsarinnaline poliitika, mida „õpetajate“ ühisperes mitte ei tohiks nähtavale tulla... ei tohi mitte ebatahtlilisi abinõusid oma ametivendade suhtes aluseks võtta!“

„Rahva Sõna“ 25. numbris valgustab S. maaõpetajate seisukorda artiklis „Õpetajate tööolud“. S. leiab:

1. „Linna õpetajail on rohkem ülenormitunde olnud, kui nende ametivendadel maal. Paar aastat tagasi andis mõni õpetaja linnas samapalju ülenormitunde kui normitunde.“ (Haridusministeeriumist järelepärimisel selgus, et kaugelt suurem osa ülenormitunde langeb maakoolidele. E. M.).

2. „Tegelikult on pea pooled õpetajad maata või maad on nii vähe, et ei saa lehmagi pidada. Põllulapike tuleb raha eest lasta harida, mis väga kalliks läheb. Sellegipärast peab maaõpetaja maad pidama, sest ei ole võimalust piimapoodi minna või turult juurvilja tuua.“

3. „Ei leidu linnas ühtki õpetajat, kes nii halvas korteris elaks, kui suurem jagu maa-alkkooli õpetajaid. Kaugelt suurem osa maa-alkkooli maju on väga vanad, mis põrmugi ei vasta ajanouetele.“

4. „Linna iga õpetaja tunnistab avameelselt, et nemad ei oskagi töötada kahe õppeaastaga. Annab*) ju niisugune töö märksa rohkem aega, sest ainete arv on kahekordne; korrapidamine on tüütv, sest pead valvama nende järele kes iseseisvalt töötavad, ja teistega ise töötama. Pealegi on linna alkoolid enam-vähem korralikult varustatud õppeabinõudega, mis töö kergemaks ja produktiivsemaks teeb.“

5. Maaõpetaja peab oma lapsed linna kooli saatma, seega kaks korterit pidama.

6. Maaõpetaja peab linnast endale toiduaineid tooma ja maapoodides kauba eest kõrgemat hinda maksma.

7. Maaõpetaja peab ilma olema linna kultuuri mõnust.

8. Maaõpetajad peavad osa võtma suvekursustest (nagu linnaõpetajadki. E. M.).

9. Seltskondline tegevus „on ala, mis linnaõpetajail enamjaolt tundmata,

sest seal ei tule näitemänge õpetada, ei laulukoore juhatada ega seltse asutada“... igatahes „juhtiv osa on siin teiste, elukutseliste isikute käes, mis-sugused maal täiesti puuduvad.“

10. Ei ole õige, et internaadi tasu määramine kuuluks vallavolikogude kompetentsi (nagu seda arvab V. „Postimehe“ m. a. 307. numbris). Selle tagajärg on, et see tasu määratakse liiga väike ja, teiseks, määraks iga vald selle tasu isesuuruse. Internaadi töö on sama tüütv nagu kaustikute parandamine.

11. Linnal ei ole õigust parimate õppejõudude peale.

12. Kokku võttes S., leiab et linnaõpetajate olukord on parem kui maaõpetajail.

Sama küsimuse kohta võtab sõna J. L.—n „Rahva Sõna“ 31. numbris (artiklis „Veel õpetajate palgaoludes“ ja arvab, et „pole hää ühel ega teisel“.

S. väidetele esitab J. L. järgmised vastuväited:

1. „Kuigi internaadi töö on tüütv, siis seda tööd ei ole ikkagi kõigil maaõpetajail, sest igal koolil pole internaati. Ja seda kahjuks, sest internaadi töö on kasvatusliselt õige tasuv ja internaadis elavate õpilastega on töö palju intensiivsem ja rahulikum kui õpilastega, kes oma vaba aja veedavad tänavail või olles omapead kodus vanemate tööloleku ajal, nagu see suure osa linna alkoolide õpilaste juures.“

2. Kui üksikud õpetajad linnas on ehk paari aasta eest annud samapalju ülenormitunde kui normitunde, siis ei järgne sellest veel, et iga üksiku õpetaja kohta tulev ülenormitundide hulk oleks linnas suurem kui maal.

3. Korteriolud on linnas rasked. „Misesuguse korteri ühes kütte ja valgustusega võiks saada õpetaja 10% eest palgast (620 - 870 mrk.) linnas üürilepingu alusel?“

„S. arvab, linnaõpetajad ei oskavat töötada kahe õppeaasta lastega ühes klassis. Imelik! Kui samad õpetajad veel maal töötasid, siis mõistsid nad töötada isegi kolme õppeaasta lastega ühes klassis. On ju vanemad linnakoolides töötavad õpetajad suuremalt jaolt kõik oma tööd alanud maakoolides vene aja oludes. Nooremad, kes eesti koolides

*) Peaks vist olema — nõuab. E. M.

ettevalmistuse saanud, tunnevad mitme õppeaasta lastega korruga töötamist ikkagi vist ühevõrra nii maale kui linna tööle asumisel. Ja klassikomplektiga, kus 20—30 õpilast kahest õppeaastast on vast kergemgi töötada kui klassiga, kus 40—50 õpilast ühest õppeaastast. Kus klassikomplektid suuremad, — maal või linnas — seda rääkigu arvud.“

5. „Asjata arvab S., et iga maaõpetaja on veel või peab jäämagi ainsaks juhtivaks jõuks maal seltskondlise töö alal. Maaharitlaste arv on tõusnud kiiresti ja tõuseb iga päevaga, ja vist õige ligi on ajad, mil õpetaja osavõtt seltskonnategevusest on tarvilik nagu igal teiselgi haritlasel ning ei pruugi tasutav olla tema kutsetöö järele.“

„Lugupeetud S. ärgu unustagu, et kui linnaõpetajad on kaitsnud maa- ja linnaõpetajate töö ühesugust tasutavust, siis on see olnud Eesti kooli huvides. Kui aga siin mõnda seisukohta peaks olema tarvis revideerida, siis seda mitte isikliste muljetega, vaid tõsiasjadega põhjendades“

Samas küsimuses võtab veel sõna N. Kann „*Däevalehe*“ 46. numbris (artiklis „*Algkooli õpetajate töö- ja tasulingu-musi*“). N. Kann leiab, et vaidlused palgavahede üle maal ja linnas ei anna positiivseid tulemusi ja lõpetab poleemika selles küsimuses, olles arvamisel, et linnas ja maal asuvate õpetajate ainelist seisukorda peavad võimalust mööda parandama kõik omavalitsused. Toob näiteid, kuidas Tallinna linn vene valitsuse ajal selles asjas sammus esikohal.

Tallinna 4-klassilise algkooli õpetajad said 80—120 rubla kuus palka, mis on vähemalt 16.000—24.000 emrk. Samal ajal said Venemaal ainult Peterburi algkooliõpetajad 50 rubla kuus, ministriumikoolides aga kõigest 25—30 rbl. ja mõnes koolis veel vähem.

„Parem palk ja linna mugavused tõmbasid paremad jõud maalt ja vähematest linnadest, isegi Venemaalt ligi.“

Tüsedad õppejõud suutsid ka kooli viia kõrgemale järjele. „Selge on, et meie kuueklassilise algkooli lõpetajad oma teadmiste põhjalikkuse poolest ei jõua võistelda endiste neljaklassiliste algkoolide lõpetajatega. See tuleb sel-

lest, et meil nüüd enam võimalik ei ole valida „maasoolast“ paremaid õpetajaid, vaid et neid tuleb võtta hea õnne peale hra Kuksi kursustelt ja seminarist...“

Raske on iseäranis seisukord linna kooliõpetajate korteri küsimuses. Siin tuleb tõepoolest, nagu hra M. V. kirjutab, pool palka ja rohkem korteri, kütte ja valgustuse peale ära tarvitada ja tagajärg on see, et praegusel ajal õpetajad, kes perekonda asutada tahavad, on sunnitud maale minema, kus kooli juures korter olemas. Linna jäävad need, kellel vanemad linnas asuvad ja kelle juures on võimalik elada, niikaua kui nad elus on...“

Tahab koolivalitsus, et koolid oleksid head, siis tuleb kooliõpetaja materiaalsel seisukorda sedavõrd kindlustada, et tal vaja ei oleks kahes-kolmes kohas kõrvalteenistust otsida. Praegu on vähe neid õpetajaid, ka linnaski, kes jõuaksid omi teadmisi värskendada laiendada ja süvendada...“

Ei oleks vaja esialgul tõsta palkasid vaid tuleks hoolitseda selle eest, et kõik õpetajad saaksid korteri natuuras või korteriraha. Eelmine linnavolikogu tõstis kõikide ametnikkude ja teenijate palkasid nii, et nüüd, näit., vanemad kooliteenijad saavad rohkem palka — kui korterid kaasa arvata — kui ülikooli lõpetanud algajad keskkooliõpetajad, linna alg- ja keskkooliõpetajad jäid aga täitsa kahesilma vahele. Kui linnal võimalik ei ole kõigile õpetajaile korterit natuuras anda, siis tuleks esialgul sellega alata, et perekonnaga õpetajad ja vanemad õppejõud saaksid korteri.“

Isiklikult arvan, et niihästi maa- kui ka linnaõpetajail on kanda oma raskused. Kus raskused suuremad, kus vähemad — on raske otsustada, sest nad on mõlemal pool isesugused. Tuleb ühiselt võidelda raskuste kaotamiseks.

Õpetajate uus palgaseadus on ka ajakirjanduses esile kutsunud elava mõttevahetuse.

„*Rahva Sõna*“ 30. numbris leiab P—g (artiklis „*Puudusi õpetajate palgaseaduse eelnõus*“) tähendatud seadusel olevat järgmised puudused:

„Vahetegemine koolide järele ei ole õigustatud... Iga kool on kasvatusasutus ja kui seesugune ka üheväärne teis-

tega... Vahetegemisega hoiaksime rahvakoolid eemal suurema haridusega õppejõud ja peaksime teisest küljest leppima keskkoolis vähema haridusega õppejõududega, sest et viimaseid, kui puudusaastaal keskkooli asunuid, nüüd raske on algkooli tagasi viia madalama palga peale... Omal ajal läksid algkoolist keskkooli paremad õppejõud ja nüüd, kus kvalifitseeritud keskkooli õpetajate puudus kadumas, oleks asetäitjate tagasimine algkooli tervitatav.“ Sellepärast tuleks P—g arvates õpetajaid palga suhtes liigitada ainult nende ettevalmistuse järele, selle peale vaatamata, kus koolis keegi õpetab. (Kas ei tekitaks selle seisukoha läbiviimine elus raskusi? E. M.).

2. P—g arvates ei ole õige seminaride eelistamine tundide arvu suhtes. „Kui arvatakse, et seminari õpetajal tuleb rohkem kasvatuslise külje ja kõrvalharjutuste eest hoolitseda, siis peab tähendama, et kõike seda nõuame ju igas koolis. Ükski õpetaja ei tohi praegusel ajal ainult tunniandmisega piirduda, sest väljaspool tunde harjutuste korraldamine on igalpool maad võtmas.“

3. Ebaloomulikuks nähtuseks peab P—g koolijuhataja palkade liigitust klassikomplektide järele. „Kui kriteeriumi arvu 6 all on mõistetud algkooli ulatus, siis miks nõutakse keskkoolilt, milline ometi 5-aastasena loodud, veel ühte lisaklassi juhatajale täispalga maksmiseks... Õiglasem oleks ühtlane palk juhatajale määrata selle järele, kas kool on täiskomplektiline (kõigi õppeaastatega) või mitte. On ju keskkoolide seaduses ette nähtud, et ühekordsete klassidega koolis on juhataja ilma abita, kahekordsete klassidega koolis on tal aga abi. Milleks siis veel vahe juhataja palgas?.. Täiskomplektilises (5-kl.) keskkoolis on juhataja ilma abita, saab sama palga, mis teise kooli juhataja abi, kuid annab tunde rohkem kui see abi, hoolitsedes selle juures kogu majapidamise ja korra eest, kuna abil ainult viimane ülesanne on. Seda ülekohtu on ka haridusministri tegevused ise tunnistanud, kuid parandanud seda ei ole. Kas ei oleks õiglasem §§ 13 ja 14. redigeerida nii: juhataja annab $\frac{1}{3}$ tundide komplektist, abi aga $\frac{1}{2}$. Ainult siis võiks juhatajal rohkem tunde

olla, kui tal osa kooli juhatada on, nagu seda on algkoolid kuni 6-aastase koolisunduse elluviimiseni ja uuesti asutatud koolid.“

„Kaja“ 66. numbris arvustab R. V—s uut palgaseadust artiklis „Kooliõpetajate uue palgaseaduse eelnõu“ ja leiab temas olevat järgmised puudused:

1. Ei ole õige, et juba 6-klassikomplektilise algkooli juhataja on arvatud palga suhtes kõrgemasse liiki: „Kas koolis on viis või kuus klassikomplekti, selles ei ole töö suhtes kuigi suurt vahet, palgavahe on aga 1.500 mk. kuus... See määrus tooks riigile uusi kulusid: et saada kõrgemasse järku, paneks koolijuhataja kõik rattad käima, et kool tingimata kuue komplektiga töötaks... Väikesed klassid, selle asemel, et neid ühendada, tehakse iseseisvaks ja kooliõpetajate arv kasvab alatasa ilma tarviduseta. Ei aita ka määrus, kui palju lapsi tuleb ära mahutada ühte klassituppa, sest paljudes kohtades takistab kokkutõmbamist klassiruumide kitsikus“.

Kui aga klassiruumid on kitsad, nii et neis võimata on kahte klassi koos õpetada, siis sünnib ju väikeste klasside iseseisvaks tegemine ruumide kitsikuse pärast, mitte aga sellepärast, et juhataja tahaks 1.500 marka kuus rohkem palka saada. Klasside iseseisvaks tegemisel on ju kõigepealt pedagoogilised põhjused: suuremad tagajärjed koolitöös. Ja küsimuse otsustaja ei ole ju mitte koolijuhataja, vaid koolivalitsus. Milleks siis niisugune vaenu õhutamine kooli ja seltskonna vahel?

2. Kuueklassilise kooli juhataja ja õpetaja palga vahe olevat liig suur: katsega juhataja saavat 11.000 kuni 15.000 mk., õpetaja 9.000—13.000 mk.

Mitmelpool on see vahe veel suurem ja mõnel pool, näit. Viinis, ei anna juhataja ühtki tundi klassis, vaid tema ülesandeks on ainult kooli juhatamine.

R. Vs. leiab, et õpetajate palgad on 10% suuremad riigiametnikkude omadest, kuna eelnõu lubab anda lisatunde 25%—50% normaaltundide arvust ja kuna ka tegelikult tulevat iga õpetaja kohta 2—3 lisatundi, mille eest eraldi tasutakse. „Lisatundidega tuleb ükskord ometi lõpetada. Tuleb maksma panna põhimõte, et niipalju kui on koolis

klassikomplekte, niipalju kooliõpetajaid (ka keskkoolis?! E. M.) ja need peavad kõik töö ära tegema ilma lisatasudeta. Väikeste palkade juures olid lisatunnid arusaadavad, kui aga palgaolud tõusevad rahuldavateks, peab ka lisatasu kaduma. Igasuguse tähenduse tundide normeerimisel on kaotanud endine põhjendus, et kooliõpetaja ei suuda rohkem tööd teha kui 24 tundi nädalas. Tegelik elu on näidanud, et kooliõpetajad, kui nad lisatasu saavad, heameelega 32 ja rohkem tunde annavad. Peab nõudma, et korraliku palga eest ka täiel määral tööd tehtaks... Tundide arvu normeerimine on olnud meie koolide õnnetuseks ja temale tuleb nüüd radikaalselt lõpp teha⁴.

Et üksikud õpetajad annavad rohkem tunde, see on muidugi pahe, millega ei ole leppinud ka Õpetajate Liit, kuid ei olene ju õpetajaskonnast üksikute tunniahnete õpetajate tunniarvu piiramine. Kuid et üksikud isikud annavad „heameelega“ 32 ja enam tunde, see ei tõesta ammugi seda, et nad seda suudavad teha suure eduga ja kuigi mõni seda suudab, siis igatahes ei suudaks suurem osa õpetajaid seda mitte. Kui üksikud õpetajad on annud suurel arvul lisatunde, siis on see sündinud peaaesjalikult sellepärast, et ei ole saadaval olnud teist õpetajat, kes neid tunde võiks anda, või jälle on majanduslikud põhjused sündinud õpetajat end koormama suure tundide arvuga. Heameelega end keegi tundidega üle ei koormaks ja oma vaimlist kui ka füüsilist jõudu üleliia ei kulutaks. Üksikud tundidega ülekoormatud õpetajad ei tohiks ometi olla kõikide õpetajate ülekoormamise põhjuseks.

Kuid R. Vs. arvab, et iga õpetaja kohta tuleb 2—3 lisatundi. Kuidas on sellega lugu? Väikene arv lisatunde peab koolis olema, muidu ei saa õpetööd õpetajate vahel pedagoogiliselt jaotada. Ei ole, näit. pedagoogiliselt õige üht ainet kahe õpetaja vahel jaotada seks otstarbeks, et õpetaja saaks täis normaaltundide arvu. Sagedasti on sellepärast hädatarvilik õpetajale anda paar tundi üle normi. Alla normi aga kellelegi anda ei saa, sest siis ei oleks õpetaja enam määriline õpetaja.

Kahtlen aga, et üldkokkuvõttes iga õpetaja kohta tuleks 2—3 lisatundi. Et mu kahtlus õigustatud, selleks mõned näited:

Allpool ei võta ma arvesse uõpetuse tunde, sest õpetaja ei ole kohustatud neid andma ja peab ta oma normaalarvu tunde täis saama usuõpetuse tundideta.

A. Kolmeklassiline kool linnas:

Tundide arv	I klassis	22 tundi
„	„ II	22 „
„	„ III	23 „
	Kokku	67 tundi

Neist peab juhataja andma 20 „

Jääb anda kahele õpetajale 47 tundi, s. o. 23½ tundi kummalegi.

B. Viieklassiline kool linnas:

Tundide arv	I klassis	22 tundi
„	„ II	22 „
„	„ III	23 „
„	„ IV	28 „
„	„ V	28 „
	Kokku	123 tundi

Neist peab andma juhataja 16 „

Jääb anda neljale õpetajale 107 tundi, s. o. 26,75 tundi igale õpetajale.

D. Kolmekümneklassiline kool linnas:

Tundide arv	4 I klassis	88 tundi
„	„ 5 II	110 „
„	„ 6 III	138 „
„	„ 6 IV	168 „
„	„ 5 V	140 „
„	„ 4 VI	116 „
	Kokku	760 tundi

Neist peavad juhataja ja tema 2 abi andma 32 „

Jääb anda 27 õpetajale 728 tundi, s. o. 26,96 tundi igale õpetajale.

* E. Kahekomplektiline (4 klassil.) kool maal.

Tundide arv	I ja II klassis	22 tundi
„	„ III ja IV	29 „
	Kokku	51 tundi

Neist peab juhataja andma 26 „

Jääb anda teisele õpetajale 25 tundi

Ülaltoodud näidetest selgub, et neid lisatunde ei saa olla nii palju, et iga

õpetaja kohta tuleks 2—3 tundi. Näidete A. ja E. juures on õpetajail normaal tundidestki puudus käes ja B. D. juures tuleb lisatunde vähem kui 1 tund õpetaja kohta. Muidugi võib mõnes teistsuguste klasside koosseisuga koolis — kus on rohkem vanemaid ja vähem nooremaid klasse — tundide arv olla iga õpetaja kohta pisut suurem, kuid vahe tohiks olla väga väike, sest ka vanemaiski klassides on tundide arv ilma usuõpetuseta ainult 28—29. Nii on siis vaevalt usutav, et iga õpetaja kohta tuleb 2—3 lisatundi, mis tema palga teevad riigiteenija palgast 10% või 1000 marga võrra suuremaks. Et mõnes koolis on siiski rohkem lisatunde, tuleb sellest, et kool kas töötab rohkemal määral vanemate klassidega, või on jälle mõnel õpetajal normaalarvust vähem tunde, tähendab, koolis on tunniandjaid, kes ühtlasi ka klassijuhatajad ja sellega võimaldavad teistele õpetajaile saada rohkem lisatunde. $\frac{1}{2}$ —1 lisatund õpetaja kohta on aga hädatarvilik tundide jaotamisel ja ei saa temast kõnelda kui mingisugusest palga kõrgendamisest, sest 1) ei ole suurel hulgal õpetajaist ühtki lisatundi ja 2) oli lisatundide arv enne suurem, nii et õigemini võiks nüüd jutt olla palga vähendamisest. Ühe eelmise seadusega suurendati riigiteenijate tööaega. Samal ajal suurendati ka õpetajate töökoormat, s. o. tõsteti tundide arvu, kuid peale selle vähenes loomulikult ka lisatundide eest saadav tasu. Nii ei või siis kuidagi öelda, et õpetajad oleksid viimasel ajal olnud paremas seisukorras kui riigiteenijad. Kui nüüd uue palgaseadusega veel rohkem piiratakse lisatundide andmist, siis ei vaidle õpetajaskond sellele vastu, aga kui ainult nende töökoormat tahetakse raskendada tundide arvu suurendamisega, siis ei ole see igatahes õiglane.

Mis puutub nõudesse, et koolis olgu niipalju õpetajaid kui komplekte ja et igasugune tundide arvu normeerimine peaks ära jääma, siis oleks sel nõudel kokkuhoidmise mõttes alamates klassides ainult negatiivne tähtsus: alamates klassides tuleks siis õpetaja määraliseks arvata juba 22 tunni juures, kuna ta nüüd määralise õpetaja palga eest peab rohkem tunde andma. Ülemates klas-

sides ei saa aga paljudel põhjustel õpetajat siduda teatava klassiga. Peale selle ei õpeta kooli kõik õpetajad kõiki aineid (usuõpetust, saksa keelt, käsitööd, laulmist j. m.), mille tõttu sagedasti tuleb leppida tunniandjatega, kes mitte ei kuulu kooli määraliste õpetajate hulka. Jääb ikkagi tarvidus määrata kindlaks mingisugune norm, mis oleks aluseks õpetaja töötasu hindamisel. Tundide arvu normeerimisest ei ole üle saanud ka teisedki maad. Nii, näit., on Viini algkooli ülema-astme määralise õpetaja nädalatundide maksimum 24, alama astme õpetaja oma — 26 nädalatundi, s. t. õpetaja saab määralise õpetaja palga ka vähema arvu tundide eest, aga kui ta üle 24 või 26 tunni annab siis saab ta lisatasu üle maksimumi antud tundide eest.)*

4. R. Vs. leiab, et ei ole otstarbekohane lisatundidest ilma jätta ühe perekonna liikmeid õpetajaid, kes töötavad ühes koolis, sest paljudes kahekomplektiga neljaklassilistes koolides on mees ja naine mõlemad õpetajad ja ei ole teisi õpetajaid, kes annaksid lisatunnid.

5. R. Vs. on selle vastu, et riik võtab enda kanda suurema osa õpetajate palkadest, sest ainult siis, kui omavalitsus palga maksab kooliõpetajaile, on ta juba oma huvides sunnitud üleliigseid kooliõpetajaid likvideerima... Maaonnad peavad seda põhimõtet õigeks, et omavalitsus poole palka maksaks, nõuavad ainult, et valitsus võimaldaks selleks tarvisminevad summad kokku saada“.

Meile õpetajaile oleks ju ükskõik kes palga maksaks, aga häda on selles, et praeguse korra juures õpetajad on sagedasti pidanud kuud otsa palgata istuma. Ütelge praeguse korra ülistajad, mis on kindlustuseks, et tulevikus omavalitsustel seda sissetulekut võimaldatakse, et nad suudavad õpetajaile korralikult palka maksta, ja mis peavad õpetajad sel korral tegema, kui neid leivata jäetakse?

„*Däevalehe*“ 73. numbris kõneleb N. Kann „*Avalikkude õppeasutuste ja õiguslega erakoolide õppejõudude palga-*

*) Inglismaa algkooli õpetaja nädalatundide normaalarv on 25. E. M.

seadusest“ ja leiab sellel olevat järgmised puudused:

1. „Tallinna tehnikumi õppejõud on asetatud ühele astmele kesk- ja keskmiste kutsekoolide õppejõududega, kuna aga Tartu ülikooli õppejõududele on määratud eripalgaseadus. Tehnikumi ei ole niimetatud isegi seaduseprojekti pealkirjas“.

Tähtsam kui pealkirjas nimetamine on muidugi palga suurus, kuid ei ole täiesti õige, et eelnõu järele tehnikumi õppejõud on asetatud ühele astmele kesk- ja kutsekoolide õppejõududega, sest 1. tabeli lõpul loeme: „Tallinna tehnikumi direktori palk on ühe astme võrra kõrgem selles tabelis näidatud normist“ (s. o. kesk- ja kutsekooli juhataja palgast) ja tehnikumi õppejõud on paigutatud 2. tabelisse ühes väiksemate keskkoolide juhatajatega ja 2. tabeli lõpul loeme: „Tallinna tehnikumi õppejõududel, kellel doktori või sellele vastav teaduslik kraad, on palk kahe astme võrra kõrgem selles tabelis näidatud normist.“

2. N. Kann ei ole rahul sellega, „et meil ikka veel väga vähe vahet tehakse keskkooli ja algkooli õpetajate palgade vahel. . . Võrreldes algkooli õpetajate ja keskkooli õpetajate palgavaheleid näeme, et algkooli õpetaja, kes peale seminari lõpetamist õpetajaks hakkab, viie aasta jooksul juba 564.000 marka teeninud on. Tema seltsimees aga, kes ülikooli õppima läks, on samal ajal umbes sama palju oma hariduse täiendamise peale kulutanud. Ja kui algav keskkooli õpetaja ikka veel määralise õpetajana 14.000 marka kuus saab, on tema ametivend juba kaks kolmeaastast palgalisa saanud ja ülikooli haridusega õppejõud saab temast siis ainult tuhat marka veel rohkem kuus. . . Kutsega keskkooli õpetajad (kes ülikooli lõpetanud) peavad saama igal astmel kaks korda rohkem kui algkooli õpetajad, mitte aga poolteist korda rohkem. . . Algkooli õpetaja, kes praeguse kuueklassilise seminari on lõpetanud, saab esimesel õppeaastal juba (!) 9000 marka kuus (vist küll palju?! E. M.), või rehkendades endiste vene rubladega — 45 rbl. (vaevalt vastab 9000 mk. 45 rublale E. M.) ja ta palk tõuseb iga kolme aasta järele tuhande marga võrra kuus,

nii et ta kaheteistkümneaastase praktika järele saab 13.000 marka kuus või 65 rbl. Vene ajal oli rahvakooliõpetaja kõrgem palk 25—35 rbl. kuus. Keskkooli õpetaja, kes ülikooli on täielikult lõpetanud ja kes keskkooli õpetaja kutse omandanud, see on vähemalt neli — viis aastat rohkem õppinud ja seks vähemalt 400—500 tuhat marka kulutanud, saab esimese palgana algkoolis 12.000 marka ja keskkoolis 14.000 marka kuus. Kui keskkooli õpetaja kes ülikooli lõpetanud ja keskkooli õpetaja kutse omandanud, on 12 aastat teeninud, siis saab ta määralise õpetajana 20.000 marka kuus. Vene rublades teeks algaja keskkooli õpetaja palk välja 70 rubla ja kõige kõrgem palk 100 rubla. Sarnase palgaga määralisi keskkooli õpetajaid ei olnud Vene ajal üldse olemas. Siis algas keskkooli õpetaja palk 150 rublast või meie 30.000 margast kuus peale ja lõppes direktori palgaga, mis korteri, kütte ja valgustusega umbes 400 kuni 450 rbl. või mei rahas umbes 80—90 tuhat marka kuus välja tegi“

N. Kanni kirjutise puhul võtab sõna —K „Rahva Sõna“ 14. numbris (artiklis „Uus õpetajate palgaseadus“), kes muu seas kirjutab:

„Direktor N. Kann kirjutab eilses „Päevalehes“ uue palgaseaduse kava maha selle sõna täies mõistes. Ja mis pärast? Kuulake — algkoolide õpetajate palgad olla liiga lähedased keskkoolide õpetajate omadele. Võib olla, oleks hra K. lausa hüüdnud, et nad liiga kõrged on. Sest mõtelge — õpetaja saab 9000 marka kuus, peab sellest elama, korterit pidama. — Ta läheb ju lausa rikkaks. Kas nii, herra Kann?

On tõsi, Vene võimude ajal olid keskkoolide õpetajate palgad algkoolide õpetajate omadest märksa kõrgemad — meie ei vaidle vastu, et see nii ei olnud. Kuid herra Kann! Ennem ilmasõda võis algkooli õpetaja perega 20—30 rublaga ikkagi ära elada, nüüd aga pole see 9.000 marga juures mitte nii hõlbus.

Eriti asi ei seisa selles. Nende ridade kirjutaja ei eita, et keskkoolide õpetajate palgad on madalad. Kuid see ei tähenda veel, et need algkoolide õpetajail kõrged oleksid. Uus palgaseadus on väljatöötatud liiga tagasihoidlikult,

ta ei rahulda praegusel ajal minimaal-seid nõudeid. Usun, ka Teie asute sel-lel seisukohal.

Kui leiate, et keskkoolide õpetajatele on tehtud ülekohut uues palgaseaduse kavas, miks peab seda siis just algkoo-lide õpetajate arvel muutma hakkama. Kas ei oleks õiglasem, kui Teie ära näitaksite tõsiasja, et uued palgad vae-valt rahuldavad ning neid tuleb tõsta nii ühes kui teises liigis. Nõudke kesk-koolide õpetajate palgade revideerimist, kuid ärge tehke seda nooremate ameti-vendade arvel.

Teie kaebate, et nõutakse lisa vähe-mapalgalistele. *Võimaldage neile inim-vääriline elamis-võimalus* — on see üle-kohtune või liialdatud nõue.“

N. Kanni kirjutisele oleks teha veel mõned ääremärkused. Huvitav on, et N. Kann toob võrdluseks vene „head aega“, kus üldse olid suured vahed ülemat ja alamat sorti inimeste vahel, kus kees võitlus „valge“ ja „musta kondi“ pärast, kus rahvakooliõpetaja oli „must kont“ ja keskkooliõpetaja „valge kont“. Miks ei toonud ta võrdluseks näiteid mõnest demokraatlikumast riigist, selle asemel, et pöörda ihaldavad pilgud tsaariaegse Venemaa poole? Võtame võrdluseks kas või Inglismaa. Läi-nud aastal kogus Eesti Õpetajate Liidu juhatus teateid tähtsamate kultuur-maade õpetajate palgade kohta ja Ing-lismaa õpetajate palgade kohta on Liidu juhatusel järgmised andmed:

Diplomeeritud algkooliõpetaja palk kõige odavamas (I) elukallidusraioonis on: meesõpetajal 192 naelstr., nais-õpetajal 180 naelstr. aastas. Kutselise keskkooliõpetaja kõige odavam palk provintsis on: meesõpetajal 234 naelstr., naisõpetajal 216 naelstr. aastas. Need on inglise alg- ja keskkooliõpetajate kõige odavamad palgad. Palgad tõusevad elu-kallidusraioonide ja teenistusaastate järe-le. Selle järele oleks diplomeeritud alg-kooliõpetaja kõrgem palk (kõigi teenistus-aastate väljateenimise järele ja kõige kal-limas elukallidusraioonis): meesõpetajal 408 naelstr., naisõpetajal 324 naelstr. aas-tas. Ja kutselise keskkooliõpetaja kõrgem palk Londonis (kõige kallimas elukallidus-raioonis) kõigi teenistulisade väljateeni-mise järele: meesõpetaja 528 naelstr., naisõpetajal 420 naelstr. aastas.

Igaüks võib siit isegi kergesti välja arvata, mitu korda on inglise keskkooli-õpetajate palgad kõrgemad algkooli-õpetajate omadest. Meie alg- ja kesk-kooliõpetajate palgade vahe on uue seaduse järele igatahes märksa suurem.

Ja Venestki eeskujusid otsides, ei ole N. Kann arvestanud mitut asjaolu.

30 rubla kuus saaja algkooli õpetaja oli vähema haridusega kui praeguse seminari lõpetaja, kes oma hariduselt läheneb vene intstituudi lõpetajale. Instituudi lõpetajad aga algasid oma karjääri harilikult linnakoolis (городское училище по положению 1872 г., hiljemalt высшее начальное училище) ja lõpetasid selle sagedasti õpetajate-seminaris või rahvakoolide inspektorina.

Veneaegsel algkooliõpetajal oli töö-aasta 2—3 kuud lühem kui keekkooli-õpetajal. Meil aga on tööaasta linnades ühepikkune nii alg- kui keskkoolis ja ka maal on tööaeg ainult pisut lühem.

N. Kann võtab algkooliõpetaja maalt (ministeeriumikoolist) ja keskkooliõpe-taja linnast. Linna kroonualgkoolides ja ka linna-alkoolides oli palk kõrgem kui 30 rubla kuus. Ja ka maal oli sel palk märksa kõrgem kui 30 rubla kuus, kui arvesse võtta asjaolu, et peale palga oli algkooliõpetajal korter, kütte ja valgustusega ja tema kasutada kooli aiamaa.

Kutsega keskkooliõpetaja alam palk uue palgaseaduse eelnõu järele on 14.000 marka, seminari haridusega algkooliõpe-taja alampalk 9000 marka, s. t. keskkooli-õpetaja palk on enam kui 50% suurem alg-kooliõpetaja palgast, kuna see, näiteks, Inglismaal on — nagu nägime — ligikaudu ainult 25% suurem. Kutsega keskkooliõpe-taja maksimaalne palk on 20.000 marka, kutsega algkooliõpetaja maksimaalne palk aga 13.000 marka, s. t. keskkooliõpe-taja maksimaalne palk on ka üle 50% alg-kooliõpetaja maksimaalsest palgast suu-rem. See vahe ei ole väike. Arusaama-tuks aga jääb, kust võtab N. Kann, et keskkooliõpetaja pärast 5 aastat üli-koolis viibimist keskkoolis tööle asudes ainult 1000 marka rohkem saab, kui tema ametivend algkooliõpetaja, kes sel ajal on jõudnud 2 teenistuslisa saada. See ei ole ju täiesti õigegi, et 5 aastaga jõutakse saada 2 teenistuslisa, sest sel-leks läheb vaja 6 aastat, aga oletame, et ta jõuaks. Kuid siiski saaks algkooli-

õpetaja ainult 11.000 marka, mis on vähem 14.000 margast keskkooliõpetaja algpalgast mitte 1000-de vaid 3000-tuhanda marga võrra. Ja iga kolme aastaga suureneb alg- ja keskkooliõpetaja palkade vahe, kujunedes lõppeks 7000-margaliseks.

Meil on kasvanud tung kesk- ja kõrgema hariduse järele. Kurb oleks, kui selle põhjuseks oleksid ainult veneaegsed kõrged palgavahed. Suurtele hulkadele kõrgema haridusega isikuile demokraatlik Eesti ei saa pakkuda niisuguseid eesõigustusi ja elumõnusi nagu seda võis teha tsariaegne Vene, sest demokraatliku riigi ülesanne on hoolitseda võimalikult suurema hulga kodanikkude inimvääriliku elu võimaluse eest.

„Kaja“ 87. numbri artiklis „*Ei ole rahul palgakõrgendusega*“ arvustab Klm. Eesti Õpetajate Liidu märgukirja palgaseaduse asjus, teeb etteheiteid Õpetajate Liidule, et see nõudvat õpetajaile liiga suuri palganorme. „Kõigi nende palgakõrgenduste nõudmiste ja töövähendamise juures lähevad õpetajad ikka välja sellest seisukohast, nagu oleks neil seljataga mõni Schweitsi või Hollandi suurune riik, et muud kui nõua aga teiste eeskujul. Teadagi on meil õpetajate palgad madalamad kui näit. Schweitsis, Inglismaal j. m. Kuid selge on ju igaühele, et meie sarnaseid palkasid maksta ei suuda. Siin ei ole tegemist mõne miljoni margaga, vaid kui näit. igale õpetajale kuus tuhatki marka juure lisada, siis teeks see aastas 6000 õpetaja kohta 70—80 miljoni marka. Peaks ju ometi teadma, et vaevalt 1½ miljoni elanikuga riik kaugeltki seda ei suuda, mis suured ja vana kultuuriga riigid. Inglise ja ameeriklane võivad imestada, et nii väike riik üldse omaga välja tuleb. Kõige madalam palk algkoolis on uue palgaseaduse järele mõeldud 7000 mk. kuus. See on samapalju kui said õpetajad enne ilmasõda Vene ajal. Sellest ajast saadik ei ole meie kuigi palju jõukamaks läinud“.

See on igatahes kaaluv põhjus, kui öeldakse, et õpetajate palgad ei ole ju meil küll suured, kuid meie väike riik ei jõua suuri palku maksta. Kui ei suudeta, siis peame sellega leppima. Kuid Õpetajate Liit on ju peaaesjalikult seda rõhutanud, et õpetajate tasunormid

jäid enne ja jäävad ka uue eelnõu järgi maha teiste, vastava eriharidusega ja vastutusega riigiteenijate palganormidest. Kui ühelele riik suudab maksta rohkem, siis ta peaks ka teistele rohkem suutma maksta. Miks siis just haridustööd meil madalamalt hinnatakse? Klm. arvab, et 7000 marka võrdub veneaegse õpetaja palgale. See ei ole aga õige, sest vene ajal võis õpetaja palgaga ikkagi ära elada, kuna 7000 margalise palga juures see on väga raske. Linnaõpetajate palgad olid vene ajal 50—100 rbl. kuus ja maaõpetajail oli peale rahapalga prii korter, kütte ja valgustusega ja kooli juures olev maa tarvitada. Nii et veneaegse algkooliõpetaja palga koguväärtus oli kaugelt suurem praegusest 7000-dest margast. Töö on aga praegu palju raskem ja nõuab õpetajalt tööd oma hariduse täiendamise alal. Ainult see, kes ise praegusel ajal koolis on õpetanud, mõistab õiglaselt hinnata õpetaja rasket tööd.

Edasi on artikli autorile see võõrastav, et Õpetajate Liit peab liiga suureks õpetajate nädalatundide normaalarvu.

„Peab küll arvama, et Õpetajate Liit siin niisama moe pärast kisa teeb ja lihtsalt ette küsib. Uus palgaseadus määrab nädalatundide normaalarvuks maal asuvas algkoolides 28, linna algkoolides 26, kesk- ja kutsekoolides 24... Õpetajate Liidule soovitaksime tähelepanelikumalt lugeda oma enese häälkandjat „Kasvatust“. Ja nimelt Schweitsi koolioludest. „Kasvatus“ kirjutab mitmes numbris, et Schweitsis on algkooli õpetajate tööaeg aastas hulga pikem ja töötunde nädalas kaugelt rohkem kui meil. Nii on Luzerni algkoolides tundide arv nädalas 30. Zürichis on õppeaasta tervelt 8—9 nädalat pikem meie omast ja õpetajate tundide arv jällegi 30 nädalas. Isegi kõrgemas tütarlaste koolis Zürichis on õpetaja nädalatundide arv 26... Nii väikest nädalatundide arvu, nagu meil praegu on, ei tea „Kasvatus“ nimetada üheski Schweitsi koolis. Aga meil sõandab Õpetajate Liit esile tuua nõudmise, et õpetajatel olgu lühem tööaeg kui Schweitsis. Kui meie oma keskkoolide laiutamisega Euroopa üle löime, siis tahab vist Õpetajate Liit sedasama tundide arvuga teha“.

Klm. soovib Õpetajate Liidule lugeda tähelepanelikumalt oma häälekandjat. Kuid kas on siis Liit kunagi öelnud, et Zürichi ja Luzerni algkoolide õpetajate nädalatundide normaalarv ei ole 30? Teame seda väga hästi, et see nii on. Ainult vanemate õpetajate nädalatundide arv on seal väiksem. Kas aga Klm. teab, missugused on näiteks Zürichi algkoolides õpetaja töötajad? Olen üle nädala viibinud Zürichi algkoolides ja võin neist mõnda jutustada. Võtame, näit., töö alamates klassides. Õpilaste tundide arv nädalas on 18–24. Kuid et õpetajal on nädalas 30 tundi, mis ta harilikult annab ainult oma klassis, siis on tal võimalus muidugi väikest klassi jaotada kaheks rühmaks (nõrgemate ja tugevamate rühmaks), ja raskemais aineis tõstab ta kummagi rühmaga eraldi, s. t. üks rühm tuleb varem kooli ja lahkub ka varem koolist, teine tuleb ja lahkub hiljem, ja ainult osa aega töötavad mõlemad rühmad koos. Juba niigi on normaalgkoolist kõrvaldatud ja õpivad erilises kasvatusasutistes kõik õpilased, kellel on mingisugused defektid — vaimlised, kehalised, moraalsed — ja õpilaste tasapind on selle tõttu enam-vähem ühtlane, aga klassi kaheks rühmaks jaotamise võimalus loob veel soodsamad tingimused edukaks tööks. Õppekava on seal väiksem kui meil, kooliruumid väga head, lapsed terved ja hästi toidetud ja rietatud, lastevanemad palju intelligentsemad ja koolile vastutulelikumad kui meil, ulakaid lapsi ei paistnud üldse silmagi — kõik see teeb ka õpetaja töö palju kergemaks. Ja õpetaja saab seal anduda oma täie tööjõuga koolitööle, sest palgaolud on seal väga palju paremad kui meil.

Aga Õpetajate Liit tunneb peale Schweitsi ka teisi riike, kus õpetajate nädalatundide arv on vähem kui 30, näit. Inglismaa algkoolides 25 (ja sellest on rääkinud ka Õp. Liidu häälekandja) ja Viini algkooli ülemais klassides 24, alamais klassides 26, nagu sellest eespool kõneldud. Ja neiski koolides on õpetaja töö ja palga-tingimused palju soodsamad kui meil.

Nii siis arvan, et „Kaja“ artikli autoril ei ole põhjust ette heita Õpetajate Liidule, et ta tähelepanelikult ei loe oma

häälekandjat. Küll on aga meil põhjust „Kaja“ artikli autorile ette heita, et ta „Kaja“ tähelepanelikult ei ole lugenud. „Kaja“ s. a. 82. numbris ilmus ju artikkel „Kooliõpetajad protesteerivad“, milles teatatakse, et õpetajad sellepärast protesteerivad, et „maal asuvais algkoolides tahetakse nädala normaaltundide arvu praeguse 28 pealt suurendada 30-ni (minu kursiiv, E. M.); linna algkoolides 26 pealt — 28-ni; keskkoolides 24 pealt — 25-ni ja õpetajate seminarides ning seminari harjutuskoolides 18 pealt — 20 tunni“. Need arvud on ikka pisut teistsugused kui need, millega opereerib Klm. „Kaja“ 87. numbris. Klm. räägib praegu maksvast nädalatundide arvust. Õpetajate Liit on oma märgukirjas aga selle vastu „protesteerinud“, et uue seadusega jällegi suurendatakse õpetaja nädalatundide arvu. Ja nädalatundide arvu suurendamise vastu on õpetajakonnal esitada kaaluvaid vastuväiteid.

Õpetajate nädalatundide arvu on Riigikogu juba suurendanud 1923. aastal: tõstnud maa-alkoolide õpetajate nädalatundide arvu 24-lt 28-ni, linna-alkoolide õpetajate nädalatundide arvu 24-lt 26-ni. Tol korral võis nädalatundide arvu tõstmist teataval määral põhjendada sellega, et ka riigiteenijale oli tõstetud tööaega. Nüüd aga leitakse, et üksi õpetajad teevad liiga vähe tööd.

Endises tunnikavas oli üksikuile klassidele määratud nädalatundide arv suurem kui praeguses tunnikavas, ja selle tunnikava alusel töötati ka enne 1923. a. palgaseaduse maksmahakkamist, mil kõigi õpetajate nädalatundide arv oli ainult 24 (peale väheste erandite, kus see arv oli veel väiksem). Riigikogu suurendas 1923. aastal õpetajate nädalatundide arvu, haridusminister Lattik aga vähendas hiljem uutes tunnikavades klasside nädalatundide arvu. Ja nüüd tahetakse veelgi suurendada õpetajate nädalatundide arvu ja, võib olla, vähendab haridusminister jällegi klasside nädalatundide arvu. Need kaks asja on aga loomulikult teineteisega seotud: klasside tundide arvu vähendamine ei tarvitseks esile kutsuda õpetajate tundide arvu suurendamist vaid vähendamist. Ja praegu ei ole sugugi tarvidust õpetajate nädalatundide arvu tõsta, sest et üldiselt on

meil koolides ainult nii palju ülenormitunde, kui palju on hädatarvilik selleks, et õppetööd õpetajate vahel otstarbekohaselt jaotada, nagu sellest eespool selgub. Muidugi on olemas üksikud erandid, kuid nendega ei põhjendata üldiseid seisukohti. Ülenormitunde on meil üldiselt ehk vast umbes nii palju, kui meil on usuõpetuse tunde või pisut rohkem. Aga usuõpetuse tundide andmine ei ole ju õpetajaile kohustav. Mis siis, kui õpetajaskond — kui neile töökoormat suurendatakse — loobub usuõpetuse tundide andmisest? Muul viisil nad oma üleliigset töökoormat vähendada ei saa, aga usuõpetust andma ei ole nad kohustatud. Siis on õpetajate tundide arv küll üldiselt vähem kui normaal-tundide arv uue kavatsetava palgaseaduse järele, kuid õpetajad jäävad ikkagi määralisteks õpetajateks, sest ei või ju teha õpetajate määraliseks õpetajaks saamist olenevaks tundide andmisest, mis ei ole õpetajale kohustavad, nii et usuõpetuse tundidest loobumisega ei kaotaks suurem osa õpetajaid aineliselt midagi, küll aga oleks nende töökoorem kergem. Huvitav oleks siis näha, kas kirikuõpetajad ka hakkaksid tasuta usuõpetust andma, nagu seda suur osa õpetajaid siiani kooli huvides on teinud. (On ju nende koolide õpetajad, kus tundide arv ühes usuõpetusega ei ole tõusnud üle normaaltundide arvu, usuõpetust kui mitte kohustavat ainet täiesti tasuta annud, või annud poole tasu eest, kus tundide arv tõusnud ainult 1 tunni võrra üle normi). Praegu on ju küll mitmes koolis ühes usuõpetusega, läbistikku üle 2 ülenormitunni õpetaja kohta ja on sellega siis ka usuõpetuse tunnid tasuta, kuid uue palgaseaduse alusel peaks suurem osa õpetajaid neid tunde tasuta andma, sest et ülenormi tunde nii palju ei jääks, kuipalju on usuõpetuse tunde, nii et uus palgaseadus rakendaks suurema osa õpetajaid tasuta asja teenistusse, millesse neid rakendada ei saa meie põhiseaduse alusel. Arvan, et eestulev õpetajate üldkongress oskaks seda vääriliselt hinnata ja sellest vastavad järeldused teha.

Nagu nägime, on ka mujal maades õpetajate normaaltundide arv vähem kui meil, selle peale vaatamata, et meie

õpetaja töötingimused on eriti rasked. Meie õpetaja õlul lasub raske kooli-uueendustöö, kasvatustöö on raske, eriti linnades, kus palju ulakaid õpilasi, maal on õpetajail palju seltskondlikku tööd, linnades jälle töö õppeainete sektsioonides. Kelle õlule tahate panna kõik selle kõrvalise töö, mis õpetaja praegu peab tegema, kui teie tema klassitöö suurendamisega tema nii kui nii suurt töökoormat veel suurendate? Ja mis-suguste raskustega peab võitlema oma töö juures eriti eesti kooli õpetaja, see peaks teada olema. Kus on see suur vastutulelikkus kooli vastu (nagus ee on mujal), kus õpetajaid igal sündsäl juhul ajakirjanduses ja seltskonnas hurjutatakse ja mõnitatakse. Välismaal ei tunta kahe vahetusega koole, meil töötab Tallinnas peaaegu iga avalik kool kahe vahetusega, hävitades õpilaste ja õpetajate tervist ja energiat. Missugused on meie koolide ruumid, maakoolide õppevahendid, õpetajate korterid? Kuidas kisub kollane ajakirjandus ja soperkirjandus kõike seda maha, mis kool püüab üles ehitada? Teie, kes te kaugel olete õpetaja tööst, leiate meist ainult halbusi. Näete ainult vigu, aga ei näe seda suurt võitlust, mis õpetaja peab pidama halli igapäevsusega. Ja tasuks meie raske töö eest mõnitada meid ja loete halvemaks kui teisi teenijaid (riigiteenijaid), kellele palka kõrgendatakse ilma töökoorma suurendamata. Juba aasta otsa äratatakse seltskonnas opositsioonilist meeleolu õpetajaskonna vastu, kuna alatasa räägitakse õpetajate (muidugi ühtlasi ka riigiteenijate) palgakõrgendamise kohta. Töökoorma suurendamisega ei jää aga sellest palga „suurendamisest“ peaaegu midagi järele. Üsikuil õpetajail ei ole see „suurenemine“ sugugi suurenemine, vaid õieti tunduv vähenemine, võrreldes läinud aastal saadud palgaga. Tõestan seda järgmise faktiga. Tallinna ühe suurema kooli juhataja kuupalk oli vana palgaseaduse järele 15.300 mk. Uue palgaseaduse alusel on ta palk 18.500 marka kuus, s. o. 222.000 marka aastas. Kui sellest maha arvame 10% korteriraha, saaks ta rahas 199.800 marka. Läinud aastal sai sama juhataja 15 kuu eest ühes linna 5%-lise lisaga ja perekonnaabirahaga, mis nüüd ära

jääb, 215.038 marka ja peale selle piii korter kütte ning valgustusega, mille hinnaks arvatud 38.556 mk. Sellega oleks raha-palk uue palgaseaduse alusel vähem 15.238 mk. aastas või 1270 mk. kuus. Palk uue seaduse järele on õieti veelgi vähem, sest läinud aasta palga hulka ei ole arvatud mõne lisatunni eest saadud tasu. Kuna uue palgaseaduse maksma hakkamisel lisatundide tasu muidugi ära jääb, siis on palgaraha veelgi suurem.

„Õpetajate palgaküsimuses!“ kõneleb ka D „Maa“ 137 numbris. Ta teeb seda nii mõnitavas toonis, et õieti raske on temaga vaidlema hakata. Juba pealkiri: „Eesõigustatud hädaldajad. — Eeskuju-lik kool —“ õpetaja ühetunnilise tööpäevaga. — Teenitakse mitmekordseid palku“.

Mis on see muu, kui õpetajaskonna mõnitamine rahva ees?! D peaks teadma, et on koole, kus mitte üksi juhatajal, vaid ka õpetajal ei ole rohkem kui 6 tundi nädalas ja keegi ei hakka nende arvel mõnitusi jagama. Riigiteenijad on läinud aasta jooksul sagedasti oma pal- kade pärast hädaldama pidanud, iga- tahes rohkem kui õpetajad, ja pole neid keegi sellepärast „eesõigustatud hädal- dajaiks“ nimetanud. Ka kristlased on kirikumaae pärast hädaldanud, asu- nikud ja mitmed teised riigilt miljoneid „välja hädaldanud“. Tähendab, hädal- damine pole olnud kellegi eesõiguseks. Ja mitmekordse palga teenijaid tuleb kõigepealt mujalt otsida.

„Hädaldajad pole vist mitte tõsised töömehed-õpetajad, kes sagedasti mitu- kümme tundi nädalas teevad selts- kondlikku tööd ilma mingi tasuta (Dema- googia maaõpetajate ees! Kahjuks, on õpetajate Liidu juhatusel hulk hädal- davaid kirju just maaõpetajailt E. M.), vaid härrasmehed-õpetajad, kes kuidagi upitunud eesõigustatud seisukorda ja tahavad seal edasi püsida, nõudes tasu iga suu- ja jalaliigutuse eest“.

Kes on need „härrasmehed-õpe- tajad“? Kas Liidu juhatusel liikmed? Nad on samasugused õpetajad kui teisedki. Nende hulgas on alg- ja keskkooli õpe- tajaid. Kui D. viimaseid härrasmeesteks arvab, neid mõnitab, kas leiab ta siis otstarbekohasemaks, et keskkooliõpe-

tajaid ei peaks olema Õpetajate Liidus, või on ta üldse keskkooliõpetajate insti- tuutsiooni kui sarnase vastu, ja leiab, et Eesti peaks läbi saama ilma keskkooli- õpetajateta. Ükski Õpetajate Liidu juha- tuse liige ei ole upitunud õpetajaskonna juhtide hulka, küll on aga nende ridade kirjutaja ja paljud teised juhatusel liik- med mitu korda tahtnud lahti saada Õpetajate Liidu juhatusel, kuid ikka on neid palutud edasi töötada. Juhatusel liikmed oma töö eest mingisugust tasu ei saa.

D. leiab, et õpetajate palgaküsimust „tuleb siiski kaaluda, sest see on saan- nud algatuse rahaministrilt, s. o. väljas- poolt hamini võimkonda, ja on selle- pärast liig üldine“.

Omapärane argumentatsioon: küsi- must tuleb ainult sellepärast kaaluda, et ta on üldine, ja üldine on ta selle- pärast, et ta on väljaspool hamini võim- konda, et ta on algatatud rahaministri poolt!

D. kahjatakse, et rahaminister ei ole algatanud teist „üldist“ küsimust, 2 semi- nari sulgemist, siis oleks saanud D. ka seda küsimust „kaaluda“, kuna ta ju võib „kaaluda“ ainult „üldiseid“ küsi- musi ja küsimus on ju ainult siis üldine, kui rahaminister selle algatab! Siiski ütleb ta avansina selle küsimuse kohta ette oma kaaluva sõna, et „sellega või- daks riik kuni 20 miljoni, kuna tunni- arvu teatava suurendusega vaevalt pool miljonit võidetaks.“

D. leiab mujalgi kärpimise võimalusi ja need on järgmised:

1. Seminari algkooli õpetajate tun- dide arv, mille rahaminister on tõstnud 18 pealt 20 peale, olevat veelgi liiga väike, sest Tallinnas andvat mõned õpetajad 40 tundi nädalas ja seminari algkooli õpetajad võiksid nii kahekordse palga teenida. „See seminaride eesõigus on ülekohtune, nimelt semin. harjutuskoolis, kus töötavad praktikandid ja õpetajate tööks sageli ainult pealtkuulamine on“.

Kui palju D. tahab tunde määrata semin. harjutuskoolide õpetajaile, seda ta ei ütle, nähtavasti 40, sest ta arvab ju, et mõned õpetajad 40 tundi nädalas annavad. Lugu on aga nii, et Tallinna seminari õpetajad, kes õpetavad semi- naristidele aine metoodikat, on ühtlasi

ka selle aine õpetajad harjutuskoolis, ja kui praktikant töötab harjutuskoolis, siis õpetaja-metodisti ülesandel ja ei kuula õpetaja-metodist praktikandi tööd mitte sellepärast pealt, et ta ise ei viitsi harjutuskoolis õpetada, vaid et ta peab võimalusi andma praktikandile juba seminaris ette valmistuda tulevale tegelikule tööle. Teisele tööd kätte juhataja, seda pealt kuulata ja pärast selgitada, mis-sugused vead ja head olid sel tööil, on palju raskem ja aegaviitvam töö, kui ise klassis tunde anda. Sellepärast ongi seminari õpetaja-metodisti töötundide arv ka seminari harjutuskoolis teisiti normeeritud kui teistel algkooliõpetajail. Mõne teise seminari harjutuskoolis on asi küll pisut teisiti korraldatud, kuid igatahes on ikkagi harjutuskooli õpetajal rohkem tööd praktikandile tunni teemi seletades, tema tööd tunnil jälgides ja pärast tehtud tööd hinnates kui harilikul õpetajal. Praktikandi töö on enamasti ka vähema väärtusega. Ei jõuta teemi täiesti lõpule viia, või tehakse töö pealiskaudsemalt. Harjutuskooli õpetaja — olgu ta ühtlasi metodist või eriline õpetaja — on aga vastutav õpilaste üldises edus ja ta peab seda teistel tundidel püüdma tasa teha, mis praktikandid halvasti on teinud.

2. D. leiab, et see ei ole loomulik, et seminari harjutuskooli juhatajal on vähe tunde — 6 tundi nädalas, s. o. 1 tund päevas. „Sellejuures tal juhataja tööd õieti ei olegi, sest see on seminari direktori ja kantselei hooleks. See ühetunnilise tööpäeva mees võiks ilma suurema vaevata teenida viiekordse palga, sest 30 tundi nädalas — see alles on maaõpetaja tunninorm“.

Soovitaksin D—le hakata selleks „ühetunnilise tööpäeva mehaks“. Ta saaks siis kõigepealt palju reisida ja ka tarkust koguda, sest ühe tunniga päevatöö tasa teha, saaks ta ju ainult seminari harjutuskoolis ja sellepärast peaks ta korruga olema viie seminari

harjutuskooli juhataja. Kell 8 hommikul oleks ta siis Haapsalus, kell 9 — Tallinnas, kell 10 Rakveres, kell 11 Tartus ja kell 12 Võrus... Või pretendeerib ta ühtlasi ka seminari direktori kohale, et ühes kohas järgimööda 2 tundi tasa teha? Juhataja ülesanded on tema meelest nii kerged, et neid kantselei täita võib.

3. D. arvab, et väikeste ühekomplektiliste koolide juhatajaile ei ole vaja tunninorme vähendada ja rohkem palka maksta. Pealegi olevat nad enamasti ka põllumehed ja saavat sealt kõrvalissetulekut.

Ühekomplektilistes koolides on sagedasti sellepöolest raskem, et tuleb üksi töötada mitme klassiga koos, tuleb üksi täita kõik need ülesanded, mis muidu on jaotatud kahe või mitme õpetaja vahel.

4. D. ei leia õige olevat, et 6-komplektiliste algkoolide juhatajad on arvatud kesk- ja kutsekoolide juhatajatega ühele astmele. See olevat „linnaõpetajate eesõigustamine, kus rohkesti kuuekomplektilisi algkooli“.

Miks ei või siis kuuekomplektilise algkooli juhataja olla ühel astmel 5- või vähema -komplektilise kesk- või kutsekooli juhatajaga? Algkooli juhataja töö on mõnes tükis raskem: tal ei ole asjaajajat, ta peab ühtlasi hoolt kandma kehvade õpilaste toetamise eest (nõuab ju selle küsimuse lahendamine algkooli juhatajalt palju hoolt ja vaeva), tal tuleb rohkem tegemist teha ulakate õpilastega jne.

5. D. ei ole rahul, et „seadusprojekt määrab seminaride juhatajaile algkooli töö eest keskkooli õpetaja palga, s. o. suurendab veel seminaride eesõigusi.“

Kui õpetaja-metodist on õigustatud saama töö eest seminari harjutuskoolis samasugust tasu kui töö eest seminaris, siis on õigustatud saama samasugust tasu ka seminari juhataja.

Kirjandusest.

Liisa Perandi. Sinimäe Eeva.

Novellid. Noor-Eesti kirjastus, Tartus 1926.
166 lhk.

Liisa Perandi kuulub algajate, kuigi mitte noorurite hulka. See on alles teine raamat, mis temalt ilmunud (esimene oli „Vabanaine“) ja teist korda peab arvustus konstateerima, et luuletaja Ado Reinwald oma tütrele annet pärandanud. Perandi'l ei puudu hea tähelepanuvõime, mis peatub heal meelel inimeste ja nende suhete juures. Tal on elavust jutustuses ja fantaasiat. Tema ande areng on aga jäänud peatuma külakultuuri tasapinnale või veerandsada aastat tänapäevast taha. Seal on ta oma ideelisegi maailmaga. Hoolimata kõigest võib tema elava sündmustikuga novelle, mis on tõepoolest külajutud, lugeda huvi ja isegi hardusega, sest nad viivad meid ajajärgu hingeellu, mida enam ei ole, mis oli kirjaniku lapsepõlves. See on ajajärk ja hingeelu, mida veel ei sõjad ega revolutsioonid pole puutunud.

Novell „Sinimäe Eeva“ kõneleb talutütrest, kes armastab vaest sulast, aga vanemate sunnil läheb „rikkale“. Abielu osutub õnnetuks, aga kirjanik lasseb, endise aja juttude nõude kohaselt, Eeva lõppeks ometi õnne leida oma vaese sulasega. Novell „Õetapja“ kõneleb talunikust, kes kadedusest tappis oma haige õe, ise sellest päevaaramatus pihib ja enese viimaks politseile üles annab. See kriminaalpsühholoogiline aine on Perandi'le liiga raske, ta ei suuda õetapja tegu meile küllalt usutavaks teha.

Oskar Luts. Ants Lintner.

Jutustus. Noor-Eesti kirjastus, Tartus 1926.
102 lehek. Hind 125 m.

Selle jutustuse ainestik ja sõlming pretenteerib suurema ruumi peale. Siin esitellatakse meile üliõpilane Lintner, kehaliselt ja vaimliselt kohmakas pöpsipoeg, ja viiakse kohe „kaasvõitlejate“ seltskonda. Seal tutvume mitme huvitava üliõpilastüübiga, lootes neid veel sagedasti näha. Aga kirjanik jätab nad

unarusse peale naisüliõpilase Lea lltali, kelle püünesse kohtlane Lintner langeb. Samuti jätab kirjanik unarusse mõne teise tegelase, keda jutustuse käigul meile tutvustab, kuigi põhjusest ja tarvidusest. Suuremaks ja ühtlasi suurimaks puuduseks tuleb pidada peategelaste hingeelu nõrka põhjendust või põhjendamatus. Pankrotti jääv maa- ja veskiomanik, endine rikas lltal püüab tütre Lea läbi vaese Lintneri enesele väimeheks! Nagu „Andrese elulooski“ saab noormehe õnnetuse põhjuseks abielu oma jumaldatuga, peamiselt aga ämm. Väikekodanlikus ilmas, kus õnne ja õnnetuse mõiste üldse primitiivne, kus suurt ilmamuret õnnetuseks tarvis pole, seal võib muidugi ämm sümboolse ja peaaegu koomilise tähenduse omada, aga ometi ei suuda meile ei Andrese ega Lintneri abielu-draama sügavat elamust anda. Jutustuse lõpu-poolel on otsadega liiga rutates kokku veetud.

- Hoolimata kõigest loeme „Ants Lintneri“ huviga, isegi osavõtuga, sest kirjanikul on olnud tema tegelased südame lähedal, kuigi ta nende hingeelu pole maldanud hoolsalt jälgida.

Ioel Lehtonen. Putkinotko.

Kujutus laisast viinahangeldajast ja kohtlasest härrast. Tõlk. K. Vanik. Noor-Eesti kirj. Tartus, 1926. 401 lehek. Hind 375 m.

See on teos, millega võrdlemiseks meil teisi ei ole. Meil on juba küllalt külaromaane, aga tõeline külarealism puudub meil veel. Puudub nimelt külavõi maaelu täpis kirjeldus, on antud ainult ainult inimeste hingeelu ja seegi sagedasti kabinetis välja mõelduna. Lehtonen võtab enesele kitsa piirkonna ja vähe tegelasi, aga neid vaatleb ja kirjeldab ta haruldase hoole ja armastusega. Väikseimgi üksikasi, väikseimgi samm ei järele tal tähelepanemata, midagi ei ole talle tähtsusetu. „Putkinotko“ on sündmustikuta romaani, kui sündmustiku all mõista suuri juhtumusi tegelaste elus ja keerulist suhete arengut. Aga eks sünni meiega iga silmapilk midagi ja isegi huvitavat, kui seda aga huvitavalt kirjeldada osatakse?! Miks ei või meid huvitada pöpsikoha rent-

niku Juudas Käkriäise elu, seda enam, et tal kümme last, naine ja ema omas vaesuse toita?! Seda enam, et ta muu tegevuse kõrval ka puskarit pruulib?! (Ideaalsel karskuse- ja keeluseadusemaal, nagu Soome, olevat see küll kõige harilikum nähtus).

Lehtonen ei ole tahtnud oma romaanis mingit probleemi lahendada, ei ole annud inimtragöödiat ega draamatki, vaid ainult pildi. Ja selles ongi tema võlvus. Seal on näit. Käkriäise naine, kes ei taha enam lapsi saada, sest et senised kümme juba küllalt õnnetud,

kes aga veel üheteistkümne korda käima peal. „Mis parata... Kui neid tuleb... Tuleb kehvadele. Jumal peab kehti meeles“. Liigutav on Lehtonen laste elu kirjeldades, kuigi ta vähematki ei ilmuta, midagi sentimentaalseks ei tee, nagu seda meie kirjanduses veel sagedasti juhtub.

„Putkinotko“ on igav sellele, kes kergelt, tühise, kõmulise sündmustikuga romaani harrastab. Ta on aga huvitav ja usutav kui elu ise sellele, kes tõelise ilma väikeste nähtuste kaudu elu raamatut tahab lugeda. *Ed. Hubel.*

Juhan Susi 60 aastane. 40 aastat koolipõllul.



11. märtsil pühitses oma 60-dat hällipäeva Tallinna linna 18. algkooli õpetaja Juhan Susi. Samal aja mälestab ta 40 aastat kestnud tööd koolipõllul.

Juhan Susi sündis Vana-Otepääl 26. veebruaril (11. märtsil) 1867. Ettevalmistuse õpetajakutsele omandas Tartu seminaris, mille lõpetas 1887. Töötas seejärel ühe aasta õpetajana Saaremaal, Kaarma seminaris ja 1888 a. Kaukasuses Kubani maakonnas Livoonia asunduses. 1902 a. asub Armaviri algkooli. Tallinna asub 1907 a. olles 4 aastat kohaliku alaealiste kurjategijate põllutöökooli juhataja ning hiljem linna 1. ja 18. algkooli õpetaja.

Koolitöö kõrval tegutseb J. Susi ka seltskonnategelasena. On linna 18. algkooli hoolekogu esimees ning sama kooli juures töötava kehvadele õpilastele abiandmise seltsi „Noorte abi“ esimees.

Hoolsa töö eest koolipõllul sai J. Susi 1902 a. Vene riigikoolide inspektorilt hõberaha rinnas kandmiseks pealkirjaga „Hoolsuse eest“ („За усердия“).

Juublipäeva hommikul äratati juubilar 1. 18. algkooli viiulikoori helidega. Koolis korraldati kahekordsele juubilarile pidulik auaktus. Juubilaril tervitasid kooli nimel koolijuhataja J. Kulbush, Tallinna koolinõunik Chr. Brüller, lastevanemate esindaja pr. Kasvandik ning praeguste ja endiste sama kooli õpilaste esindajad. Annetati kingitusi. Telegramme olid saanud haridusminister J. Lattik, hamini kooliosak. juhataja G. Ollik, Tallinna koolivalitsuse juhataja A. Veiderman, Tallinna Õpetajate Selts, lastevanemad ja teised. Hiljem korraldatud koosviibimisel tervitasid oma armastatud õpetajat kõigi klasside õpilaste esindajad lõpetades 7-aastase noorema klassi mudilasega.

Vaatamata paljudele töö- ja eluaastatele J. Susi on praegu paremas tööjõus ja tervises. Koolitegelaste kui ka rohkearvulise mudilaspere ühine soov anti edasi ühe õpilase-tervitava sõnades juubilarile: „Olgu karm ajakäsi Teile küllalt hell. Usume ja loodame, et Teie veel palju, palju aastaid meid juhutate ja õpetate ja meile rikkalikke eeskujusid annate selleks, mis ilus ja hea...“ *E. Trk.*

Organisatsioonide teateid.

Õpetajate palgaseaduse arutamiseks lubatagu osa võtta organiseeritud õpetajaskonna esindajail.

Eesti Õpetajate Liidu juhatus viimasel koosolekul arutati peaaesjalikult uut Riigikogule esitatud avalikkude õppeasutuste ja õigustega erakoolide õppejõudude tasude seaduse eelnõu. Üksmeelselt otsustati üldjoontes jääda eelmiste, haridusministeeriumile teatavaks tehtud paranduse nõudmiste juure uues palgaseaduses. Eelmistele nõuetele lisaks tunnustati tarvilikuks ainult mõned üksikud vähemad parandused, mis õiglasemalt õpetajate tööd normeerisid ja võeti ka *kategeooriliselt* eitav seisukoht nii kui nii raskete töönormide suurendamises nädala tunninormi tõstmise teel. Märgukiri E. Õp. Liidu ettepanekutega uue tasudeseaduse kohta saadetakse kõigile Riigikogu rühmadele ja liikmetele. Üthlasi nõuab Liit et palgaseaduse arutamisest Riigikogu komisjonides lubataks samuti kui riigiteenijail võtta osa ka organiseeritud õpetajaskonna esindajail.

Õpetajate rahvusvaheline konverents Londonis.

22. ja 23. aprillil s. a. peeti Londonis Rahvusvahelise Õpetajate Liitude koondise (Fédération internationale des associations d'instituteurs) 3. konverentsi, millest osa võtma oli kusunud ka Eesti Õpetajate Liitu oma esindaja kaudu. Baltiriikide Õpetajate Liitu kuuluvate Eesti, Läti ja Leedu organiseeritud õpetajaskondade ühise esindajana võttis nimetatud konverentsist osa Latvia Londoni saadiku abikaasa B. Vesman.

Õpetajate suvised täienduskursused.

Eelmiste aastate eeskujul kavatses Eesti Õpetajate Liit korraldada õpetajale ka eeloleval suvel pedagoogilisi nädalaid Rakveres, Haapsalus ja Pärnus. On kavatsus korraldada õpetajale

ka suviseid täienduskursusi: eesti keeles — Valgas ja Viljandis, ajaloos, — Tallinnas ja aiatöös ning majapidamises — Võru ja Haapsalu seminaride juures. E. Õp. Liidu keskkooli kursustel töötanud õpetajale, kes soovivad omandada keskkooli lõputunnistuse, korraldatakse ka käesoleval aastal Tallinnas, läbitöötatud materjali ühtlustamiseks ja täielikuks omandamiseks, edasiharimise kursus, kus seekord peaineteks on füüsika, keemia ja geoloogia, matemaatika ning keeled.

Õpetajate Ühispannga tegevusest.

Pühapäeval, 24. aprillil s. a. pidas Eesti Õpetajate Ühispank oma esimest aasta-peakoosolekut. Nagu aasta aruandest näha, on panga esimese 10 kuu (pank algas oma tegevuse möödunud aasta märtsi alul) läbikäik olnud Mk. 7.386.348. Selle juures on pank ainult oma summadega ilma välise laenu operaerinud. Aasta aruanne, mille järele pank peale asutamiskulude katmise ametniku palga jne. mk. 337 puhaskasu saanud, kinnitati ühel häälel. Olgu mainitud, et juhatus seni oma töö eest tasu ei ole saanud. 1927 a. kulude tulude eelarve kinnitati mk. 144.000 peale. Arutati küsimust panga tegevuse elustamisest ja läbikäikude suurendamisest, kuid leiti siiski kohasemaks senist rada olgugi väiksel aga kindlal sammul edasi minna. Liikmete arv oli aasta lõpuks 75, nütüd juba 84.

Täiendavate valimiste järele kujunes panga juhatus järgmiseks: esimees Joh. Tamm, liikmed J. Kents ja A. Janson. Liisu läbi nõukogust lahkunud liikmed valiti tagasi. Nõukogu koosseis on järgmine: O. J. Kiesel, M. Välbe, J. Kana, R. Gutmann, E. Martinson ja A. Univer. Nõukogu liikmete kandidaatideks: J. Rummo, A. Tarkpea ja M. Laarman. Revisjonikomisjoni valiti: J. Piiskar, J. Unt, K. Öunapuu, P. Pedisson ja A. Mikael.

Pank asub K. k/ü „Töökooli“ ruumides ja tema äritunnid on igal äripäeval kella 9 — 2 p. l.

Tallinna Õpetajate Seltsi 10 a. juubel.

Käesoleva aasta 25. märtsil möödus 10 aastat Tallinna Õpetajate Seltsi asutamisest. 10 aasta kestel on Tallinna Õpetajate Selts kujunenud meie suuremaks õpetajate organisatsiooniks, kel on olnud määrav mõju üldises Eesti Õpetajaskondlikus liikumises ja Eesti oma kooli loomisel.

Tallinna Õpetajate Selts asutati ajal, mil maailmasõja mõjul lahti puhkenud Vene revolutsiooni esimesed lained jõudsid Tallinna ja kõigutasid hoogsalt siin meeli. Ka Tallinna õpetajaskond ei võinud jääda suurte poliitiliste sündmuste passiivseks pealtvaatajaks, vaid leidis enese kohustatud olevat ajaga ühes samuda. Tallinna Õpetajaskond kasutas revolutsiooni mõllu selleks, et eesti kooli vabastada vene mõjust, et luua oma kool, mis vastaks rahva arenemisele ja huvidele. Kõigepealt aga oli vaja suure ülesande teostamiseks organiseerunud jõudu. Selleks vajab õpetajaskond ühinemist.

Tol ajal töötas küll Tallinnas „Eestimaa Kooliõpetajate Vastastiku Abiandmise Selts“, mille eesmärgiks olid suuremalt jaolt puhtmajanduslikud huvid: maal elavate õpetajate lastele internaadi pidamine, raamatute kirjastamine ja koolitarvetega kauplemine. Samuti tegutses veel „Kooliõpetajate laenu- ja hoiukassa“, nõndanimeetatud „Kipperti kassa“, ja „Pedagoogiline Selts“, mille liikmeiks suuremas enamuses olid kohalikud vene õpetajad. Nimetatud organisatsioonid ei saanud oma seemse korralduse järele asuda tööle vastavalt aja nõuetele, sest nad ei olnud rahvuslikud asutised: vene ajal oli isegi asjaajamise keelena lubatud ainult vene keel, rääkimata siis veel muist rahvuslikest küsimustest.

25. märtsil 1917. a. kogunes üle 60 kooliõpetaja Tallinna linna tütarlaste komertsikooli saali, et asutada uus „Tallinna Eesti Kooliõpetajate Selts“. Asutamise koosoleku avas lühikese tervituskõnega E. Martinson. Koosoleku juhatajaks valiti J. Annusson ja protokollkirjutajaks A. Saar. Koosolek leidis uue seltsi asutamise väga tarviliku olevat, põhjendades seda järgmise väitega: „Et õpetajad saaksid võimaluse üheskoos nõudmised ja sihid tuleviku eesti kooli ja hariduse jaoks üles seada ja siis üheskoos selle läbiviimiseks tööle asuda“.

Õpetajad J. Vestholm, E. Martinson ja J. Susi olid uue seltsi asutamiseks lühikese põhikirja kokku seadnud, mille ka koosolek vastu võttis ja mille esimene osa seltsi eesmärgi kohta järgmiselt kõlas: „Seltsi eesmärk on: a) oma liikmete ja nende perekondade vaimliste, õiguslike ja aineliste huvide arendamine ja kaitsmine, b) Eesti kooli igakülgne edendamine, rahva kultuuri iseäraldusi silmas pidades“. Pärast on seda põhikirja täiendatud ja viimaks muudetult „Tallinna Õpetajate Seltsi“ põhikirjana 21. okt. 1919. a. Tallinna-Haapsalu Rahukogu poolt kinnitatud, missugusena ta on tänini seltsi tegevuses juhtnõõrina püsinud.

Eslagu peeti uues seltsis üldkoosolekuid väga sagedasti, sest ainet ja töövõimet oli palju ning asjast oli huvitatud pea kogu Tallinna õpetajaskond. Esimeste koosolekute päevakor-

ras oli järgmisi küsimusi: vene rahvusest rahvakoolide inspektorite ja direktori asendamine eestlastega, algkooli vajalik reformeerimine, usuõpetuse küsimus koolides, õpetajate poliitiline ettevalmistus ja ilme, õppekavad, õppevahendid, eesti keele kirja tähestiku ühtlustamine, erialnete õpetajate ettevalmistamine, pedagoogilise muuseumi vajadus, ühtluskooli teostamine, õpetajate ja õpilaste normaalse töötundide arv, emakeelse kooli uus seadus jne.

Töö seltsis edenes hoogsalt ja tuleviku väljavaated olid kõige paremad. Kuid varssi järgnes enamlaste võimuaeg, mis juba oma poliitiliselt ilmelt rahuliku töö eitas, rääkimata veel vastoludest isikute vahel ilmavaate alal. Nii tekkisid takistused seltsi tegevuses, ja seltsi aktiivsemad tegelased kisti eemale seltsi ülesannete teostamise juurest.

Samuti halvasti järgnevat okupatsiooniaega seltsi tegevust, sest koosolekud olid keeldud, üksteisega läbikäimine raskendatud, ajakirjandus soigus, mõtete avaldamine võimatu ja isegi kardetav. Majanduslikud olud olid tunduvalt halvenenud ning seega ühes, ka meeleolu langenud.

Töö algas seltsis kohe pärast okupatsiooni langemist. Ajaloolise silmapilgu tähtsust õieti hinnates kohustati kõiki seltsi liikmeid ühel või teisel viisil huvide kohaselt talitama.

1918. a. detsembris koondusid nooremad meesõpetajad Tallinna kaitseliidu pataljoni „Kooliõpetajate roodu“ ning läksid 14. jaan. 1919. a. väerinnale, tuues seega kõigile Eesti Vabariigi tuleviku üle kahtlejaile tegeliku eeskujuga. Naisõpetajad ja vanemad meesõpetajad rakendusid seltskondlikkude organisatsioonide keskkliidu „Ühisöö“ ümber: tööle ja olid sellega sõjaväljal viibijatele mitte üksi varustuse järelesaatajaks, vaid ka moraalseks toeks ning sidemeks.

Vabadussõjas jätsid oma elu 5 õpetajat Tallinna koolidest: Gustav Jürgenson, Anton Ouna-puu, Elli Jõelet, Teofil Lukk ja Johannes Mirka.

Koolitöö nõudis peagi oma töötagejaid sõjaväljal tagasi, mis ka oli võimalik teostada, sest vägedel moodustamine ja varustamine läks edukalt, ja seepärast õpetajad võisid pöörduda jälle oma igapäevse töö juure.

Algus rahuliku töö ajajärk, mille kestes õpetajaskond on aidanud koolile ja selle tulemusi viia praeguse seisukorran, jättes vahel töötuhinas enese huvid tahaplaanile. Sellest ajajärgust võiks ehk mainida mõnd küsimust, mis seltsi peakoosolekutel kõne all olnud: õpetajaskonna häälekandja „Kasvatuse“ asutamine, alg- ja keskkooli seadus, Vabadussõjas langenute mälestamine, noorsooliikumine, korterite osatühisus, õpetajate majandusühisus, palgad, pensioniseadus, raamatukogu, pedagoogiline muuseum. o.-ü. „Töökool“ jne. Kõigis õpetajaskonda puutuvates küsimustes selts on püüdnud oma seisukohta teostada, mis on annud nii mitugi korda häid tagajärgi ja mille tõttu pea kõik Tallinna õpetajad on koondunud seltsi ümber. On ju selts oma avara põhikirjaga võimaldanud kõigile töötada soovijaile lähedaid tingimusi, nagu seda seltsi sektsioonid ja komisjonid soodustavad, ja pealegi on selts kui kutseühing oma tegevuse läbi alati leidnud valitsuse asutiste ja teiste organisatsioonide tunnustust.

Pedagoogilised nädalad välismaalastele Berliinis.

Berliini Zentralinstitut für Erziehung und Unterricht korraldab ka käesoleval aastal möö-

dunud aasta eeskujul Berliinis pedagoogilised nädalad välismaalastele: 23. juunist—6. juulini s. a. kursused võimlemise ja keelte õpetajatele, 13—27. juulini käsitöö kursuse; 10—24. augustini joonistamise ja meetodika kursused.

Ametlikke teateid ja määrusi.

Riigikohtu seletus õpetajate registreerimise kohta.

(Hamini ringkiri 17. märts. 1927. a. nr. 25194).

Riigikohus arutades 1926. novembri 23. ja detsembri 18. päeval administratiivisakonnas Jaan Sults'i revisjoni kaebust Tartu-Võru Rahukogu otsuse peale kaebasasjas Tartu maavalitsuse haridusosakonna otsuse vastu koolijuhataja kohalt lahti registreerimise kohta, leidis muuseumi, et haridusministeeriumi 16. märtsi 1922 a. nr. 21193 ringkirjal, milles selgitatakse, et õpetajaid registreerivail asutistel tuleb silmas pidada, et õpetajaiks ei registreeritaks isikuid, kellest ette teada on, et nad õpetajateks kõlvulised ei ole, on sama maksus kui haridusministeeriumi määrusel õpetajate registreerimise kohta, mis 1920. a. „Riigi Teataja“ nr. 149/150 välja kuulutatud.

Kuna seadusandliselt otsekohe kindlaks määratud ei ole, millistel juhustel koolivalitsused võivad vallavolikogude poolt valitud õpetajaid registreerimata jätta, ja seda haridusministeerium on korraldanud oma määruste ja ringkirjadega, siis on ülaltoodud Riigikohtu seisukohal õpetajate registreerimise asjus suur tähtsus.

Raamatukogudele riikliku toetuse nõudmised tulevad esitada tähtsateks aegadeks.

(Hamini ringkiri 3. märts 1927. a. nr. 26020).

Kuna raamatute lugemise hooaeg, eriti maal, algab siis, kui lõpetatud suvised välistööd, tuleks avalikkudel raamatukogudel kõigiti hoolitseda selle eest, et nad just selleks iga-aastaseks hooajaks oleksid varustatud uue, värskete kirjandusega. Selleks on tarvis, et raamatute ostmist, köitmist ning katalogiseerimist toime- tatakse aegsasti, juba suvel.

Selles mõttes nõuab ka haridusministeeriumi 1925. a. 18. mai nr. 21856 määrus (1925. a. R. T. nr. 93/94), et maakoolivalitsused riikliku toetuse nõudmisega, mille tagajärjel nende summade arvel uusi raamatuid osta saadakse tihti alles lugemishooaja lõpuks. Nii näiteks on sellel põhjusel ühele maakonnale riiklik toetus 1926. a. eest määramata veel praegugi. Kuna raamatukogude ülevalpidajail. s. o. kogukondadel ja seltsidel, riikliku toetuse viibimise põhjused ei ole teada, pööratakse nende poolt hulgaliste järelepärimistega ministeeriumi poole, mis tekitab rohkesti ülearust kirjavahetust.

Juhtides koolivalitsuste tähelepanu eelöeldule kooliosakond palub koolivalitsusi raamatukogudele riikliku toetuse nõudmisega 1927. aastaks ja ka edaspidi esineda ministeeriumis selleks määratud tähtjaks.

Ühes sellega kooliosakond palub koolivalitsusi kanda hoolt selle eest, et toetusummad määratud otstarbeks ilma pikemate viivitusteta ära tarvitataks, ja et kogukonnad võimaluste piirides hoolitseksid ka raamatukogude ja lugemistubade ruumide ning sisseseadete eest. Selleks tuleks kogukonnavalitsustel kaasa tömmata püüda ka seltskondlikku eraalgatust.

Küttematerjalide muretsemist

soovitab haridusministeerium (Hamini ringkiri 11. apr. 1907. a. 54814) koolidel nii korraldada, et tarviline osa küttepuid ostetaks riigi metsatööstuselt ja ainult siis eraisikultija erasutistelt osta, kui viimastelt puid soodsamatel tingimustel saab.

Eeltuleval 1927/28. a. metsatööstuse hooajal kavatakse riigi metsatööstus mõõdund aastate eeskujul võimalust mõõda varustada kõiki riiklikke, omavalitsuse- ja heategevaid asutisi. Et nõudmisi soovide kohaselt rahuldada, tuleb asutisil hiljemalt 15. maiks s. a. riigi metsatööstusele teatada 1927/28. a. eelarve-aastal tarvivate materjalide hulk, ühtlasi ligikaudu ära näidates, kust metskonnast või asukohast soovivat oleks neid saada. Kohapealsetel asutisil, kes materjale metsast vähesel määral vajavad ja ise välja vedada kavatsevad, tuleb nõudmistega pöörata eelnäidatud tähtjaks otseteed vastavate metsaülemate poole.

Kodukäsitöö näitus.

(Hamini ringkiri 22. apr. 1927. a. nr. 2165).

Silmas pidades, et varssi koolidel tulevad käsitööde näitused, kust võimalik on paremaid töösi il ülemaalse kodukäsitöö erinäitusele 13—22. aug. välja valida, samuti ka silmas pidades suurt tähtsust, mis on koolidel kodukäsitöö mõtte õhutamiseks juhib haridusministeerium koolide tähelepanu sellele erinäitusele ning soovivat näituse tarvis kihutustööd teha, et näitusele koguks väljapanekuid ka kauge- matest maanurkadest.

Samuti oleks soovivat, et koolid esineks näitusel koolide osakonnas, koondades sinna paremaid ja eeskujulisemaid töid. Koolide väljapanekule tuleb näitus-messi juhatus sellega vastu, et väljapanekuid on platsirahast vabad.

Eesti Õpetajate Ühispanga

arvete seis

Aktiva.

31. detsembril 1926. a.

Passiva.

Kassa	13.438	Osakapital	82.000
Jooksvad arved	88.030	Tagavarakapital	7.400
Osamaksud teistes asu- tustes	11.000	Liigete lisavastutus	410.000
Diskonteeritud vekslid	653.300	Tähtajalised hoiusummad	450.000
Vallasvara	5.785	Jooksvad arved	200.099
Ärikulud	27.047	Saadud %, komisjon ja muud tulud	62.846
Makstud %% ja komisjon	35.462	Väljamaksmata %%	24.750
Liigete kohustused	410.000	Tulevase aasta %%	12.877
Tagasimaksetavad kulud	6.446	Riigimaksud	536
Bilanss	1250508	Bilanss	1250508

Juhatus.

Eesti Õpetajate Ühispanga

1926. a. kulud ja tulud.

Kulud.

Tulud.

Ametniku tasu ja äri- kulud	27.047.	Saadud %% ja komisjon	62.846.
Makstud %% ja komisjon: jooksvate arvete järgi mk. 10.712.—			
tähtajal. hoiusum. „ 24.750.—	35.462.		
1926. a. puhaskasu	337.		
	62.846.		62.846.

Juhatus.

1. märtsist 1927. a. ilmub Tallinnas uus suur
poliitiline, majanduslik ja kirjanduslik päevaleht

„Rahwa Sõna“

„Rahwa Sõna“ hoolika tähelepanu piirkonnas on kõik, mille vastu nüüdisaja inimene huvi tunneb: poliitika, riigikogu, wabariigi walitsuse tegewus, majanduselu kõigis tema harudes, omawalitsus, ühistegewus, waimline elu, kunst, kirjandus, teater, kino, sport jne. Erilist rõhku paneb sõnumite wärskusele, ülewaatlikkusele ja täpsusele.

„Rahwa Sõna“ toetawad oma kaastööga naaberriikide ja välisriikide tuntud poliitikategelased ja töölisliikumise juhid, paremad Eesti eriteadlased, kirjanikud ja kunstnikud.

„Rahwa Sõna“ awaldab ilukirjanduslikke töid meie parimate kirjanikkude sulest ja tõlkeid ilmakirjanduse huwitawamatest ja põnewamatest teostest.

„Rahwa Sõna“ on kõigi nende häälekandjaks, kes soowid kuulda waba mõtet ja wõltsimatut tõe, kes tahawad töörahwa osasaamist kõigist inimkultuuri saawutustest, orjastawate majanduskõidikute purustamist ja poliitilise wabaduse ning ühiselulise õigluse maksmapanemist. Eriliselt peab silmas töölisliikumist nii kodu- kui ka wälismail.

„Rahwa Sõna“ on wastasrinnaks kodanluse omakasulise kihihuwi häälekandjatel, ja sotsialistliku mõtte ning tulewase waba kõrgema ilmakultuuri kuulutaja ning teerajaja.

„Rahwa Sõna“ peatoimetajaks on Riigikogu liikmed A. REI ja E. JONAS.

„Rahwa Sõna“ lähemateks kaastöölisteks ilukirjanduse alal on kirjanikud: K. AST-RUMOR, MAIT METSANURK, A. H. TAMMSAARE, F. TUGLAS, E. WILDE.

„Rahwa Sõna“ tellimisi wõtawad vastu kõik wabariigi postiasutised ja oma tellimiste wastuwõtjad.

„Rahwa Sõna“ tellimise hinnad postiga: 1 kuu 110 mk., 2 kuud 220 mk.; 3 kuud 280 mk.; 6 kuud 530 mk.; 9 kuud (aasta lõpuni) 810 mk.
Üksik number 5 marka.

„Rahwa Sõna“ toimetus ja talitus — Tallinnas, S. Brokumägi 4.
Tl.: 3-61, 19-23, postk. 367. „Rahwa Sõna“ tellimise ja kirj. aadr.: „Rahwa Sõna“ Tallinn.